

דוח הערכה:
תכנית החלוץ של "תעודת בגרות חברתית"
מסלול של מצוינות חברתית
שנת היישום השלישית – תשע"ד

הובלת צוות ההערכה:

ד"ר טל רז, מנהלת תחום הערכת פרויקטים, ראמ"ה
ד"ר דוד רטנר, מנהל תחום מחקר יישומי, ראמ"ה

נתנאל גולדשמידט – ייעוץ מתודולוגי

צוות ההערכה בראמ"ה:

יובל פלדי - מרכז הצוות
אהוד לויטין

ליווי ההערכה במנהל חברה ונוער:

ד"ר יעל ברנהולץ, מנהלת היחידה להערכה ומשוב, מנהל חברה ונוער

תוכן עניינים

4.....	תקציר מנהלים
12.....	מבוא
16.....	שיטה
19.....	ממצאים
19.....	1. מאפייני בתי הספר והתלמידים המשתתפים בתכנית
19.....	1.1. מאפייני בתי הספר שבתכנית
22.....	1.2. מאפייני התלמידים המשתתפים בתכנית
28.....	2. גורמים משפיעים על ההשתתפות בתוכנית וסיבות ולאי השתתפות ולפרישה ממנה
29.....	2.1. גורמים משפיעים על ההשתתפות בתכנית
31.....	2.2. סיבות לאי-הצטרפות של תלמידים לתכנית
33.....	2.3. סיבות לפרישה של תלמידים מהתכנית
35.....	2.4. התנדבות שלא במסגרת התכנית
36.....	2.5. עמדות התלמידים כלפי פעילות התנדבותית
40.....	3. שביעות הרצון מהתכנית והשפעותיה הנתפסות
40.....	3.1. שביעות הרצון מהתכנית
41.....	3.2. שביעות הרצון ממקום ההתנדבות
44.....	3.3. הרצון של התלמידים להמשיך ולהתנדב בעתיד
44.....	3.4. ההשפעות הנתפסות של התכנית
49.....	4. יישום התוכנית
49.....	4.1. מאפייני מקומות ההתנדבות
52.....	4.2. גורמים מעודדים ותומכים במתנדבים
54.....	4.3. הכשרת וליווי התלמידים
54.....	4.3.1. הכשרת וליווי התלמידים בבית הספר
57.....	4.3.2. הכשרת וליווי התלמידים במקום ההתנדבות
60.....	4.4. תיעוד ההתנדבות
62.....	4.5. היכרות התלמידים עם תעודת הבגרות החברתית
62.....	4.6. נקודות חוזק ותורפה והצעות לשיפור התוכנית
75.....	5. סיכום שלוש שנות הערכה
78.....	6. המלצות

תקציר מנהלים

רקע

בשנת הלימודים תש"ע הוחלט במשרד החינוך להפעיל בקרב תלמידי החטיבה העליונה תכנית ערכית רב-שנתית שבסיומה תינתן למשתתפיה תעודת בגרות חברתית. על-פי החלטת המשרד, תעודת הבגרות החברתית תהיה ממלכתית ותוענק לבוגרי מערכת החינוך על מעורבות חברתית, קהילתית ואזרחית ועל תרומה לחברה במשך שלוש שנים לפחות (י"ב), בהתאם לאמות מידה מוגדרות.

בהמשך להחלטת המשרד, החלה לפעול בשנת הלימודים תש"ע תכנית חלוץ בטיפוח מעורבות חברתית נרחבת של תלמידים ובהענקת תעודה על מעורבות חברתית במחוז דרום וכן התנסויות גם במחוזות מרכז וחיפה, כתכניות מקומיות. בשנת הלימודים תשע"ב החלה לפעול תכנית החלוץ הארצית "תעודת בגרות חברתית" ב-162 בתי ספר הפרוסים ב-72 רשויות מקומיות ומועצות אזוריות מכל המחוזות. מנהל חברה ונוער מופקד על הפעלת התכנית בשיתוף המזכירות הפדגוגית, המנהל הפדגוגי ומנהל החינוך הדתי.

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) בשיתוף עם מנהל חברה ונוער מבצעים זו השנה השלישית מחקר הערכה שלתכנית החלוץ "תעודת בגרות חברתית", שממצאיו מוצגים בדו"ח זה.

הממצאים מבוססים על **שאלון למילוי עצמי** שהועבר למדגם מייצג של תלמידי שכבה י"ב בבתי הספר המשתתפים בתכנית החלוץ, בחודשים פברואר-מרץ 2014. ראוי לציין, שתלמידים אלה מילאו שאלון נוסף בשנה שעברה, בעת שהיו בשכבה י"א, אשר חלק ממצאיו יוצגו אף הם בדו"ח זה¹.

ראה דו"ח הערכה תשע"ב בקישור:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/HaarachatProjectim/Bagrut_Hevratit.htm

ראה דו"ח הערכה תשע"ג בקישור:

http://cms.education.gov.il/NR/ronlyres/3C1AD0F7-145F-4DD8-855B-9873D801C1FE/190912/Bagrut_Hevratit_Report_2014.docx

¹ השאלונים שמולאו על-ידי התלמידים בשנה שעברה ובשנה זו אינם מזווגים אך ניתן לשער שרוב התלמידים במדגם מילאו את שני השאלונים

ממצאים עיקריים

1. מספר המשתתפים ושיעור ההשתתפות בתוכנית

בשנת הלימודים תשע"ג השתתפו בתוכנית 8,807 תלמידי שכבה י"א לעומת 7,083 תלמידי שכבה י"ב בשנת הלימודים תשע"ד². מדובר על פרישה של 1,724 תלמידים, כ - 20% המשתתפים בתוכנית, במעבר בין כיתה י"א לכיתה י"ב.

שיעור ההשתתפות בתוכנית בשכבה י"א בשנת הלימודים תשע"ג עמד על 35% מכלל השכבה (35% בבתי ספר דוברי עברית ו - 31% בבתי ספר דוברי ערבית) ואילו בשכבה י"ב בשנת הלימודים תשע"ד עמד שיעור זה על 29% (28% בבתי ספר דוברי עברית ו - 32% בבתי ספר דוברי ערבית) - ירידה של 6%³.

2. מספר הזכאים ושיעור הזכאות לתעודת בגרות חברתית

מספר מסיימי י"ב בשנת הלימודים תשע"ד, שעמדו בכל הדרישות והיו זכאים לתעודת בגרות חברתית היה 5,145 - 4,137 תלמידים דוברי עברית ו - 1008 תלמידים דוברי ערבית. כלומר, 73% מתלמידי י"ב שהשתתפו בתוכנית בשנת הלימודים תשע"ד, היו זכאים לתעודת בגרות חברתית.

שיעור התלמידים שהיו זכאים לתעודת בגרות חברתית מתוך כלל שכבה י"ב בשנת הלימודים תשע"ד היה 20% - 19% בקרב תלמידים דוברי עברית ו - 24% בקרב תלמידים דוברי ערבית.

המחוזות בהם היה שיעור הזכאות הגבוה ביותר היו דרום⁴ (29%) ומגזר ערבי (27%) והמחוזות שבהם היה שיעור הזכאות הנמוך ביותר היו מרכז והתיישבותי (16% כ"א).

3. הסיבות להצטרפות, לאי-הצטרפות ולפרישה של תלמידים מהתוכנית

תלמידים שהצטרפו לתוכנית עשו זאת בעיקר ממניעים פנימיים - הרגשה טובה ורצון לתרום ולעזור ואילו תעודת הבגרות החברתית היא גורם משני בלבד. תלמידים שבחרו לא להצטרף לתוכנית נימקו זאת בעיקר בחוסר זמן פנוי ורצון להקדיש זמן ללימודים. תלמידים שפרשו מהתוכנית בכיתה י"א או בכיתה י"ב עשו זאת בעיקר בגלל הלימודים - רצון להקדיש זמן ללימודים וקושי לעמוד בדרישות הלימודיות לקראת בחינות הבגרות.

² בכדי לדייק את החישוב, נגרעו ממנו 84 תלמידים משלושה בתי ספר, שהפסיקו את השתתפותם בתוכנית במעבר מ - תשע"ג לתשע"ד - "שחפים" קרית גת, "דרור" ירושלים ואולפנת אילת השחר-יונתן מ"א גולן
³ הפער בין 20% פרישה מהתוכנית לבין 6% ירידה בשיעור התלמידים המשתתפים בתוכנית מבין תלמידי שכבה י"ב, נובע מכך ששיעור הפרישה מחושב מתוך סך התלמידים בתוכנית ואילו שיעור הירידה מחושב מתוך סך הלימודים בשכבה
⁴ בפועל, מתוך נתוני כלל בתי הספר במחוז דרום ולא רק אלה שהשתתפו בפילוט, שיעור הזכאות היה 34%

המשמעות של הנתונים האלה היא שהשתתפות בתוכנית לא מתאימה לכל אחד – יש תלמידים שמעדיפים להשקיע את זמנם בעיסוקים אחרים ויש תלמידים שמתקשים לשלבה עם המטלות והדרישות הלימודיות.

הרוב המכריע של התלמידים שלא משתתפים בתוכנית לא מתנדבים במסגרות אחרות, ומכאן ניתן להניח כי התוכנית מקבלת אליה את רוב התלמידים שמעוניינים להתנדב.

4. עמדות התלמידים כלפי ההתנדבות

חלה התחזקות בעמדות התלמידים כלפי הפעילות ההתנדבותית, בין תשובות התלמידים שהשתתפו בתוכנית בכיתה י"א בתשע"ג לבין תשובות התלמידים שהשתתפו בתוכנית בכיתה י"ב בתשע"ד. העליה בשיעור התלמידים החושבים כי לפעילות ההתנדבותית תרומה חשובה לחברה ותרומה למתנדב עצמו עשויה ללמד על כך, שהתוכנית תרמה לחיזוק עמדות המתנדבים כלפי הפעילות ההתנדבותית, באופן כללי. עם זאת, יתכן שההתחזקות בעמדות התלמידים בכיתה י"ב, נובעת מפרישה מהתוכנית של תלמידים עם עמדות חלשות כלפי ההתנדבות, בין כיתה י"א לי"ב.

רוב התלמידים סבורים כי ההתנדבות צריכה להיות מתוך בחירה של המתנדב. תלמידים שלא השתתפו בתוכנית או פרשו ממנה, סבורים כך יותר מתלמידים המשתתפים בה.

5. שביעות הרצון מהתוכנית

שביעות הרצון מהתוכנית היא גבוהה למדי ואף נמצאת השנה במגמת עליה בקרב תלמידים דוברי ערבית. יצוין כי העליה בשביעות הרצון עשויה להיות מוסברת מפרישה מהתוכנית בין כיתה י"א לי"ב של תלמידים ששביעות רצונם מהתוכנית היתה נמוכה יחסית.

שביעות הרצון ממקום ההתנדבות היא גבוהה יחסית בקרב תלמידים דוברי עברית ונמוכה משמעותית בקרב תלמידים דוברי ערבית. הדבר מצביע על בעיה במקומות ההתנדבות ביישובים דוברי ערבית, שאמנם הצטמצמה ביחס לתשע"ג אך לא נפתרה כליל.

בהשוואה לפי מחוז, ניכר ששביעות הרצון מהתוכנית וממקום ההתנדבות והתרומה הנתפסת הגבוהות ביותר הן במחוזות צפון, חיפה ומרכז והנמוכות ביותר במחוזות דרום ומנח"י.

בהשוואה לתשע"ג, שהתלמידים היו בכיתה י"א, קיימת ירידה משמעותית בשיעור התלמידים המעוניינים להחליף את מקום ההתנדבות שלהם. ירידה זו עשויה לנבוע בחלקה משיפור של מקומות ההתנדבות בזכות הניסיון שצברו והעבודה של הרכזים הרשותיים, אך גם מפרישה של תלמידים בין כיתה י"א לכיתה י"ב אשר לא היו שבעי רצון ממקום ההתנדבות שלהם.

6. התוכנית כמחוללת התנדבות

רוב התלמידים טענו כי היו מתנדבים השנה בכל מקרה, ללא קשר לתוכנית ומיעוט טענו כי ללא התוכנית, סביר להניח שלא היו מתנדבים כלל. הדבר מצביע על כך, שהתוכנית נותנת מסגרת התנדבותית למי שמעוניין בכך, אך היא אינה האלטרנטיבה היחידה עבור תלמידים שמעוניינים להתנדב.

7. התרומה הנתפסת של ההתנדבות

רוב התלמידים תופסים את ההתנדבות במסגרת התוכנית כתורמת לחברה וכתורמת להם באופן אישי אך כשליש מהתלמידים דוברי עברית ומחצית מהתלמידים דוברי ערבית עדין תופסים אותה כמפריעה להם להתקדם בתחומים אחרים שחשובים להם.

8. מאפייני מקומות ההתנדבות

רוב ברור של התלמידים שהמשיכו בתכנית בכיתה י"ב המשיכו להתנדב באותו מקום התנדבות מה שמעיד על יציבות במקום ההתנדבות. בנוסף, ניכר כי חלק מהתלמידים שהמשיכו להתנדב באותו מקום, התפתחו בתפקידם ההתנדבותי.

שיעור התלמידים דוברי ערבית המתנדבים בתוך בתי הספר הוא גדול משמעותית בהשוואה לתלמידים דוברי עברית, מה שמעיד על קושי באיתור מקומות התנדבות ראויים ברשויות דוברות ערבית.

9. התמיכה שמקבלים התלמידים המשתתפים בתוכנית

תלמידים דוברי עברית מקבלים יותר הכשרה וליווי במקומות ההתנדבות ויותר מרוצים ממנה, בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית. לעומת זאת, תלמידים דוברי ערבית מקבלים יותר הכשרה וליווי במסגרת בית הספר ויותר מרוצים ממנה, בהשוואה לתלמידים דוברי עברית. באופן כללי, התמיכה שמקבלים התלמידים השנה, הן במקומות ההתנדבות והן בבתי הספר, עלתה בהשוואה לתשע"ג, אך יש עדין מקום לשפרה. יצוין כי עליה זו עשויה להיות מוסברת על-ידי שיפור בתהליכי ההכשרה והליווי כתוצאה מעבודתם של הרכזים הרשותיים, הרכזים הבית-ספריים ורכזי המתנדבים במקומות ההתנדבות, אך גם מפרישה של תלמידים בין כיתה י"א לכיתה י"ב אשר לא היו שבעי רצון מההכשרה והליווי שקיבלו בתכנית.

בדומה לתשע"ג, התייעוד בתוכנית על כל מרכיביו מתקיים באורח חלקי בקרב תלמידים דוברי עברית ובאורח מלא יותר בקרב תלמידים דוברי ערבית.

בהשוואה לפי מחוז ניכר כי התלמידים מקבלים את התמיכה הרבה ביותר בבתי הספר ובמקומות ההתנדבות במחוז ההתיישבותי ואת התמיכה הרבה ביותר בבתי הספר במגזר

הערבי⁵. לעומת זאת, הם מקבלים את התמיכה המעטה ביותר בבתי הספר במחוזות מרכז, ירושלים ומנח"י ובמקומות ההתנדבות במחוזות דרום ומנח"י.

המלצות עיקריות

ההמלצות שיוצגו להלן, יתייחסו לעובדה שמשרד החינוך השיק בשנת הלימודים תשע"ה, תוכנית חדשה להתנדבות ולמעורבות חברתית בכיתות י'-י"ב - "התפתחות אישית ומעורבות חברתית", שעיקרו חובת התנדבות של כל התלמידים במסגרת אישית ובמסגרת קבוצתית⁶.

1. מומלץ כי בתי הספר ומקומות ההתנדבות ישמרו על קשר עם התלמידים בזמן חופשת הקיץ כדי לשמר את המחויבות שלהם למקום ההתנדבות ולתפקידם ההתנדבותי.
2. מומלץ להיערך להתנגדויות של תלמידים לחובת ההתנדבות בקהילה במסגרת תוכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית", על-ידי הבלטת היתרונות שמציבה ההתנדבות, מעבר לפן הפילנתרופי, כגון: האתגר שמציבה ההתנדבות, ההתפתחות האישית, עבודת הצוות, ההנאה שבעשייה למען הזולת ועוד. כמו כן, מומלץ לאפשר לתלמידים בחירה רחבה ככל הניתן של מקום ותפקיד ההתנדבות.
3. מומלץ לאפשר לתלמידים לעשות חלק משעות ההתנדבות שלהם בשעות הלימודים כדי לצמצם את הפגיעה בעיסוקיהם האחרים ובזמנם הפנוי, לרבות עיסוק במטלות לימודיות בשעות אחר הצהריים. בנוסף, מומלץ להתחשב בתלמידים באופן כזה, שיצמצם את ההתנגשויות בין פעילותם ההתנדבותית לבין המטלות הלימודיות שהם מקבלים בבית הספר.
4. מומלץ כי לאור חובת ההתנדבות בכיתות י'-יב' במסגרת התוכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית", יש להיערך להגדלת ההיצע של מקומות התנדבות ותפקידי התנדבות ברשויות המקומיות ובבתי הספר, כך שכל התלמידים יוכלו לממש את חובתם.
5. מומלץ להמשיך ולחזק את מקומות ההתנדבות ביישובים דוברי ערבית, מבחינת העבודה עם תלמידים, הכשרתם וליווים ועל-ידי כך לסייע בידם לקלוט מתנדבים בהצלחה רבה יותר. בנוסף, מומלץ לסייע לרשויות אלה ליזום מקומות התנדבות חדשים, שיאפשרו קליטה באיכות גבוהה של מתנדבים נוספים.
6. מומלץ לחזק את התמיכה שמעניקים מקומות ההתנדבות לתלמידים המתנדבים במחוזות מנח"י ודרום.
7. מומלץ להמשיך ולחזק את ההכשרה והליווי שמקבלים התלמידים המתנדבים בבתי הספר ולהקצות לכך את מסגרות הזמן המתאימות.

⁵ במינהל חברה ונוער קיים "מגזר ערבי", הכולל את בתי הספר דוברי הערבית מהמחוזות: צפון חיפה ומרכז ראה מצגת התוכנית באתר מינהל חברה ונוער בקישור:

⁶ <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Noar/TochniothUmifalim/meoravutchev.htm>

8. מומלץ לחזק את התמיכה הבית-ספרית (עידוד ותמיכה במתנדבים, קיום פעולות הכשרה וליווי ותרומתן) של התלמידים במחוזות מרכז, ירושלים ומנח"י.

סיכום שלוש שנות הערכה - תשע"ב-תשע"ד עם הפנים לתשע"ה

שנת הלימודים תשע"ב הייתה שנת ההיערכות לתכנית, שהחלה לקלוט תלמידים באופן מעשי רק בשנת הלימודים תשע"ג. לפיכך, התמקד מחקר ההערכה בשנה זו בעמדות של בעלי תפקידים שונים בבתי הספר, ברשויות המקומיות ובמשרד החינוך, כלפי תרומתה הפוטנציאלית של התכנית לחינוך החברתי-ערכי בבית הספר ולתלמידים שעתידים להשתתף בה ובהבניית תהליכי ההכשרה, היישום וההפעלה שלה.

מכלול ממצאי ההערכה בשנת הלימודים תשע"ב הראו כי התכנית נתפסה כנכונה וראויה מבחינה חברתית-ערכית על-ידי רוב בעלי התפקידים שרואיינו, שאף המליצו להרחיבה לבתי ספר נוספים, שלא נכללו בתכנית החלוץ. החלה להיבנות הכשרה לתלמידים בהיבט החברתי-ערכי ובהקניית המיומנויות לתפקיד, והתקיים מערך השתלמויות והדרכה של מינהל חברה ונוער לרכזים הבית-ספריים ולרכזים הרשותיים. תפקודם של הרכז הרשותי והרכז הבית-ספרי ושיתוף הפעולה ביניהם נמצא תקין.

עם זאת, ברבים מבתי הספר לא הוקמו צוותי היגוי ייעודיים לתכנית והיה קושי לגייס ולהכשיר מחנכים ומורים מקצועיים למילוי משימות הקשורות בליווי התלמידים. בנוסף, מקצת המרואיינים תפסו את התכנית כבעלת דרישות "מכבידות" על התלמידים, על הרכזים הבית-ספריים ועל הרכזים הרשותיים. בפן הארגוני מדובר בדרישות התייעוד ובאכיפת נוהל ההסדרה, ובפן הפדגוגי מדובר בדרישה מהתלמידים להגיש עבודת סיכום, "יומן מסע".

המחקר שהתקיים בשנת הלימודים תשע"ג התמקד ביישום בפועל של התכנית בבתי הספר ובמקומות ההתנדבות, בשביעות הרצון ממנה ובהשפעותיה הנתפסות, מנקודת מבטם של התלמידים, הרכזים הבית-ספריים ומנהלי בתי הספר המשתתפים בתכנית.

מכלול ממצאי ההערכה בשנת הלימודים תשע"ג חיזקו ממצאים מהמחקר שהתקיים בתשע"ב, לפיהם רוב בעלי התפקידים מרוצים מהתכנית וסבורים שיש להרחיבה לבתי ספר נוספים. בנוסף, התפקוד של הרכזים הבית-ספריים נמצא בהלימה לדרישות התכנית אך הם נתקלו בקשיים לרתום את צוות המורים להשתתף בהשתלמות מוסדית ובהדרכה כנדרש, ובשל כך המחנכים ומהמורים המקצועיים בחלק ניכר מבתי הספר, טרם החלו ללוות תלמידים מתנדבים כנדרש בתכנית. כמו כן, בדומה לממצאי המחקר בתשע"ב, ברוב בתי הספר היה צוות שעסק ביישום התכנית, אך בניגוד לנדרש, רוב הצוותים לא היו ייעודיים לתכנית אלא פעלו במסגרות קיימות, מה שהביא למחויבות חלקית שלהם ליישום התכנית.

עוד עלה ממצאי ההערכה בתשע"ג כי היקף ההכשרה של התלמידים ותכניה שונים מאוד בין בית ספר אחד למשנהו וכי חלק ניכר מהתלמידים דיווחו כי בשעות החינוך בכיתתם אין

מרביתם לעסוק בנושא ההתנדבות והתרומה לקהילה. בנוסף, עלה כי תיעוד ההתנדבות המתחייב בתכנית (תיעוד שעות ההתנדבות ותהליך ההתנדבות) אינו מתקיים כסדרו בחלק מבתי הספר.

ממצא חשוב נוסף, הצביע על כך ש"נוהל ההסדרה למקומות התנדבות", שנכנס לתוקפו בשנת הלימודים תשע"ג, ניפה מקומות התנדבות שנחשבו למקומות לגיטימיים להתנדבות נוער, מה שהביא למחסור בהיצע ובמגוון של מקומות התנדבות ולקושי באיתור מקומות התנדבות חדשים.

בהתייחס לשביעות הרצון של התלמידים וההשפעות הנתפסות של התכנית, עלה שכ - 75% מדוברי העברית וכ - 66% מדוברי הערבית שבעי רצון מהצטרפותם לתכנית וכ - 80% מדוברי העברית וכ - 60% מדוברי הערבית שבעי רצון ממקום ההתנדבות שלהם. בנוסף, כ - 50% מדוברי העברית ומדוברי הערבית הכירו בהשפעות החיוביות של התכנית עליהם בתחומים שנבדקו.

המחקר שהתקיים בשנת הלימודים תשע"ד, התמקד ביישום בפועל של התכנית בבתי הספר ובמקומות ההתנדבות, בשביעות הרצון ממנה ובהשפעותיה הנתפסות, מנקודת מבטם של תלמידי שכבה י"ב בלבד. המחקר התבסס על שאלון דומה לשאלון שהועבר לאותם תלמידים בשנת הלימודים תשע"ג, עת היו בשכבה י"א.

חשוב לשים לב בקריאת והבנת הממצאים כי בשל העובדה שהשאלונים שמילאו התלמידים בכיתה י"א ובכיתה י"ב לא היו מזוהים, לא ניתן היה לזהות את התלמידים שנשרו מהתכנית בין כיתה י"א לכיתה י"ב. בשל מגבלה מתודולוגית זו ניתן לייחס חלק מהממצאים ההשוואתיים בין השנים לנשירת התלמידים ולא בהכרח לשינויים בתכנית.

מכלול ממצאי ההערכה בשנת הלימודים תשע"ד מלמדים כי בהשוואה לתשע"ג חלה עליה במידת התמיכה שקיבלו התלמידים המשתתפים בתוכנית, הן בבתי הספר והן במקומות ההתנדבות. הדבר נעשה בהלימה לעקרונות התוכנית המדברים על תמיכה במתנדבים בשני המקומות.

בבתי הספר, הדבר בא לידי ביטוי בהגברת התמיכה מצד הרכזים, המחנכים והמורים המקצועיים וביישומם של מנגנוני הכשרה וליווי של התלמידים. עם זאת, הממצאים בתשע"ד מלמדים כי יש עדין מקום לשיפור בנושא, היות ורק כ - 50% מהתלמידים דוברי עברית דיווחו על קיומם של מנגנונים אלה, לעומת כ - 75% מדוברי הערבית.

במקומות ההתנדבות, הדבר בא לידי ביטוי בקיומו של גורם מבוגר שניתן לפנות אליו, בהשתתפות בהכשרות ובקבלת ליווי אישי או קבוצתי. עם זאת, הממצאים בתשע"ד מלמדים כי יש עדין מקום לשיפור בנושא, היות ורק כ - 50% מהתלמידים דוברי הערבית וכ - 66% מהתלמידים דוברי העברית דיווחו כי קיבלו תמיכה זאת.

בהתייחס לשביעות הרצון של התלמידים וההשפעות הנתפסות של התכנית, עלה כי חל שיפור בתשע"ד, בהשוואה לממצאים שנמצאו בתשע"ג. כ – 75% מהתלמידים דוברי ערבית הביעו שביעות רצון מהתוכנית וממקום ההתנדבות לעומת כ – 66% בתשע"ג. בנוסף, כ – 66% מהתלמידים דוברי העברית ודוברי הערבית הכירו בהשפעות החיוביות של התכנית עליהם בתחומים שנבדקו, בהשוואה לכ – 50% בלבד בתשע"ג. יחד עם זאת, יש לסייג ולומר כי לא ניתן לייחס את ההתחזקות בעמדות התלמידים כלפי השפעות התוכנית ושביעות הרצון ממנה לתוכנית עצמה, היות והיא עלולה לנבוע מפרישה של תלמידים שהשתתפו מהתוכנית ופרשו ממנה במעבר שבין כיתה י"א לכיתה י"ב.

הדגשים העיקריים שניתן להפיק מממצאי ההערכה התלת-שנתית בשנים תשע"ב-תשע"ד, אשר עשויים לתרום לחיזוק התנדבות והמעורבות החברתית בכיתות י"ב **בשנת הלימודים תשע"ה הם:**

- יש מקום לפעול בצורה אינטנסיבית להגדלת ההיצע של מקומות התנדבות העומדים בדרישות "נוהל ההסדרה" ולסייע בידם לקלוט תלמידים, בעיקר לאור חובת ההתנדבות לכל תלמיד החל משנת הלימודים תשע"ה.
- יש מקום לסייע למקומות ההתנדבות להתמקצע בעבודה עם תלמידים, בעיקר בכל הנוגע להכשרה ולליווי שוטף. הדבר ראוי שבעתיים ברשויות דוברות ערבית.
- ראוי ליישם את תכנית ההכשרה העיונית בנושא התנדבות ומעורבות חברתית בבתי הספר ולפקח על כך.
- ראוי להמשיך ולפתח מנגנונים וכלים פדגוגיים לצוות בית הספר לצורך ליווי התלמידים המתנדבים ולפקח שהדבר נעשה בהיקפים ובאיכות הנדרשים.

בשנת הלימודים תש"ע הוחלט במשרד החינוך להפעיל בקרב תלמידי החטיבה העליונה תכנית ערכית רב-שנתית שבסיומה תינתן למשתתפיה תעודת בגרות חברתית. על-פי החלטת המשרד, תעודת הבגרות החברתית תהיה ממלכתית ותוענק לבוגרי מערכת החינוך על מעורבות חברתית, קהילתית ואזרחית ועל תרומה לחברה במשך שלוש שנים לפחות (י"ב-י"ב), בהתאם לאמות מידה מוגדרות.

על הפעלת התכנית הופקד מנהל חברה ונוער בשיתוף המזכירות הפדגוגית, המנהל הפדגוגי ומנהל החינוך הדתי והוקמה ועדה מלווה לתוכנית, שמטרתה לסייע ביישום התכנית ובהפקת לקחים ממנה. בוועדה שותפים נציגים מיחידות המשרד השונות כגון: מנהל חברה ונוער, המזכירות הפדגוגית, המנהל הפדגוגי, החינוך הדתי, וכן נציגי השלטון המקומי, מנהלי בתיספר ואנשי אקדמיה.

רציונל התכנית⁷

החברה בישראל מתמודדת עם סוגיות הנוגעות לצביונה החברתי, התרבותי, המדיני והכלכלי במציאות מורכבת. התמודדות זו מציבה אתגרים ייחודיים גם בפני מערכת החינוך. מלבד תפקידם של בתי הספר בקידום הישגים לימודיים אינטלקטואליים, הם משמשים מסגרת ערכית, תומכת ואכפתית, הקשובה לצורכי בני הנוער והנותנת מענה לשאלות אישיות וחברתיות. צמיחת התלמיד והתפתחותו לקראת היותו בוגר אחראי ומעורב בחברה הישראלית הוא תהליך רב-שנתי, שבו ממומשת מדיניות משרד החינוך ושלו שותף כלל הצוות החינוכי של בית הספר: מורים, מחנכים, יועצים חינוכיים ורכזים לחינוך חברתי.

מינהל חברה ונוער מוביל תכניות שמטרתן לקדם ולטפח מעורבות חברתית, קהילתית ואזרחית. ייעודו של החינוך החברתי-ערכי קהילתי בבתי הספר הוא לקדם מטרות לטווח קצר ולטווח ארוך: לטווח הקצר הוא מכון לכינונה של חברת נעורים המטפחת מנהיגות נוער, שייכות ומעורבות חברתית והמסייעת לתלמידים בבירור זהותם האישית והחברתית ובבחינת סולם הערכים שלהם על-ידי התנסות במצבי חיים שונים. לטווח הארוך החינוך החברתי מכון להכנת התלמידים לחיי קהילה וחברה בעתיד, במצבי חיים שונים ולטיפוח מנהיגות העתיד⁸.

⁷ מבוסס על מסמך: "תעודת בגרות חברתית, מסלול של מצוינות חברתית. משרד החינוך". תשע"ב, עמ' 8

⁸ חוזר המנהל הכללי תש"ע [3 / ב]

מטרות התוכנית

תוכנית 'תעודת בגרות חברתית' מאפשרת לתלמידים המשתתפים בה להתנסות במצבי חיים שונים במסגרת תפקידים ההתנדבותי ומקדמת את התפתחותם כאזרחים מעורבים ואכפתיים. מטרות התוכנית, כפי שהן מוצגות בחוברת התוכנית, הן:⁹

1. לעורר בתלמידים מוטיבציה למעורבות חברתית, קהילתית ואזרחית ולמציאות חברתית.

2. להביא לתפיסת ההתנדבות כדרך חיים.

3. להביא להכרה ציבורית בערך התנדבות הנוער.

אופן הפעלת התוכנית¹⁰

הפעלת התוכנית מתפרסת על כמה מישורי פעולה בבית הספר, ברשות המקומית ובמקומות ההתנדבות ומתבססת על עיקרון השותפות והתיאום.

בית הספר, בהובלת רכז ההתנדבות הבית-ספרי, מופקד על התהליך החינוכי – מתן הכשרה ערכית לתלמידים, ליווי התלמידים לאורך כל תקופת ההתנדבות, איתור צרכים ומשימות התנדבות בתוך בית הספר, תיעוד שעות ההתנדבות ועוד.

הרשות המקומית, בהובלת רכז ההתנדבות הרשותי, מופקדת על התהליך הביצועי – איתור צרכים, מקומות התנדבות ותפקידים ראויים למתנדבים, על-פי הנחיות חוזר מנכ"ל בדבר נוהל אישור והסדרה של מקומות ההתנדבות לתלמידים, ועל ריכוז נתוני המתנדבים.

מקומות ההתנדבות מופקדים על הכשרת המתנדבים, השמתם בתפקידי התנדבות ראויים ומשמעותיים ומתן ליווי מקצועי שוטף למתנדבים לאורך כל תקופת ההתנדבות.

התנאים לזכאות לתעודה

תלמיד שהשתתף בתוכנית יהיה זכאי לתעודת בגרות חברתית אם יעמוד בתנאים אלו:

1. פעילות התנדבותית ולמידה נלווית:

• **עשייה:** התנדבות במשך שלוש שנים (י"י"ב), בהיקף של 30 שעות לשנה (2 ש"ש) – סה"כ **180 שעות** התנדבות לאורך כל התוכנית.

• **הכשרה:** השתתפות בהכשרה והדרכה במשך שלוש שנים (י"י"ב) – סה"כ **90 שעות** לאורך כל התוכנית.

ההכשרה וההדרכה יינתנו במהלך שלוש השנים במסגרות בית הספר, במקומות ההתנדבות והרשות המקומית, בהתאם לצורכי התפקיד.

⁹ "תעודת בגרות חברתית, מסלול של מציאות חברתית. משרד החינוך". תשע"ב. עמ' 6

¹⁰ שם. עמ' 6-8

2. **עבודת סיכום** – 'יומן מסע' אישי.

3. **עבודת חקר** – תנאי זה אינו בגדר חובה והוא נתון לבחירת התלמיד.

העשייה ההתנדבותית וההכשרה בכיתה י' מתבצעות במסגרת תוכנית 'מחויבות אישית', הפועלת מזה שנים רבות בכל בתי הספר במדינת ישראל ובה מחויבים להשתתף כל תלמידי השכבה. תלמידים המביעים רצון להמשיך במסלול 'מצוינות חברתית' ממשיכים לקחת חלק בעשייה ההתנדבותית והכשרה גם בכיתות יא'-יב' ובמידה ויעמדו במכסת שעות ההתנדבות וההכשרה של התוכנית ויגישו עבודת סיכום, יהיו זכאים לתעודת בגרות חברתית.

בשנה"ל תשע"ב החלה לפעול תכנית החלוצ הארצית 'תעודת בגרות חברתית' ב-162 בתי ספר הפרוסים ב - 72 רשויות מקומיות ומועצות אזוריות מכל המחוזות. בשנה זו, הושם דגש על בניית התשתית הארגונית של התוכנית, הכשרת בעלי התפקידים וההיערכות לקראת המחזור הראשון של תלמידים, שבחרו במסלול "מצוינות חברתית" בכיתה י"א.

בשנת הלימודים תשע"ג פעלה תוכנית החלוצ ב - 158 בתי ספר והשתתפו בה 8,847 תלמידים משכבה י"א - ממוצע של 56 תלמידים לבית ספר¹¹.

בשנת הלימודים תשע"ד פעלה תוכנית החלוצ ב -155 בתי ספר והשתתפו בה 9,280 תלמידים משכבה י"א (ממוצע של 60 תלמידים לבית ספר) ו -7,083 תלמידים משכבה י"ב (ממוצע של 46 תלמידים לבית ספר).

מטרות הערכת תכנית החלוצ

הפעלת תכנית החלוצ מלווה בפעולת הערכה מעצבת על-ידי ראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, כבר מראשית דרכה. על פי מתווה תכנית ההערכה פעולת ההערכה מתפרסת על פני שלוש שנים מאז שנה"ל תשע"ב (ראה להלן פירוט בפרק השיטה), כאשר מטרות ההערכה הן:

א. מתן מידע למובילי התוכנית במשרד החינוך באשר לאופן ואיכות היישום וההטמעה של התוכנית והעמדות כלפיה בקרב תלמידים, רכזים בית-ספריים, צוותי היגוי בית-ספריים רכזים רשותיים וגופי התנדבות. זאת באופן שיתרום לשיפור התוכנית בשנים הבאות, בזיקה לעקרונות "ההערכה המעצבת" (Formative Evaluation). בהקשר זה, התמקדות ההערכה במישור הבית ספרי והמישור הרשותי:
במישור הבית-ספרי - ההתמקדות היא במרכיבי התכנית המיושמים ישירות בבתי הספר המשתתפים בתכנית החלוצ, כגון תהליכי ליווי והנחיה של התלמידים, הערכת התלמידים, הדרכת צוות המורים ועוד.

¹¹ מבוסס על נתונים שהתקבלו ממנהל חברה ונוער

במישור הרשומי - ההתמקדות היא מרכיבי התכנית המופעלים ברשויות, שאמורות להעניק "מטרייה" תפעולית ומקצועית לבתי הספר המשתתפים בתכנית החלוק, כגון איתור מקומות השמה, ייזום פורום רשותי לקידום ההתנדבות, הכשרה, הדרכה וליווי המתנדבים על ידי מקומות ההתנדבות ועוד.

ב. מתן מידע על תוצאות והשפעות נתפסות של התוכנית על המעורבים בה, לרבות שביעות רצון כללית מהתכנית ותרומתה למעגלים שונים, כגון המתנדב עצמו, החינוך הערכי בבית הספר והקהילה.

ממצאים עיקריים של הערכת התוכנית בתשע"ב

מכלול הממצאים שנאספו במסגרת המחקר בתשע"ב, העידו כי התכנית נתפסה אצל הרוב המכריע של המרואיינים נכונה וראויה מבחינה חברתית-ערכית, ורובם אף המליצו להרחיבה לבתי ספר נוספים בעתיד.

בנוסף לימדו הממצאים כי מרבית תהליכי היישום וההפעלה של התכנית נעשו ברמה טובה, בהתחשב בשלב המוקדם יחסית שבו היא הייתה. מדובר בעיקר בתפקודם של הרכזים הבית-ספריים והרשותיים ובשיתוף הפעולה ביניהם, בהכשרת התלמידים בהיבט החברתי-ערכי ובהקניית המיומנויות הנדרשות לתפקיד, בהכשרת הרכזים הבית-ספריים והרכזים הרשותיים באמצעות מערך ההשתלמויות וההדרכה של מינהל חברה ונוער, ועוד.

עם זאת, אצל מקצת המרואיינים התכנית נתפסה כבעלת דרישות "מכבידות" המקשות יתר על המידה על התלמידים, ועל הרכזים הבית-ספריים והרכזים הרשותיים. בפן הארגוני מדובר בדרישות התייעוד ובאכיפת "נוהל ההסדרה", ובפן הפדגוגי - בדרישה מהתלמידים להגיש עבודת סיכום - יומן מסעי.

כמו כן, נראה שלא כל בעלי התפקידים פעלו בשותפות ובתיאום מלא ביניהם. עדיין לא הוקמו צוותי היגוי ייעודיים לנושא תכנית בגרות חברתית, ועדיין לא התקיים גיוס של מחנכים ומורים מקצועיים למילוי משימות הקשורות בליווי ובהערכה של התלמידים המתנדבים.

ממצאים עיקריים של הערכת התוכנית בתשע"ג

מדיווח תלמידי שכבה י"א עלה כי הסיבות העיקריות להצטרפות של תלמידים לתכנית היו בעיקר פנימיות (הרגשה טובה, עזרה לאנשים ועזרה לחברה). קבלת תעודת בגרות חברתית לא הייתה סיבה מרכזית להצטרפות לתכנית.

תלמידים שהשתתפו בתכנית ולא פרשו ממנה התמודדו עם עומס הלימודים ועם דרישות הלימוד לקראת בחינות הבגרות והתמידו בהתנדבות למרות כל הקשיים הכרוכים בכך.

רוב התלמידים שהשתתפו בתכנית בבתי ספר דוברי עברית היו מרוצים מהצטרפותם לתכנית ומעט פחות מכך תלמידים בבתי ספר דוברי ערבית.

רוב התלמידים בבתי ספר דוברי עברית היו מרוצים למדי ממקום ההתנדבות שלהם, הרגישו שהם מצליחים בתפקידם ומצליחים לפתור בעיות המתעוררות במסגרת מילוי תפקידם. לעומת זאת, שביעות הרצון של התלמידים בבתי ספר דוברי ערבית ממקום ההתנדבות הייתה מעטה יותר.

רובם המכריע של הרכזים והמנהלים היו מרוצים מהתכנית וסברו כי יש להרחיבה לכלל בתי הספר התיכוניים בארץ, ללא הבדל בין בתי ספר דוברי עברית לבתי ספר דוברי ערבית.

הרוב המכריע של הרכזים והמנהלים סברו שהתכנית משפיעה מאוד על שלושה מעגלים מרכזיים: יצירת זיקה בין התלמידים לבין הקהילה, העצמתם של התלמידים המתנדבים וחיזוק החינוך החברתי-ערכי בבית הספר.

נקודות החוזק של התכנית, כפי שעלו בראיונות עם מגוון של בעלי תפקידים בבתי הספר, ברשויות המקומיות ובמשרד החינוך היו: תרומה לקהילה ולבני הנוער המתנדבים וקיומו של נוהל ההסדרה למקומות התנדבות והעצמת החינוך הערכי בבית הספר, שתתרום להתמקצעות של המקומות שבהם מתנדבים בני הנוער. נקודות חוזק אלה חשובות למדי ובאו לידי ביטוי במונחי תוצאה ותרומה בשלושה מעגלים – הקהילה, בית הספר והתלמיד המתנדב.

נקודות החולשה של התכנית, כפי שעלו בראיונות עם מגוון של בעלי תפקידים בבתי הספר, ברשויות המקומיות ובמשרד החינוך הן: ריבוי טפסים וניירת דיווח על פעילות התלמידים; חוסר בהירות של דרישות התכנית ושל נהליה; העובדה שעדיין לא כל בעלי תפקידים בבתי הספר מגויסים לתכנית. נקודות חולשה אלה קשורות ברובן לעובדה שיישום התכנית נעשה בהדרגה; חלק מאי-הבהירות שלה והירתמותם החלקית של בעלי תפקידים בבית הספר נובעים מכך שעדיין לא מלאו שלוש שנים ליישום התכנית, שבסופן יהיו התלמידים זכאים לתעודת בגרות חברתית.

שיטה

בשנת הלימודים תשע"ב התבצעה ההערכה בשלב התנעת התכנית והתבססה על מחקר הערכה איכותני¹² שפנה אל מגוון רחב של בעלי עניין (גורמי רשות, בעלי תפקידים במנהל חברה ונוער ובתי"ס), בהיקף של 56 מראיינים.

בשנת הלימודים תשע"ג נבנה מערך מחקר הערכה המשלב שיטות מחקר כמותיות ואיכותניות, שאפשר קבלת תמונת מצב מעמיקה, מייצגת ומקיפה המבוססת על תהליכי היישום של התכנית, ולראשונה גם על תפוקותיה ותוצאותיה. במחקר ההערכה נעשה שימוש בכלי מחקר איכותניים ובכלי מחקר כמותיים, כדלקמן:

¹² "תכנית החלוץ של 'תעודת בגרות חברתית' מסלול של מצוינות חברתית - שנת היישום הראשונה", תשע"ב (מאי 2013) באתר ראמ"ה

1. ראיונות עומק - לכל אחת מהאוכלוסיות במחקר ההערכה (גורמי מטה במשרד ובמחוזות, רכזים בבתי הספר, רכזים ברשויות המקומיות, נציגים של מקומות התנדבות ותלמידים) נערך מתווה ראיון שונה (או מתווה לקבוצות מיקוד במקרה של התלמידים), שכלל שאלות שונות. בחלק מהמתווים היו שאלות זהות.

2. שאלון דיווח עצמי למדגם של תלמידי שכבה י"א, תלמידי השנה השנייה בתוכנית החלוץ ולקבוצת השוואה של תלמידי השכבה שאינם משתתפים בה.

3. שאלון טלפוני לכל הרכזים הבית-ספריים ומנהלי בתי הספר שהשתתפו בתוכנית החלוץ, שעסקו בהובלת התוכנית ברמה הבית-ספרית.

בשנת הלימודים תשע"ד, נבנה מערך מחקר הערכה כמותי בלבד, שהתבסס על העברת שאלון לדיווח עצמי לתלמידי שכבה י"ב, אותם תלמידים שמילאו את השאלון בתשע"ג, עת היו בשכבה י"א. מטרת מחקר ההערכה הייתה קבלת תמונת באשר לתוצאות התוכנית ומידת ההשגה של מטרותיה ולבחון את התפתחותה בהשוואה לשנתיים האחרונות.

א. כלי ההערכה בתשע"ד

שאלון לתלמידים¹³

השאלון לתלמידים מבוסס על השאלון שהועבר בשנת הלימודים תשע"ג. השאלון מכיל שאלות לתלמידים משתתפים בתכנית (94 פריטים), לתלמידים שפרשו מהתכנית (40 פריטים) ולתלמידים שלא הצטרפו לתכנית (35 פריטים). השאלות עסקו בעמדות כלליות כלפי התנדבות, בסיבות לפרישה מהתכנית או לאי הצטרפות אליה. התלמידים משתתפים בתכנית נשאלו לגבי הגורמים שהניעו אותם להתנדב, מאפייני ההתנדבות, תרומת המתנדב לקהילה והיתרמות ברמה האישית, הדרכה וליווי מטעם בית הספר ומקום ההתנדבות, גורמים שמעודדים ותומכים בתלמידים, דרישות התכנית ועוד.

ב. אוכלוסיה ומדגם

הנתונים נאספו באמצעות שאלון למילוי עצמי שהועבר בחודשים פברואר-מרץ 2014 לתלמידים בבתי הספר המשתתפים בתכנית החלוץ. את השאלון מילאו תלמידי כיתה י"ב המשתתפים בתוכנית, תלמידים שהשתתפו בתוכנית ופרשו ממנה בכיתה י"א או בכיתה י"ב ותלמידים שלא הצטרפו אליה. התלמידים שמילאו את השאלון, מילאו אותו גם בשנה שעברה (תשע"ג) עת היו בכיתה י"א. ראוי לציין, השאלונים שמילאו התלמידים השנה ובשנה שעברה לא היו מזוהים ומזווגים ולכן יתכן כי היו תלמידים שמילאו את השאלון רק בכיתה י"א, רק בכיתה י"ב או בשתי הפעמים.

¹³ השאלון מופיע בנספח 1

שיטת הדגימה: בשנת תשע"ג נדגמו כל בתי הספר המשתתפים בתכנית. בכל בית ספר נדגמו אקראית מספר כיתות בהתאם לגודלו. בבתי ספר בהם יש עד 3 כיתות י"א נדגמה כיתה אחת. בבתי ספר בהם יש מעל 3 כיתות י"א נדגמו 2 כיתות. בבתי ספר גדולים (7 כיתות י"א ומעלה), נדגמו 3 כיתות¹⁴.

השנה (תשע"ד) נדגמו כל הכיתות שנדגמו בשנה שעברה, שהיו בשכבה י"א והשנה הן בשכבה י"ב.

בלוח 1 להלן מוצגים מספרי המשיבים ושיעור ההיענות לשאלון:

לוח 1: אוכלוסיית המחקר ושיעורי ההשבה לשאלון

אוכלוסיית המחקר	דוברי עברית	דוברי ערבית	סה"כ
משתתפים בתוכנית בכיתה י"ב	1299	539	1838
פרשו מהתוכנית בכיתה י"א	312	84	396
פרשו מהתוכנית בכיתה י"ב	228	61	289
לא הצטרפו לתוכנית	2903	659	3562
סה"כ	4742 (82%)	1343 (87%)	6085 (83%)

ג. שיטת ניתוח הנתונים

רוב השאלות בשאלון היו שאלות סגורות. התלמידים התבקשו לבחור תשובה אחת המשקפת את עמדתם ולציין על גבי סולם תשובות שכלל מספר תשובות אפשריות. חלק מסולמות התשובות היו בני חמש רמות: "מאד לא מסכים" – "לא כל כך מסכים" – "קצת מסכים" – "מסכים" – "מסכים מאד", או סולם שכלל את התשובות האפשריות הבאות: "כלל לא" – "במידה מועטה" – "במידה בינונית" – "במידה רבה" – "במידה רבה מאד". חלק מהסולמות כללו שתי תשובות אפשריות: "כן" – "לא".

לגבי כל תשובה בשאלון, חושב אחוז המשיבים בקטגוריות הגבוהות (מסכים-מסכים מאד או במידה רבה – במידה רבה מאד) או אחוז העונים בחיוב (כאשר היו שתי תשובות אפשריות: כן או לא). לאחר מכן נערכה השוואה בין ממצאים שנאספו בקרב קבוצת דוברי ערבית לעומת דוברי עברית, ובקרב דוברי עברית נערכה השוואה בין משיבים מקרב בתי ספר ממלכתיים לעומת בתי ספר ממ"ד. לאורך כל הדו"ח מוצגים נתונים בחתכים אלו.

¹⁴ לצורך הדגימה חושבו גורמי ניפוח והממצאים המדווחים משוקללים בגורמי ניפוח אלה

בנוסף, ממצאי השאלון, נבדקו בחתך מדד טיפוח¹⁵ (נמוך, בינוני וגבוה) ובחתך שיוך מחוזי (צפון, דרום, מנח"י, ירושלים¹⁶, חיפה, מרכז, ת"א, התיישבותי ומחוז דוברי ערבית¹⁷ שאליו שייכים דוברי ערבית למעט ממחוז דרום). רק כאשר נמצאו הבדלים משמעותיים בשני החתכים האחרונים שהוזכרו, הם צוינו בגוף הדוח.

ממצאים

בפרק הממצאים יוצגו תחילה מאפייני בתי הספר והתלמידים המשתתפים בתוכנית, בהתבסס על הנתונים שהתקבלו ממינהל חברה ונוער – הגוף האחראי על הפעלת התוכנית במשרד החינוך. נתונים אלה יוצגו בהשוואה לנתונים כלל ארציים, כך שניתן יהיה לבדוק את המידה בה מייצגים בתי הספר והתלמידים המשתתפים בתוכנית את כלל אוכלוסיית התלמידים בישראל.

בהמשך הפרק, יוצגו הנושאים שנבדקו בשאלון לתלמידים, כדלקמן: הגורמים המשפיעים על הצטרפות או אי הצטרפות לתוכנית ועל הפרישה ממנה, שביעות הרצון מהתוכנית ומתוצאותיה הנתפסות, איכות מרכיבי היישום של התוכנית, לרבות גורמי תמיכה במתנדבים, הכשרת וליווי המתנדבים, תיעוד ההתנדבות ועוד.

1. מאפייני בתי הספר והתלמידים המשתתפים בתוכנית

בפרק זה נסקור את מאפייני בתי הספר ומאפייני התלמידים המשתתפים בתוכנית 'תעודת בגרות חברתית' בהיבטים של מגזר-שפה (דוברי עברית / דוברי ערבית), סוג פיקוח (ממלכתי / ממ"ד), רקע חברתי-כלכלי (נמוך / בינוני / גבוה) ושיוך מחוזי במשרד החינוך.

כמו כן, נערוך השוואה בין מאפייני בתי הספר המשתתפים בתוכנית למאפיינים של כלל בתי הספר העל-יסודיים במדינת ישראל, על-מנת ללמוד על המידה בה בתי הספר המשתתפים בתוכנית מייצגים אותם.

1.1 מאפייני בתי הספר שבתוכנית

בשנת הלימודים תשע"ד השתתפו בתוכנית החלוץ של תעודת בגרות חברתית 155 בתי ספר לעומת 158 בתשע"ג ו- 164 בתשע"ב.

¹⁵ בשאלונים שהועברו לרכזים ומנהלים מבתי ספר דוברי ערבית רוב רובם של המשיבים היו מבתי ספר בהם התלמידים ממדד טיפוח נמוך (רק שלושה מנהלים וארבעה רכזים היו ממדד טיפוח בינוני), לפיכך לא בוצעה השוואה בקרב דוברי ערבית בחתך מדד טיפוח

¹⁶ לא יוצגו בדו"ח נתונים משאלון הרכזים ומשאלון המנהלים, המתייחסים למחוזות מנח"י וירושלים, בשל מיעוט בתי הספר המשתתפים בתוכנית המשתייכים למחוזות אלה

¹⁷ מחוז דוברי ערבית הוא מחוז שנוצר על ידי מנהל חנוך ונוער בהתאמה לשיטת הפעלה של עבודת המינהל

מתוך בתי הספר שהשתתפו בתכנית בתשע"ד, 127 (82%) דוברי עברית ו- 28 (18%) דוברי ערבית. בקרב בתי הספר דוברי עברית, 97 (76%) משתייכים לפיקוח הממלכתי ו-30 (24%) לפיקוח הממ"ד.

כפי שניתן לראות בלוח 2 שלהלן, בהשוואה לבתי הספר בכלל האוכלוסייה בשנת הלימודים תשע"ד, בתכנית החלוץ יש ייצוג רב יותר לבתי ספר דוברי עברית (82% בתכנית בהשוואה ל- 77% באוכלוסייה) לעומת בתי ספר דוברי ערבית (18% בתכנית לעומת 23% באוכלוסייה). בנוסף, יש בתכנית החלוץ ייצוג רב יותר באופן משמעותי לבתי ספר דוברי עברית מהפיקוח הממלכתי (76% בתכנית לעומת 59% באוכלוסייה) לעומת בתי ספר מהפיקוח הממ"ד¹⁸ (24% בתכנית לעומת 41% באוכלוסייה). בהשוואה לשנת הלימודים תשע"ג, כמעט ולא חל שינוי בנתונים אלה.

לוח 2: התפלגות בתי הספר לפי מגזר-שפה ופיקוח – השוואה בין בתי הספר בתכנית החלוץ לבתי הספר בכלל האוכלוסייה בתשע"ד

בתי ספר בכלל האוכלוסייה	בתי הספר בתוכנית החלוץ	
77%	82%	בתי ספר דוברי עברית
59%	76%	מתוכם פיקוח ממלכתי
41%	24%	מתוכם פיקוח ממ"ד
100%	100%	סה"כ
23%	18%	בתי ספר דוברי ערבית
100%	100%	סה"כ

בהתייחס לייצוג של בתי הספר באוכלוסייה לפי מגזר-שפה ופיקוח, ראוי לציין כי בתי ספר שמשותפים בתוכנית נבחרו מתוך כלל בתי הספר העל יסודיים המגישים לבגרות בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי, ללא חינוך חרדי (כ- 750 בתי ספר בסה"כ). בנוסף, הוחלט כי ישתתפו בתוכנית רק בתי ספר בעלי שתי כיתות מקבילות בשכבה לפחות, אך ישנם בתי ספר ממ"ד רבים בהם יש רק כיתה מקבילה אחת בשכבה ולכן אינם משותפים בתוכנית באופן מכוון.

כפי שעולה מלוח 3 שלהלן, כמחצית מבתי הספר דוברי העברית המשותפים בתכנית החלוץ בשנת הלימודים תשע"ד הם מרקע חברתי-כלכלי גבוה והיתר הם מרקע חברתי – כלכלי

¹⁸ ייצוג החסר לבתי ספר ממ"ד נבע מכך שאחד הקריטריונים להשתתפות בתכנית היה מינימום 2 כיתות בשכבה והרבה בתי ספר ממ"ד לא עמדו בו בהשוואה לבתי ספר מהזרם ממלכתי

בינוני ונמוך. לעומת זאת, הרוב המכריע של בתי הספר דוברי הערבית המשתתפים בתכנית הם בעלי רקע חברתי-כלכלי נמוך (86%) ומיעוטם בעלי רקע חברתי-כלכלי בינוני.

בהשוואה לבתי הספר בכלל האוכלוסייה, ניתן לראות כי שיעור בתי הספר **דוברי הערבית** בתכנית החלוץ **מרקע חברתי-כלכלי גבוה**, הוא גבוה משיעורם בכלל האוכלוסייה (46% לעומת 31% בהתאמה) ושיעור בתי הספר **מרקע חברתי-כלכלי בינוני הוא נמוך משיעורם בכלל האוכלוסייה** (31% לעומת 44% בהתאמה).

שיעור בתי הספר **דוברי הערבית** בתוכנית החלוץ **מרקע חברתי-כלכלי בינוני הוא נמוך משיעורם בכלל האוכלוסייה** (14% לעומת 24% בהתאמה) ושיעור בתי הספר **מרקע חברתי-כלכלי נמוך**, הוא גבוה משיעורם בכלל האוכלוסייה (86% לעומת 75% בהתאמה). בהשוואה לשנת הלימודים תשע"ג, כמעט ולא חל שינוי בנתונים אלה.

לוח 3: התפלגות בתי הספר לפי מגזר-שפה ורקע חברתי-כלכלי – השוואה בין בתי הספר בתוכנית החלוץ לבתי הספר בכלל האוכלוסייה בתשע"ד

בתי ספר בכלל האוכלוסייה	בתי ספר בתוכנית החלוץ	
77%	82%	בתי ספר דוברי עברית
31%	46%	מתוכם רקע חברתי-כלכלי גבוה
44%	31%	מתוכם רקע חברתי-כלכלי בינוני
25%	23%	מתוכם רקע חברתי-כלכלי נמוך
100%	100%	סה"כ
23%	18%	בתי ספר דוברי ערבית
24%	14%	מתוכם רקע חברתי-כלכלי בינוני
75%	86%	מתוכם רקע חברתי-כלכלי נמוך
100%	100%	סה"כ
100%	100%	סה"כ

כפי שעולה מלוח 4, בתכנית החלוץ משתתפים בשנת הלימודים תשע"ד בתי ספר מכל מחוזות משרד החינוך, כאשר מרביתם במחוזות דרום ומרכז. בהשוואה לבתי הספר בכלל האוכלוסייה, ניכר כי קיים ייצוג חסר למחוזות: מגזר ערבי¹⁹ והתיישבותי וייצוג יתר למחוזות: דרום²⁰ וחיפה²¹ וצפון. בהשוואה לשנת הלימודים תשע"ג, כמעט ולא חל שינוי בנתונים אלה.

¹⁹ בתי הספר דוברי ערבית בכל המחוזות, למעט במחוז הדרום, פועלים תחת פיקוח חברתי-קהילתי נפרד, שאינו תלוי במחוז אליו הם משתייכים ולכן מוגדרים במחקר כ"מגזר ערבי"

²⁰ במחוז דרום השתתפו בתכנית 29 בתי ספר במימון המטה שנבחרו באופן אקראי וזאת בשונה משאר המחוזות בהם בתי הספר שנבחרו מצטיינים בעשייה החברתית

²¹ החלוקה של מינהל ח"ן למחוזות היא שונה מזו של משרד החינוך: בנוסף לאמור בהערת שוליים 13, מינהל ח"ן עובד עם מחוז ירושלים ומנח"י כיחידה ארגונית אחת ועם בתי ספר מוכשר"ר לפי המחוז בו הם נמצאים ולא כיחידה נפרדת

לוח 4: התפלגות בתי הספר לפי מחוזות – השוואה בין בתי הספר בתכנית החלוץ לבתי הספר בכלל האוכלוסייה בתשע"ד

מחוז	בתי ספר בתוכנית החלוץ	בתי ספר בכלל האוכלוסייה
דרום ²²	19%	14%
מרכז	17%	16%
חיפה	12%	7%
מגזר ערבי ²³	12%	18%
תל אביב	11%	11%
צפון	10%	6%
התישבותי	10%	14%
ירושלים	6%	6%
מנחי	3%	6%
מוכר שאינו רשמי ²⁴	1%	2%
סה"כ	100%	100%

ראוי לציין כי ההשתתפות בתכנית החלוץ לא היתה לפי עיקרון של דגימה יחסית של בתי ספר על-פי גודל המחוז אליו הם משתייכים, אלא על פי קריטריונים מוגדרים אחרים, כאשר כל מחוז קיבל מכסה של בתי ספר, שבאפשרותו להכניס לתוכנית.

1.2. מאפייני התלמידים המשתתפים בתכנית

מספר המשתתפים ושיעור ההשתתפות בתוכנית

בשנת הלימודים תשע"ג השתתפו בתכנית **8,807** תלמידי שכבה י"א. בשנת הלימודים תשע"ד השתתפו בתוכנית **7,083** תלמידי שכבה י"ב. משמעות הדבר היא, ש – **1,724** תלמידים, שהיו בתוכנית בכיתה י"א לא המשיכו בתוכנית בכיתה י"ב. מדובר על פרישה של כ – **20%** מהתלמידים במעבר בין כיתה י"א לכיתה י"ב.

שיעור ההשתתפות בתכנית בשכבה י"א בשנת הלימודים תשע"ג עמד על **35%** מכלל השכבה (**35%** בבתי ספר דוברי עברית ו – **31%** בבתי ספר דוברי ערבית) ואילו בשכבה י"ב בשנת הלימודים תשע"ד עמד שיעור זה על **29%** (**28%** בבתי ספר דוברי עברית ו – **32%** בבתי ספר דוברי ערבית) – ירידה של **6%**^{26,25}.

²² בתי ספר דוברי ערבית ממחוז דרום משתייכים למחוז זה ולא למגזר הערבי

²³ המגזר הערבי בתוכנית כולל בתי ספר דוברי ערבית משלושה מחוזות שונים: צפון, חיפה ומרכז

²⁴ בתי ספר מסוג "מוכר שאינו רשמי" משתייכים בתוכנית למחוז הגיאוגרפי בו הם נמצאים

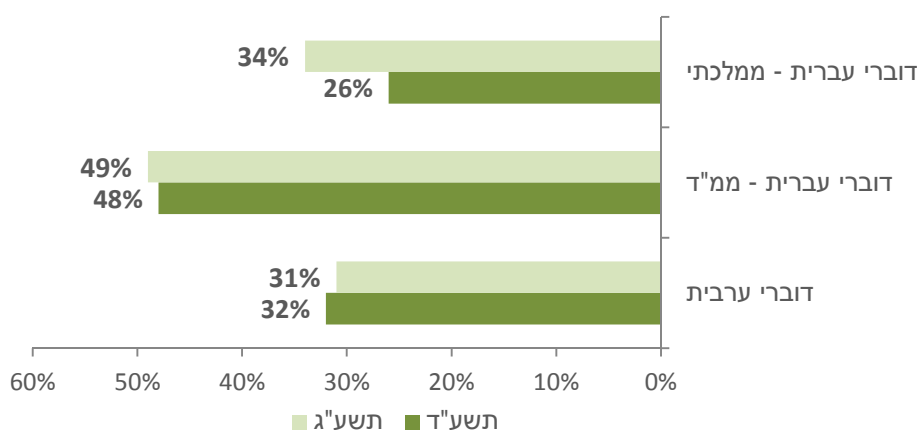
²⁵ בכדי לדייק את החישוב, נגרעו ממנו 84 תלמידים משלושה בתי ספר, שהפסיקו את השתתפותם בתוכנית במעבר מ – תשע"ג לתשע"ד – "שחפים" קרית גת, "דרור" ירושלים ואולפנת אילת השחר-יונתן מ"א גולן

²⁶ הפער בין שיעור הפרישה בפועל מהתוכנית (**20%**) לשיעור הירידה של התלמידים המשתתפים בתוכנית מתוך כלל השכבה (**6%**) מוסבר בכך שהנתון הראשון מתייחס לתלמידים המשתתפים בתוכנית בלבד והנתון השני מתייחס לכלל התלמידים (משתתפים ולא משתתפים בתוכנית)

כפי שניתן לראות בתרשים 1, שיעור ההשתתפות הממוצע בתכנית בשכבה י"ב בתשע"ד בבתי ספר דוברי עברית מהפיקוח הממ"ד עמד על 48% בעוד שבבתי ספר בפיקוח הממלכתי ובבתי ספר דוברי ערבית, שיעור זה היה קטן בהרבה ועמד על 26% ו-32% בהתאמה.

בהשוואה בין שנת הלימודים תשע"ג לתשע"ד ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בתוכנית בשכבה י"ב בתשע"ד ירד באופן משמעותי בבתי ספר דוברי עברית מהפיקוח הממלכתי (מ-34% ל-26%). בסוגי הפיקוח האחרים נרשמה יציבות יחסית. הדבר מעיד על כך, שתלמידים דוברי עברית מהפיקוח הממלכתי יותר נוטים לנשור מהתכנית בין כתי"א לכתה י"ב, בהשוואה לתלמידים אחרים.

תרשים 1: שיעור ההשתתפות בתכנית בשכבה י"א בתשע"ג ובשכבה י"ב בתשע"ד מתוך כלל השכבה, לפי סוג פיקוח²⁷

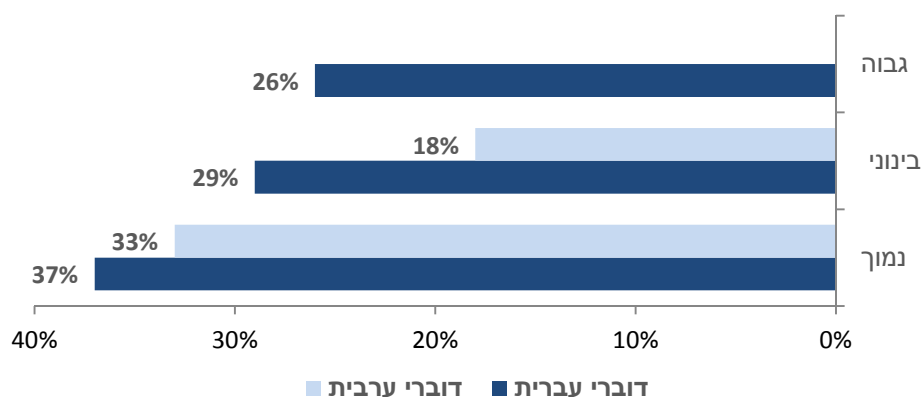
כפי שניתן לראות בתרשים 2, שיעור ההשתתפות בתכנית בשכבה י"ב בתשע"ד בבתי ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי בינוני היה גבוה יותר באופן משמעותי מאשר בבתי ספר דוברי ערבית מאותו רקע חברתי-כלכלי (29% לעומת 18%).

שיעור ההשתתפות בתכנית בשכבה י"ב בתשע"ד בבתי ספר דוברי ערבית מרקע חברתי-כלכלי נמוך היה גבוה יותר מאשר בבתי ספר מרקע חברתי-כלכלי בינוני (33% לעומת 18% בהתאמה).

בנוסף, שיעור ההשתתפות בתוכנית בשכבה י"ב בתשע"ד בבתי ספר דוברי עברית ודוברי ערבית בעלי רקע חברתי-כלכלי נמוך, היה גבוה בהשוואה לבתי ספר בעלי רקע חברתי-כלכלי בינוני וגבוה.

²⁷ הנתונים בתשע"ג מתייחסים לשכבה י"א

תרשים 2: שיעור ההשתתפות בתכנית בשכבה י"ב בתשע"ד מתוך כלל השכבה, לפי רקע חברתי-כלכלי

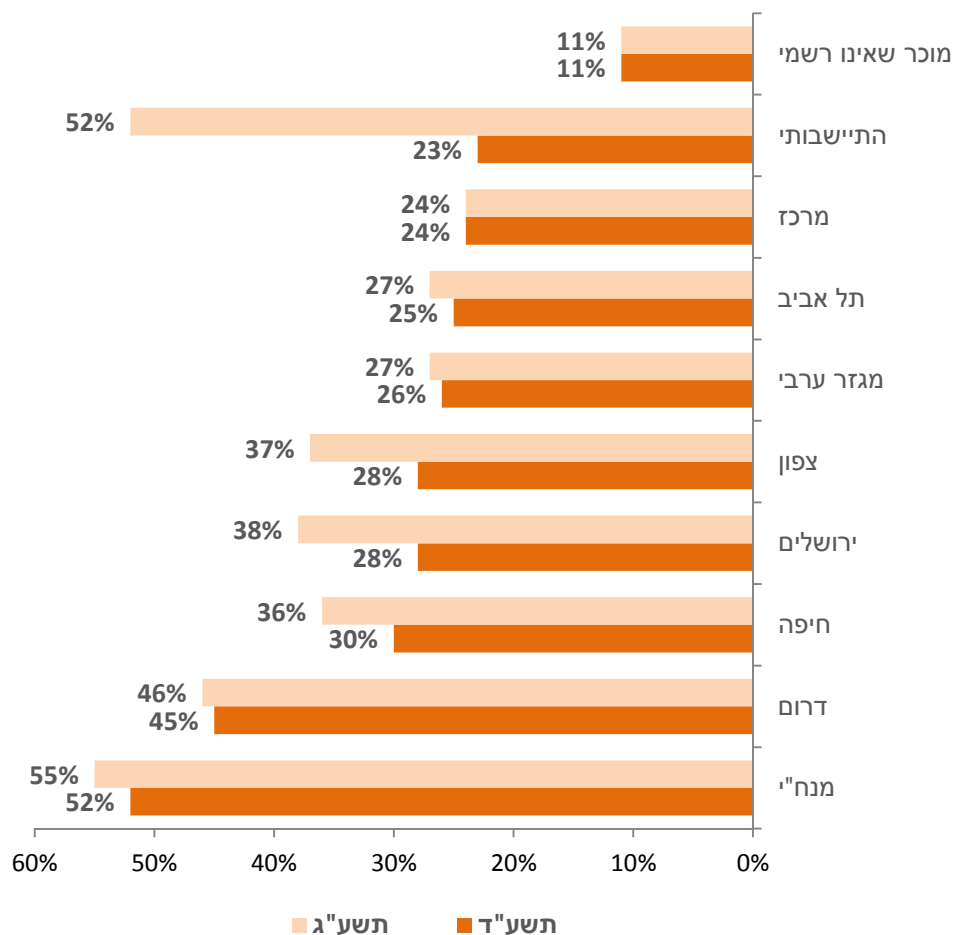

כפי שניתן לראות בתרשים 3, המחוזות שבלטו עם שיעור השתתפות גבוה יחסית בתוכנית בשכבה י"ב בתשע"ד היו מנח"י (52%) ודרום (45%).

בהשוואה בין שנת הלימודים תשע"ג לתשע"ד ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בתוכנית בשכבה י"ב בתשע"ד ירד באופן משמעותי במחוזות הבאים: התיישבותי (מ – 52% ל – 23%), ירושלים (מ – 38% ל – 28%) וצפון (מ – 37% ל – 28%). ביתר המחוזות נרשמה יציבות יחסית.²⁸

²⁸ראוי לציין כי מחוזות ירושלים ומנח"י מתפקדים כיחידה אחת מבחינת ההנחייה וההדרכה של מינהל חברה ונוער

תרשים 3: שיעור ההשתתפות בתכנית בשכבה י"א בתשע"ג ובשכבה י"ב בתשע"ד מתוך כלל השכבה, לפי מחוז²⁹

מספר ושיעור הזכאים לתעודת בגרות חברתית

מספר מסיימי י"ב בשנת הלימודים תשע"ד, שעמדו בכל הדרישות והיו זכאים לתעודת בגרות חברתית היה **5,145** (**73%** מכלל המשתתפים בתוכנית בשכבה י"ב) - 4,137 תלמידים דוברי עברית ו - 1008 תלמידים דוברי ערבית.

שיעור התלמידים שהיו זכאים לתעודת בגרות חברתית מתוך כלל שכבה י"ב בשנת הלימודים תשע"ד היה **20%** - 19% בקרב תלמידים דוברי עברית ו - 24% בקרב תלמידים דוברי ערבית.

המחוזות בהם היה שיעור הזכאות הגבוה ביותר לתעודת בגרות חברתית מתוך כלל שכבה י"ב היו דרום³⁰ (29%) ומגזר ערבי (27%) והמחוזות שבהם היה שיעור הזכאות הנמוך ביותר היו מרכז והתיישבותי (16% כ"א).

²⁹ הנתונים בתשע"ג מתייחסים לשכבה י"א

סיכום - מאפייני בתי הספר והתלמידים המשתתפים בתכנית

מאפייני בתי הספר המשתתפים בתוכנית

בשנת הלימודים תשע"ד השתתפו בתכנית החלוץ 155 בתי ספר לעומת 158 בתשע"ג. השוואה בין מאפייני בתי הספר המשתתפים בתוכנית החלוץ לבין מאפייני כלל בתי הספר העל-יסודיים במדינת ישראל מלמד כי הם מייצגים באופן חלקי את כלל האוכלוסיה.

בתכנית החלוץ יש ייצוג רב יותר לבתי ספר דוברי עברית בהשוואה לבתי ספר דוברי ערבית וייצוג רב יותר באופן משמעותי לבתי ספר דוברי עברית מהפיקוח הממלכתי בהשוואה לבתי ספר מהפיקוח הממ"ד³¹.

בתכנית החלוץ יש ייצוג רב יותר לבתי ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי גבוה וייצוג מועט יותר לבתי ספר דוברי עברית מרקע חברתי-כלכלי בינוני. בנוסף קיים ייצוג רב יותר לבתי ספר דוברי ערבית מרקע חברתי-כלכלי נמוך וייצוג מועט יותר לבתי ספר דוברי ערבית מרקע חברתי-כלכלי בינוני וגבוה.

בתכנית החלוץ משתתפים בתי ספר מכל מחוזות משרד החינוך, אך יש בה ייצוג חסר למחוזות: מגזר ערבי³² והתיישבותי וייצוג יתר למחוזות: דרום, חיפה וצפון.

מאפייני התלמידים המשתתפים בתוכנית

בשנת הלימודים תשע"ג השתתפו בתכנית 8,807 תלמידי שכבה י"א לעומת 7,083 תלמידי שכבה י"ב בשנת הלימודים תשע"ד. מדובר על פרישה של 1,724 תלמידים, כ - 20% המשתתפים בתוכנית, במעבר בין כיתה י"א לכיתה י"ב.

שיעור ההשתתפות בתכנית בשכבה י"א בשנת הלימודים תשע"ג עמד על 35% מכלל השכבה (35% בבתי ספר דוברי עברית ו - 31% בבתי ספר דוברי ערבית) ואילו בשכבה י"ב בשנת הלימודים תשע"ד עמד שיעור זה על 29% (28% בבתי ספר דוברי עברית ו - 32% בבתי ספר דוברי ערבית) - ירידה של 6%³³. בבתי ספר מהפיקוח הממ"ד, עמד שיעור ההשתתפות בתוכנית בשנת הלימודים תשע"ד על 48%.

שיעור ההשתתפות בתוכנית בשכבה י"ב בתשע"ד בבתי ספר דוברי עברית ודוברי ערבית בעלי רקע חברתי-כלכלי נמוך, היה גבוה בהשוואה לבתי ספר בעלי רקע חברתי-כלכלי בינוני

³⁰ בפועל, מתוך נתוני כלל בתי הספר במחוז דרום ולא רק אלה שהשתתפו בפייולוט, שיעור הזכאות היה 34%
³¹ ייצוג החסר לבתי ספר ממ"ד נבע מכך שאחד הקריטריונים להשתתפות בתכנית היה מינימום 2 כיתות בשכבה והרבה בתי ספר ממ"ד לא עמדו בו בהשוואה לבתי ספר מהזרם ממלכתי
³² בתי הספר דוברי ערבית בכל המחוזות, למעט מחוז הדרום, פועלים תחת פיקוח חברתי-קהילתי נפרד ולכן מוגדרים כמחוז "מגזר ערבי", בהתאם להגדרת מנהל חברה ונוער ואופן פעולתו
³³ בכדי לדייק את החישוב, נגרעו ממנו 84 תלמידים משלושה בתי ספר, שהפסיקו את השתתפותם בתוכנית במעבר מ - תשע"ג לתשע"ד - "שחפים" קרית גת, "דרור" ירושלים ואולפנת אילת השחר-יונתן מ"א גולן

וגבוה.

המחוזות שבלטו עם שיעור השתתפות גבוה יחסית בתוכנית בשכבה י"ב בתשע"ד היו מנח"י (52%) ודרום (45%). בהשוואה לשנת הלימודים תשע"ג, ניתן לראות כי שיעור ההשתתפות בתכנית בשכבה י"ב בתשע"ד ירד באופן משמעותי במחוזות התיישבותי, ירושלים וצפון. ביתר המחוזות נרשמה יציבות יחסית.

הזכאות לתעודת בגרות חברתית

מספר מסיימי י"ב בשנת הלימודים תשע"ד, שעמדו בכל הדרישות והיו זכאים לתעודת בגרות חברתית היה 5,145 - 4,137 תלמידים דוברי עברית ו - 1008 תלמידים דוברי ערבית (73% מהמשתתפים בתוכנית בשכבה י"ב). שיעור התלמידים שהיו זכאים לתעודת בגרות חברתית מתוך כלל השכבה היה 20% - 19% בקרב תלמידים דוברי עברית ו - 24% בקרב תלמידים דוברי ערבית.

2. גורמים משפיעים על ההשתתפות בתוכנית וסיבות ולאי השתתפות ולפרישה ממנה

בפרק זה נעשה ניתוח של הגורמים שהשפיעו על תלמידים להשתתף בתוכנית ושל הסיבות בגינן תלמידים פרשו מהתוכנית או לא הצטרפו אליה מלכתחילה. מטרת הניתוח של נתונים אלה היא לתת למובילי התוכנית מידע רלוונטי, שיסייע בידם להתאים את התוכנית למתכונתה החדשה, המתוכננת לשנת הלימודים תשע"ה.

מתוך דיווחי התלמידים שהשיבו לשאלון עולה כי 28% משתתפים בתוכנית, 61% לא הצטרפו לתוכנית ו- 11% הצטרפו לתוכנית אך פרשו ממנה, לפי הפירוט הבא:

לוח 5: סטטוס ההשתתפות בתוכנית של התלמידים שהשתתפו במחקר ההערכה הנוכחי (תלמידי שכבת י"ב בתשע"ד)

האם אתה משתתף השנה בתוכנית לתעודת בגרות חברתית?	דוברי עברית	דוברי ערבית	סה"כ
תלמידים שמשותפים בתוכנית ³⁴	40%	27%	30%
תלמידים שלא הצטרפו לתוכנית	49%	61%	59%
תלמידים שפרשו מהתוכנית בכתה י"א	6%	7%	6%
תלמידים שפרשו מהתוכנית בכתה י"ב	5%	5%	5%
סה"כ	n=1343 100%	n=4742 100%	n=6085 100%

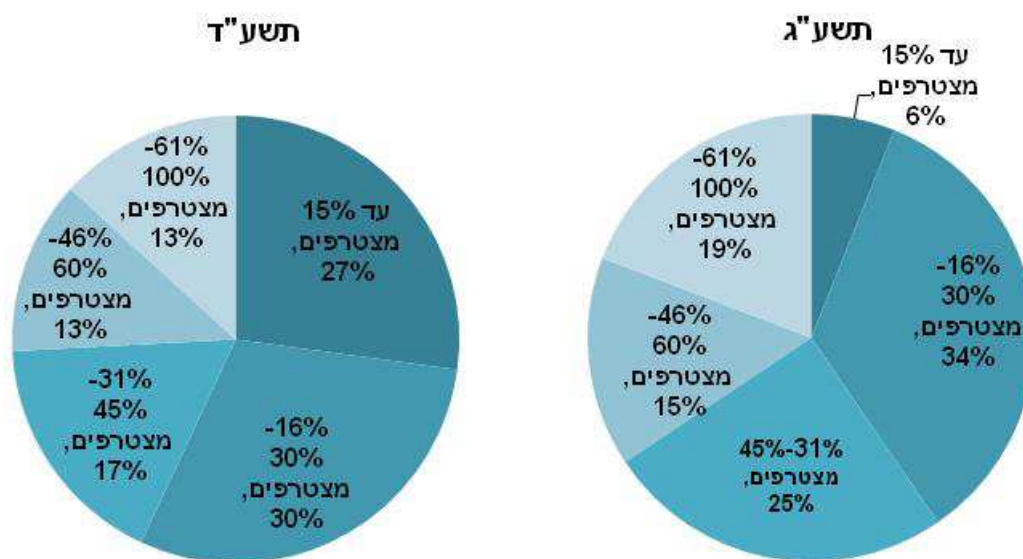
השוואה לפי ארץ הלידה של התלמיד וארץ הלידה של האם, מלמד כי תלמידים ממוצא מדינות חבר העמים (ברה"מ לשעבר), פחות נוטים להשתתף בתוכנית בהשוואה לתלמידים מארצות מוצא אחרות (15% לעומת ממוצע של 23% בהתאמה לפי ארץ הלידה של התלמיד ו- 21% לעומת ממוצע של 27% לפי ארץ הלידה של האם). בנוסף, תלמידים בעלי ציונים גבוהים עד גבוהים מאד³⁵ יותר נוטים להשתתף בתוכנית בהשוואה לתלמידים עם ציונים בינוניים ומטה (31% לעומת 24% בהתאמה).

בתרשים 4 ניתן לראות את התפלגות בתי הספר על-פי שיעור התלמידים המשתתפים בתוכנית בתשע"ד, בהשוואה לממצאי תשע"ג. הנתונים מלמדים כי בתשע"ג, רק ב- 6% מבתי הספר המשתתפים עמד שיעור ההשתתפות של התלמידים על 15% ומטה. לעומת זאת, בתשע"ד ב- 27% מבתי הספר נמצא שיעור השתתפות זה. הדבר מצביע על ירידה בשיעור ההשתתפות של התלמידים בתשע"ד, בהשוואה לתשע"ג.

³⁴ אם לוקחים את נתון הפרישה בפועל מהתוכנית בכיתה י"ב המופיע בעמ' 22 ועומד על 20% ומכפילים אותו ב- 5.6% התלמידים המשתתפים בתוכנית מתוך המדגם (28%), מקבלים 5.6% פרישה בי"ב דומה לזה שמופיע במדגם - 5.6% לעומת 5% בכיתה י"ב ועוד שיעור דומה בכיתה י"א

³⁵ עפ"י הדיווח העצמי של התלמידים בשאלון

תרשים 4: התפלגות בתי הספר המשתתפים בתוכנית לפי שיעור ההשתתפות של התלמידים בתכנית מתוך כלל השכבה (י"א בתשע"ג וי"ב בתשע"ד), מבוסס על דיווח התלמידים בשאלון³⁶

2.1. גורמים משפיעים על ההשתתפות בתכנית

הגורמים המשפיעים על ההשתתפות בתוכנית נבדקו בקרב התלמידים שדיווחו כי הצטרפו לתוכנית והשתתפו בה השנה ומוצגות בלוח 6 שלהלן. מנתוני הלוח עולה, כי הגורמים המשפיעים ביותר על ההשתתפות בתכנית הם בעיקרם פנימיים ("נותן לי הרגשה טובה", "אני אוהב לעזור לאנשים" ו- "אני מרגיש סיפוק מתרומתי לאלו שעבורם אני פועל במסגרת התוכנית").

גורמים משפיעים פנימיים, היו שכיחים יותר בקרב תלמידים דוברי עברית, בעוד גורמים משפיעים חיצוניים, כגון: "חשוב לי לקבל תעודת בגרות חברתית", "היה חשוב למשפחה שלי" ו"החברים שלי הצטרפו לתכנית" היו שכיחים יותר בקרב תלמידים דוברי ערבית.

הרצון של תלמידים דוברי עברית לקבל תעודת בגרות חברתית היה גורם משפיע משני במעלה על ההשתתפות בתוכנית, בעיקר בקרב תלמידים מהפיקוח הממ"ד. לעומת זאת, גורם זה היה משמעותי יותר בקרב תלמידים דוברי ערבית.

כשני שלישי מהתלמידים דוברי עברית ודוברי ערבית, ציינו את החוויות הטובות שצברו מההתנדבות במסגרת התכנית בכיתה י"א כגורם שהשפיע על ההשתתפות שלהם בתוכנית השנה, בכיתה י"ב. כמו כן, שיעור גבוה יותר של תלמידים דוברי עברית מהפיקוח הממלכתי ציינו גורם זה כמשפיע, בהשוואה לתלמידים מהפיקוח הממ"ד.

³⁶ בתשע"ג חושב שיעור ההשתתפות של התלמידים בשכבה י"א ובתשע"ד בשכבה י"ב. שיעור ההשתתפות חושב מתוך מספר המשתתפים בתוכנית בכל בית ספר, ללא פורשים

לוח 6: גורמים משפיעים על השתתפות התלמידים בתכנית- תשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים השפיע עליך להשתתף השנה בתכנית תעודת בגרות חברתית? – סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מאד מסכים
	סה"כ n=1,299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
73%	80%	79%	81%	זה נותן לי הרגשה טובה
72%	79%	81%	79%	אני אוהב לעזור לאנשים
68%	79%	75%	79%	אני מרגיש סיפוק מתרומתי לאלו שעבורם אני פועל במסגרת התוכנית
67%	69%	74%	67%	זה עוזר לחברה (לקהילה, ליישוב, למדינה וכו')
60%	62%	53%	64%	חוויות טובות שיש לי מההתנדבות במסגרת התכנית בכיתה י"א
67%	51%	40%	53%	חשוב לי לקבל תעודת בגרות חברתית
17%	13%	19%	12%	בית הספר מחייב אותי
29%	12%	10%	12%	החברים שלי הצטרפו לתכנית הזאת
34%	11%	12%	11%	זה היה חשוב למשפחה שלי

בלוח 7 ניתן לראות השוואה בין הגורמים המשפיעים על ההצטרפות לתוכנית (שנה"ל תשע"ג) לבין הגורמים המשפיעים על ההשתתפות בתוכנית (שנה"ל תשע"ד)³⁷. ההשוואה מלמדת כי גורמים משפיעים פנימיים, כגון: "נותן לי הרגשה טובה", "אני אוהב" לעזור לאנשים" ו"עוזר לחברה" התחזקו מאד בקרב תלמידים דוברי ערבית, כמו גם החשיבות בקבלת תעודת הבגרות החברתית. בקרב תלמידים דוברי עברית, כמעט ולא חל שינוי בנושא.

בנוסף, ההשוואה מלמדת כי החוויות שחוו התלמידים דוברי עברית והתלמידים דוברי ערבית במסגרת ההתנדבות בכתה י"א השפיעו על השתתפותם בתוכנית יותר מהחוויות שהם חוו במסגרת תוכנית "מחויבות אישית" בכיתה י'.

³⁷ ניסוח השאלה היה מעט שונה בין תשע"ג לתשע"ד ולכן יש להתייחס בזהירות להשוואה של תשובות התלמידים. השאלה בתשע"ג: "באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים השפיע עליך להצטרף לתוכנית לתעודת בגרות חברתית?". השאלה בתשע"ד: "באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים השפיע עליך להשתתף השנה בתכנית תעודת בגרות חברתית?". הסולם בשתי השאלות היה זהה: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מאד מסכים

לוח 7: גורמים משפיעים על השתתפות התלמידים בתכנית - השוואה בין תשע"ג לתשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית		דוברי עברית		
תשע"ד n=539	תשע"ג n=422	תשע"ד n=1299	תשע"ג n=1489	
73%	59%	80%	75%	נותן לי הרגשה טובה
68%	-	79%	-	אני מרגיש סיפוק מתרומתי לאלו שעבורם אני פועל במסגרת התוכנית
72%	61%	79%	71%	אני אוהב לעזור לאנשים
67%	46%	69%	63%	עוזר לחברה (לקהילה, ליישוב, למדינה וכו')
67%	50%	51%	51%	חשוב לי לקבל תעודת בגרות חברתית
60%	41%	62%	44%	חוויית טובות שיש לי מהתנדבות בשנה שעברה ³⁸
17%	22%	13%	19%	בית הספר מחייב אותי
29%	27%	12%	14%	החברים שלי הצטרפו לתכנית הזאת
34%	31%	11%	10%	היה חשוב למשפחה שלי

2.2. סיבות לאי-הצטרפות של תלמידים לתכנית

בלוח 8 שלהלן מוצגות סיבות, שבגינן דיווחו התלמידים כי לא הצטרפו לתוכנית "תעודת בגרות חברתית". מנתוני הלוח עולה, כי שלוש הסיבות המרכזיות בגינן תלמידים לא הצטרפו לתכנית הן: היעדר זמן פנוי, רצון להקדיש זמן ללימודים והעדפה לבילוי עם חברים. סיבות אלה הן יותר שכיחות בקרב תלמידים דוברי עברית מאשר תלמידים דוברי ערבית, כמו גם סיבות נוספות שציינו התלמידים: עזרה במטלות הבית, דרישות רבות של התכנית ועבודה בשעות הפנאי.

השוואה בקרב תלמידים דוברי עברית, בין תלמידים מהפיקוח ממלכתי לבין תלמידים מהפיקוח הממ"ד מלמדת כי יותר תלמידים מהפיקוח הממלכתי לא הצטרפו לתוכנית כי העדיפו להקדיש את זמנם ללימודים או לבלות עם חברים, בהשוואה לתלמידים מהפיקוח הממ"ד.

³⁸ נוסח השאלה השתנה בין תשע"ג לתשע"ד-בתשע"ג התייחס השאלה לחוויית מתוכנית מחויבות אישית ובתשע"ד לחוויית מההתנדבות בכיתה י"א

לוח 8: סיבות לאי-הצטרפות של תלמידים לתכנית (שיעור העונים "במידה רבה" או "במידה רבה מאד")

דוברי ערבית n=659	דוברי עברית			באיזו מידה לא הצטרפת לתכנית בגלל כל אחת מהסיבות הבאות? – סולם: כלל לא / במידה מעטה / במידה בינונית / במידה רבה / במידה רבה מאד
	סה"כ n=2903	ממ"ד n=239	ממלכתי n=2664	
35%	55%	46%	55%	אין לי זמן פנוי
45%	52%	43%	53%	אני מעדיף להקדיש את זמני ללימודים
29%	41%	30%	41%	אני מעדיף לבלות עם חברים
20%	31%	24%	31%	אני צריך לעבוד בשעות הפנאי
21%	27%	28%	27%	אני צריך לעזור במטלות הבית והמשפחה
25%	27%	28%	27%	לא מצאתי מסגרת התנדבות שמתאימה לי
19%	26%	26%	26%	הדרישות בתכנית לתעודת בגרות חברתית היו רבות מדי
22%	24%	19%	24%	זה לא מעניין אותי
22%	17%	23%	17%	אני מעדיף להתנדב במקום אחר שלא במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית
9%	3%	2%	3%	ההורים שלי לא מסכימים שאתנדב

בלוח 9 ניתן לראות השוואה של הסיבות שציינו התלמידים לאי-הצטרפות לתוכנית בין שנת הלימודים תשע"ג לשנת הלימודים תשע"ד. ההשוואה מלמדת כי לא קיימים הבדלים מהותיים בין שתי השנים. בשל העובדה שרוב התלמידים שהשיבו לשאלון השנה, השיבו גם בשנה שעברה ולא ניתנה להם האפשרות להצטרף לתוכנית השנה, לאחר שלא עשו זאת בשנה שעברה, ניתן להסיק כי הם עקביים בתשובותיהם.

לוח 9: סיבות לאי הצטרפות לתכנית - השוואה בין תשע"ג לתשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית		דוברי עברית		
תשע"ד n=659	תשע"ג n=775	תשע"ד n=2903	תשע"ג n=3132	
35%	30%	55%	60%	אין לי זמן פנוי
45%	47%	52%	56%	אני מעדיף להקדיש את זמני ללימודים
29%	28%	41%	41%	אני מעדיף לבלות עם חברים
21%	19%	27%	28%	אני צריך לעזור במטלות הבית והמשפחה
25%	24%	27%	26%	לא מצאתי מסגרת התנדבות שמתאימה לי
19%	13%	26%	25%	הדרישות בתכנית לתעודת בגרות חברתית היו רבות מדי
20%	16%	31%	24%	אני צריך לעבוד בשעות הפנאי
22%	19%	24%	23%	זה לא מעניין אותי
22%	16%	17%	16%	אני מעדיף להתנדב במקום אחר שלא במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית
9%	8%	3%	3%	ההורים שלי לא מסכימים שאתנדב

2.3. סיבות לפרישה של תלמידים מהתכנית

בלוח 10 שלהלן מוצגות הסיבות לפרישה מהתכנית, שציינו התלמידים שפרשו ממנה בכיתה י"א ובכיתה י"ב. מנתוני הלוח עולה, שתיים משלושת הסיבות העיקריות בגינן תלמידים פורשים מהתכנית קשורות באופן ישיר ללימודים – רצון להקדיש זמן ללימודים וקושי לעמוד בדרישות הלימודיות לקראת בחינות הבגרות. הסיבה השלישית –היעדר זמן פנוי, קשורה אף היא בעקיפין לנושא הלימודי, התופס חלק ניכר מזמנם הפנוי של תלמידי התיכון.

באופן כללי, רוב הסיבות שצוינו על-ידי התלמידים היו שכיחות באותה מידה בקרב תלמידים דוברי עברית ותלמידים דוברי ערבית. סיבה שהייתה שכיחה יותר בקרב תלמידים דוברי עברית היא היעדר זמן פנוי וסיבה שהייתה שכיחה יותר בקרב תלמידים דוברי ערבית היא חוסר הסכמה של ההורים להתנדבות.

ניכר כי בבתי ספר דוברי עברית מהפיקוח הממלכתי, תלמידים פרשו מהתכנית בעיקר מסיבות הקשורות ללימודים (רצון להקדיש זמן ללימודים והיעדר זמן פנוי), יותר מאשר תלמידים בבתי ספר ממ"ד. כמו כן, יותר תלמידים בבתי ספר ממ"ד פרשו מהתכנית כי לא מצאו מסגרת התנדבותית שמתאימה להם, בהשוואה לתלמידים בבתי ספר ממלכתיים.

ראוי לציין לחיוב את השיעור הנמוך יחסית של תלמידים שפרשו מהתוכנית בגלל סיבות הקשורות באופן ישיר למקום ההתנדבות, כגון: הרגשה של חוסר תועלת, חוסר עניין, משימות קשות מדי ורצון להתנדב במקום אחר.

לוח 10: סיבות הפרישה מהתכנית של תלמידים בכיתות י"א - י"ב (שיעור העונים "במידה רבה" או "במידה רבה מאד")

דוברי ערבית n=145	דוברי עברית			באיזו מידה פרשת מהתכנית בגלל כל אחת מהסיבות הבאות? – סולם: כלל לא / במידה מעטה / במידה בינונית / במידה רבה / במידה רבה מאד
	סה"כ n=540	ממ"ד n=82	ממלכתי n=458	
29%	55%	42%	57%	אין לי זמן פנוי
46%	47%	33%	49%	אני מעדיף להקדיש את זמני ללימודים
49%	44%	49%	43%	היה לי קשה לעמוד בדרישות הלימודים לקראת בחינות הבגרות
23%	25%	33%	25%	הדרישות בתכנית לתעודת בגרות חברתית היו רבות מדי
23%	25%	17%	26%	אני צריך לעזור במטלות הבית והמשפחה
26%	23%	22%	23%	אני מעדיף לבלות עם חברים
25%	22%	31%	21%	לא מצאתי מסגרת התנדבות שמתאימה לי
17%	17%	18%	17%	לא נהייתי מהתפקיד שלי במקום ההתנדבות
22%	16%	20%	16%	חברים שלי עזבו
22%	16%	20%	16%	אני צריך לעבוד בשעות הפנאי
8%	15%	9%	15%	הרגשתי מיותר ולא יעיל במקום ההתנדבות
25%	14%	17%	14%	העדפתי להתנדב במקום אחר שלא במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית
19%	12%	9%	12%	זה לא מעניין אותי
14%	5%	2%	5%	המשימות שנדרשו ממני במקום ההתנדבות היו קשות מדי מבחינה פיזית או רגשית
16%	2%	0%	3%	ההורים שלי לא מסכימים שאתנדב

לוח 11 ניתן לראות את סיבות הפרישה של תלמידים מהתוכנית בהשוואה בין תלמידים שפרשו מהתוכנית בכיתה י"א (דיווח תשע"ג) לבין תלמידים שפרשו מהתוכנית בכיתה י"ב (דיווח תשע"ד). בקרב תלמידים דוברי עברית, ניכר כי סיבות הפרישה בכיתה י"א יותר קשורות ללימודים (רצון להקדיש יותר זמן ללימודים וקושי רב יותר לעמוד בדרישות הלימודיות לקראת תעודת הבגרות) בהשוואה לסיבות הפרישה בכיתה י"ב.

בקרב תלמידים דוברי ערבית, ניכר כי סיבות הפרישה בכיתה י"א קשורות גם הן לרצון להקדיש יותר זמן ללימודים ולמחסור בזמן פנוי, בהשוואה לכיתה י"ב. בנוסף, יותר תלמידים דוברי ערבית בכיתה י"א פורשים מהתוכנית כי הם מעדיפים להתנדב במקום אחר ויותר תלמידים דוברי ערבית בכיתה י"ב פורשים מהתוכנית כי המשימות במקומות ההתנדבות הן קשות יותר.

לוח 11: סיבות הפרישה של תלמידים מהתוכנית - השוואה בין תלמידים שפרשו בכיתה י"א (תשע"ג) לתלמידים שפרשו בכיתה י"ב (תשע"ד) - שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאוד"

דוברי ערבית		דוברי עברית		
תשע"ד n=61	תשע"ג n=131	תשע"ד n=228	תשע"ג n=383	
18%	36%	53%	59%	אין לי זמן פנוי
38%	46%	47%	61%	אני מעדיף להקדיש את זמני ללימודים
46%	47%	42%	54%	קשה לי לעמוד בדרישות הלימודים לקראת בחינות הבגרות
19%	16%	24%	20%	הדרישות בתכנית לתעודת בגרות חברתית היו רבות מדי
23%	23%	26%	26%	אני צריך לעזור במטלות הבית והמשפחה
20%	27%	23%	24%	אני מעדיף לבלות עם חברים
19%	25%	18%	22%	לא מצאתי מסגרת התנדבות שמתאימה לי
12%	16%	17%	20%	לא נהייתי מהתפקיד שלי במקום ההתנדבות
24%	15%	16%	14%	חברים שלי עזבו
23%	23%	30%	21%	אני צריך לעבוד בשעות הפנאי
7%	5%	15%	12%	הרגשתי מיותר ולא יעיל במקום ההתנדבות
16%	13%	10%	13%	זה לא מעניין אותי
16%	30%	11%	20%	העדפתי להתנדב במקום אחר שלא במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית
16%	4%	4%	8%	המשימות שנדרשו ממני במקום ההתנדבות היו קשות מדי מבחינה פיזית או רגשית
9%	18%	3%	5%	ההורים שלי לא מסכימים שאתנדב

2.4. התנדבות שלא במסגרת התכנית

בלוח 12 מוצגים נתונים אודות שיעור התלמידים, שאינם משתתפים בתכנית או שפרשו ממנה אך מתנדבים במסגרות אחרות, שלא קשורות לתכנית.

מדיווחי התלמידים שהצטרפו לתוכנית אך פרשו ממנה עולה כי למטה מחמישית מהם מתנדבים במסגרות אחרות, שאינן קשורות לתוכנית. תלמידים דוברי עברית בבתי ספר ממ"ד, מתנדבים יותר במסגרות אלה, בהשוואה לתלמידים בבתי ספר ממלכתיים ולתלמידים דוברי ערבית.

מדיווחי התלמידים שלא הצטרפו כלל לתוכנית עולה כי שיעור המתנדבים במסגרות אחרות הוא אף נמוך יותר – כ-14% בקרב תלמידים דוברי עברית וכ-4% בקרב תלמידים דוברי ערבית. בנוסף, כשליש מהתלמידים דוברי עברית מהפיקוח הממ"ד מתנדבים במסגרות התנדבות אחרות – שיעור גבוה משמעותית בהשוואה לתלמידים מהפיקוח הממלכתי ולתלמידים דוברי ערבית.

לוח 12: שיעור התלמידים שלא משתתפים בתכנית ומתנדבים במסגרות אחרות – תשע"ד³⁹

תלמידים שלא הצטרפו לתכנית		תלמידים שהצטרפו לתכנית אך פרשו ממנה			
n=2664	13%	n=458	19%	ממלכתי	דוברי עברית
n=239	34%	n=82	25%	ממ"ד	
n=2903	14%	n=540	19%	סה"כ	
n=659	4%	n=145	20%	סה"כ	דוברי ערבית

השוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד מלמדת כי שיעור התלמידים דוברי ערבית שהצטרפו לתוכנית אך פרשו ממנה, המתנדבים במסגרות אחרות, עלה בשיעור משמעותי, כפי שניתן לראות בלוח 13 להלן. ניתן להסיק מכך כי מקומות ההתנדבות בתוכנית לא התאימו לחלק מהתלמידים שרצו להתנדב בכל זאת, במקום אחר.

לוח 13: שיעור התלמידים שלא משתתפים בתכנית ומתנדבים במסגרות אחרות – השוואה בין השנים תשע"ג-תשע"ד

תלמידים שלא הצטרפו לתכנית		תלמידים שהצטרפו לתכנית אך פרשו ממנה			
תשע"ד	תשע"ג	תשע"ד	תשע"ג		
n=2,903	n=3,132	n=540	n=383	דוברי עברית	
14%	15%	19%	17%		
n=659	n=775	n=145	n=131	דוברי ערבית	
4%	8%	20%	10%		

2.5. עמדות התלמידים כלפי פעילות התנדבותית

מדיווח התלמידים המשתתפים בתוכנית המופיע בלוח 14, עולה כי רובם המכריע תופסים את הפעילות ההתנדבותית כבעלת תרומה חשובה לחברה ולמתנדב עצמו. תלמידים דוברי עברית תופסים את התרומה של הפעילות ההתנדבותית לחברה ולמתנדב עצמו כרבה יותר, בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית (96% לעומת 84% בהתאמה ו – 92% לעומת 81% בהתאמה).

מדיווח התלמידים שפרשו מהתוכנית עולה כי הם תופסים את התרומה של הפעילות ההתנדבותית לחברה ולמתנדב עצמו במידה פחותה, בהשוואה לתלמידים המשתתפים בתוכנית. תלמידים דוברי עברית תופסים את התרומה של הפעילות ההתנדבותית לחברה

³⁹ השאלה שנשאלו התלמידים: "האם אתה משתתף בשנת הלימודים הנוכחית בפעילות התנדבותית במסגרת אחרת, שלא במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית?". סולם: כן / לא

ולמתנדב עצמו כרבה יותר, בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית (88% לעומת 69% בהתאמה ו – 81% לעומת 68% בהתאמה).

מדיווח התלמידים שלא הצטרפו לתוכנית עולה כי הם תופסים את התרומה של הפעילות ההתנדבותית לחברה ולמתנדב עצמו במידה פחותה, בהשוואה לתלמידים המשתתפים בתוכנית ולתלמידים שפרשו ממנה.

משמעות הנתונים היא שתלמידים שמשתתפים או השתתפו בתוכנית תופסים את הפעילות ההתנדבותית כתורמת לחברה ולמתנדב עצמו. תלמידים דוברי ערבית תופסים את התרומה של הפעילות ההתנדבותית במידה רבה יותר בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית.

בנוסף, רוב התלמידים סבורים כי ההתנדבות צריכה להיות מתוך בחירה של המתנדב. ככל שהתלמידים לא השתתפו בתוכנית או פרשו ממנה כך הם סבורים שהתוכנית צריכה להיות מתוך בחירה. גם במקרה זה, תלמידים דוברי ערבית דיווחו יותר מתלמידים דוברי ערבית, כי ההתנדבות צריכה להיות מתוך בחירה אישית של המתנדב.

לוח 14: עמדות התלמידים כלפי פעילות התנדבותית באופן כללי – תשע"ד (שיעור העונים "מסכים" ו"מסכים מאד")

תלמידים שלא הצטרפו לתוכנית		תלמידים שפרשו מהתוכנית		תלמידים משתתפים בתוכנית		באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים? – סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מאד מסכים
דוברי ערבית n=659	דוברי ערבית n=2903	דוברי ערבית n=145	דוברי ערבית n=540	דוברי ערבית n=539	דוברי ערבית n=1299	
73%	82%	69%	88%	84%	96%	פעילות התנדבותית היא בעלת תרומה חשובה לחברה
73%	73%	68%	81%	81%	92%	פעילות התנדבותית תורמת למתנדב עצמו
73%	82%	62%	80%	58%	73%	פעילות התנדבותית צריכה להיות מתוך בחירה

בלוח 15 ניתן לראות כי בין השנים תשע"ג לתשע"ד חלה התחזקות בעמדות התלמידים כלפי הפעילות ההתנדבותית, אשר באה לידי ביטוי בעיקר בקרב תלמידים דוברי ערבית. עם זאת, לא ניתן לייחס את כולה לתכנית, היות שיתכן והיא נובעת בחלקה מפרישה מהתכנית של תלמידים בעלי עמדות חלשות יותר כלפי הפעילות ההתנדבותית.

לוח 15: עמדות התלמידים שמשתתפים בתוכנית כלפי פעילות התנדבותית באופן כללי – השוואה בין תשע"ג לתשע"ד (שיעור העונים "מסכים" ו"מסכים מאד")

דוברי ערבית		דוברי ערבית		
תשע"ד n=539	תשע"ג n=422	תשע"ד n=1299	תשע"ג n=1489	
84%	74%	96%	93%	פעילות התנדבותית היא בעלת תרומה חשובה לחברה
81%	70%	92%	88%	פעילות התנדבותית תורמת למתנדב עצמו
58%	53%	73%	75%	פעילות התנדבותית צריכה להיות מתוך בחירה

סיכום - גורמים משפיעים על ההשתתפות, סיבות לאי השתתפות ולפרישה מהתוכנית

גורמים משפיעים על ההשתתפות בתוכנית

הגורמים המשפיעים ביותר על ההשתתפות בתוכנית הם בעיקרם פנימיים ("נותן לי הרגשה טובה", "אני אוהב לעזור לאנשים"). הרצון של התלמידים דוברי עברית לקבל "תעודת בגרות חברתית" היה גורם משפיע משני במעלה על ההשתתפות בתוכנית ומשמעותי יותר בקרב תלמידים דוברי ערבית.

כשני שלישי מהתלמידים, ציינו את החוויות הטובות שצברו מההתנדבות במסגרת התוכנית בכיתה י"א כגורם שהשפיע על ההשתתפות שלהם בתוכנית השנה, בכיתה י"ב. ניתן ללמוד מכך, החוויות שצברו התלמידים שלא נשרו מהתוכנית, בשנה שעברה היו חיוביות.

השוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד, מלמדת כי גורמים משפיעים פנימיים, כגון: "נותן לי הרגשה טובה", "אני אוהב" לעזור לאנשים" וכן החשיבות בקבלת תעודת בגרות חברתית, התחזקו מאד בקרב תלמידים דוברי ערבית. בנוסף, החוויות שחוו התלמידים דוברי עברית והתלמידים דוברי ערבית במסגרת ההתנדבות בכיתה י"א השפיעו על השתתפותם בתוכנית יותר מהחוויות שהם חוו במסגרת תוכנית "מחויבות אישית" בכיתה י'.

סיבות לאי הצטרפות לתוכנית

שלושת הגורמים המרכזיים בגינם תלמידים לא הצטרפו לתוכנית הן: היעדר זמן פנוי, רצון להקדיש זמן ללימודים והעדפה לבילוי עם חברים. סיבות אלה הן יותר שכיחות בקרב תלמידים דוברי עברית מאשר תלמידים דוברי ערבית.

סיבות לפרישה של תלמידים מהתוכנית

שתיים משלושת הסיבות העיקריות בגינן תלמידים בכיתות י"א-י"ב פורשים מהתוכנית קשורות באופן ישיר ללימודים – רצון להקדיש זמן ללימודים וקושי לעמוד בדרישות הלימודיות לקראת בחינות הבגרות. רוב הסיבות שצינו על-ידי התלמידים היו שכיחות במידה דומה בקרב תלמידים דוברי עברית ותלמידים דוברי ערבית.

ראוי לציין לחיוב כי שיעור נמוך ביותר של תלמידים ציינו שפרשו מהתוכנית בגלל סיבות הקשורות באופן ישיר למקום ההתנדבות, כגון: הרגשה של חוסר תועלת, חוסר עניין, ומשימות קשות מדי.

השוואה בין תלמידים שפרשו מהתוכנית בכיתה י"א לכאלה שפרשו ממנה בכיתה י"ב מלמדת כי סיבות הפרישה בכיתה י"א יותר קשורות ללימודים (רצון להקדיש יותר זמן ללימודים וקושי רב יותר לעמוד בדרישות הלימודיות לקראת תעודת הבגרות) בהשוואה לסיבות הפרישה בכיתה י"ב.

התנדבות של תלמידים במסגרות אחרות

מדיווחי התלמידים שפרשו מהתוכנית עולה כי למטה מחמישית מהם מתנדבים במסגרות אחרות, שאינן קשורות לתוכנית. מדיווחי התלמידים שלא הצטרפו לתוכנית עולה כי שיעור המתנדבים במסגרות אחרות הוא אף נמוך יותר.

בהשוואה לתשע"ג, חלה עליה משמעותית בשיעור התלמידים דוברי ערבית שפרשו מהתוכנית ומתנדבים במסגרות אחרות. ניתן להסיק מכך כי מקומות ההתנדבות בתוכנית לא התאימו לאותם תלמידים.

עמדות התלמידים כלפי פעילות התנדבותית

תלמידים שהשתתפו בתוכנית, גם אם פרשו ממנה, תופסים את התרומה של הפעילות ההתנדבותית לחברה ולמתנדב עצמו כרבה יותר, בהשוואה לתלמידים שלא השתתפו בתוכנית כלל. תלמידים דוברי עברית תופסים את הפעילות ההתנדבותית במידה רבה יותר בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית. בין השנים תשע"ג לתשע"ד חלה התחזקות בעמדות התלמידים כלפי הפעילות ההתנדבותית, אך לא ניתן לייחס אותה לתוכנית.

רוב התלמידים סבורים כי ההתנדבות צריכה להיות מתוך בחירה של המתנדב. תלמידים שלא השתתפו בתוכנית או פרשו ממנה, סבורים כך יותר מתלמידים המשתתפים בה.

מבט אינטגרטיבי

תלמידים מצטרפים לתוכנית בעיקר ממניעים פנימיים – הרגשה טובה ורצון לתרום ולעזור. תעודת הבגרות החברתית היא גורם משני בלבד. תלמידים לא מצטרפים לתוכנית בעיקר בשל חוסר זמן פנוי ורצון להקדיש זמן ללימודים. תלמידים פורשים מהתוכנית בעיקר בגלל הלימודים - רצון להקדיש זמן ללימודים וקושי לעמוד בדרישות הלימודיות לקראת בחינות הבגרות.

המשמעות של הנתונים האלה היא שההשתתפות בתוכנית לא מתאימה לכל אחד – יש תלמידים שמעדיפים להשקיע את זמנם בעיסוקים אחרים ויש תלמידים שמתקשים לשלבה עם המטלות והדרישות הלימודיות.

הרוב המכריע של התלמידים שלא משתתפים בתוכנית לא מתנדבים במסגרות אחרות ומכאן ניתן להניח כי התוכנית מקבלת אליה את רוב התלמידים שמעוניינים להתנדב.

רוב התלמידים סבורים כי ההתנדבות צריכה להיות מתוך בחירה של המתנדב. תלמידים שלא השתתפו בתוכנית או פרשו ממנה, סבורים כך יותר מתלמידים המשתתפים בה.

3. שביעות הרצון מהתכנית והשפעותיה הנתפסות

פרק זה עוסק בשביעות הרצון של התלמידים מהתכנית באופן כללי וממקום ההתנדבות בו הם מתנדבים.

3.1 שביעות הרצון מהתכנית

בלוח 16 מוצגות עמדות התלמידים בנוגע לשביעות הרצון שלהם מהתוכנית. דיווחי התלמידים דוברי העברית מלמדים כי למעלה משלושת רבעי מהם שבעי רצון שהצטרפו לתוכנית ולמעלה משני שלישי מהם היו ממליצים לחבריהם להצטרף אליה.

דיווחי התלמידים דוברי הערבית מלמדים כי שלושת רבעי מהתלמידים שבעי רצון שהצטרפו לתוכנית ולמעלה משני שלישי מהם היו ממליצים לחבריהם להצטרף אליה.

לוח 16: עמדות התלמידים בנוגע לשביעות הרצון שלהם מהתוכנית – תשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים? – סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מאד מסכים
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
75%	79%	78%	79%	אני שבע רצון מכך שהצטרפתי לתכנית תעודת בגרות חברתית
71%	68%	67%	68%	אמליץ לחברי להצטרף לתכנית לתעודת בגרות חברתית
59%	78%	79%	77%	הייתי מתנדב השנה בכל מקרה גם ללא תכנית תעודת בגרות חברתית
33%	13%	13%	13%	ללא תכנית תעודת בגרות חברתית, סביר להניח שלא הייתי מתנדב כלל

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי שביעות הרצון הרבה ביותר מההצטרפות לתכנית היא בקרב התלמידים במחוזות מגזר ערבי, חיפה, מרכז וצפון (85%, 84%, 82% ו- 81% בהתאמה) ושביעות הרצון הנמוכה ביותר היא בקרב התלמידים במחוזות מנח"י, דרום והתיישבותי (66%, 68% ו- 73% מהתלמידים בהתאמה).

בהשוואה לפי מדד טיפוח נמצא כי בבתי ספר דוברי ערבית, שביעות הרצון הרבה ביותר מההצטרפות לתכנית היא בקרב תלמידים בבתי ספר בעלי מדד טיפוח בינוני, בהשוואה לתלמידים בבתי ספר בעלי מדד טיפוח נמוך (85% לעומת 74% בהתאמה).

בהשוואה לפי מגדר עולה כי בנות יותר שבעות רצון מהצטרפותן לתכנית בהשוואה לבנים (82% לעומת 73% בהתאמה) והיו ממליצות עליה יותר לחברים בהשוואה לבנים (73% לעומת 64% בהתאמה).

בהשוואה לפי ארץ הלידה של האם, עולה כי תלמידים ממוצא אתיופי פחות שבעי רצון שהצטרפו לתוכנית בהשוואה לתלמידים מארצות מוצא אחרות (64% לעומת ממוצע של 80% בהתאמה). הם גם פחות היו ממליצים על התוכנית לחברים בהשוואה לתלמידים מארצות מוצא אחרות (58% לעומת ממוצע של 68% בהתאמה).

השוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד מלמדת כי שיעור שביעות הרצון מההצטרפות לתוכנית בקרב תלמידים דוברי עברית גדל באופן מתון בעוד בקרב תלמידים דוברי ערבית הוא גדל באופן משמעותי. יצוין כי העליה בשביעות הרצון עשויה להיות מוסברת בחלקה מפרישה מהתוכנית בין כיתה י"א לי"ב של תלמידים ששביעות רצונם מהתכנית היתה נמוכה יחסית.

לוח 17: עמדות התלמידים בנוגע לשביעות הרצון שלהם מהתוכנית – השוואה בין תשע"ג לתשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית		דוברי עברית		באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים? – סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מאד מסכים
תשע"ד n=539	תשע"ג n=422	תשע"ד n=1299	תשע"ג n=1489	
75%	62%	79%	78%	אני שבע רצון מכך שהצטרפתי לתכנית תעודת בגרות חברתית
71%	60%	68%	63%	אמליץ לחברי להצטרף לתכנית לתעודת בגרות חברתית

השאלון בדק גם האם התלמידים היו מתנדבים השנה בכל מקרה וללא קשר לתוכנית תעודת בגרות חברתית. מדיווח התלמידים עולה כי למעלה מ-75% מהתלמידים דוברי ערבית וכ-60% מהתלמידים דוברי ערבית טענו כי היו מתנדבים השנה בכל מקרה, ללא קשר לתוכנית. בשאלה נוספת באותו נושא, ציינו 13% מהתלמידים דוברי ערבית וכ-33% מהתלמידים דוברי ערבית כי סביר להניח שלא היו מתנדבים כלל, ללא תוכנית "תעודת בגרות חברתית". אמנם שתי השאלות הן היפוטטיות, אולם ניתן להסיק מתשובות התלמידים כי התוכנית מהווה אלטרנטיבה לתלמידים שרוצים להתנדב, אך לחלק מהתלמידים יש גם אלטרנטיבות אחרות שהיו משתמשים בהן גם ללא קשר לתוכנית.

עוד נמצא כי 83% מהתלמידים דוברי עברית מבתי ספר עם מדד טיפוח גבוה ו-76% מהתלמידים דוברי ערבית מבתי ספר עם מדד טיפוח בינוני, דיווחו כי היו מתנדבים גם ללא התוכנית, לעומת 63% מהתלמידים דוברי עברית ו-58% מהתלמידים דוברי ערבית מבתי ספר עם מדד טיפוח נמוך. משמעות הדבר היא, שתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח נמוך נוטים להתנדב פחות, שלא במסגרת תוכנית "תעודת בגרות חברתית".

3.2. שביעות הרצון ממקום ההתנדבות

בלוח 18 מוצגות עמדות התלמידים כלפי מקום ההתנדבות בו הם מתנדבים. דיווח התלמידים דוברי עברית מלמד כי ברור לרובם מה הם צריכים לעשות במסגרת תפקידם, וכן כי הם מרוצים ממקום ההתנדבות ומרגישים כי שהם מצליחים בתפקידם.

דיווח התלמידים דוברי ערבית מלמד כי הם פחות מרוצים ממקום ההתנדבות בו הם מתנדבים, בהשוואה לתלמידים דוברי עברית ואף פוקדים אותו באופן פחות סדיר. כמו כן, פחות ברור להם מה הם צריכים לעשות בתפקיד והם פחות מצליחים לפתור בעיות שמתעוררות במסגרתו.

בנוסף, 41% מהתלמידים דוברי ערבית היו מחליפים את מקום התנדבות שלהם אילו יכלו לעשות זאת, לעומת 16% בלבד מהתלמידים דוברי עברית. הדבר מחזק את המגמה המשתקפת בממצאים, לפיה תלמידים דוברי עברית יותר מרוצים ממקום ההתנדבות שלהם בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית.

לוח 18: עמדות התלמידים כלפי מקום ההתנדבות – תשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים? – סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מאד מסכים
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
74%	90%	89%	91%	ברור לי מה אני צריך לעשות במסגרת ההתנדבות
82%	89%	90%	89%	באופן כללי אני מרגיש שאני מצליח בתפקידי
75%	86%	86%	86%	באופן כללי אני מרוצה ממקום ההתנדבות
68%	79%	78%	80%	אני מצליח לפתור בעיות שמתעוררות במסגרת מילוי תפקידי
67%	79%	78%	80%	אני מגיע למקום ההתנדבות באופן סדיר
72%	77%	74%	78%	אני מצליח לבטא את הכישרון והייחודיות שלי במסגרת ההתנדבות
63%	76%	68%	78%	במקום שבו אני מתנדב מאפשרים לי ליזום ולהציע דברים חדשים
63%	72%	67%	73%	קיימת אפשרות להתפתח ולהתקדם במסגרת ההתנדבות
66%	66%	63%	67%	אני עצמאי בקבלת החלטות במסגרת ההתנדבות
41%	16%	21%	15%	אילו יכולתי, הייתי מחליף את מקום ההתנדבות

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי התלמידים הכי מרוצים ממקום ההתנדבות במחוזות צפון וחיפה (92% ו-90% בהתאמה) והכי פחות מרוצים ממקום ההתנדבות במחוזות דרום ומנח"י (71% ו-74% בהתאמה).

השיעור הגבוה ביותר של תלמידים שדיווחו כי הם מגיעים למקום ההתנדבות באופן סדיר הוא במחוזות ירושלים, התיישבותי חיפה ותל-אביב (86%, 83% ו-82% כ"א) ואילו השיעור הנמוך ביותר הוא במחוז הדרום – 61%.

השיעור הגבוה ביותר של תלמידים שדיווחו כי ברור להם מה הם צריכים לעשות במסגרת ההתנדבות שלהם הוא במחוזות חיפה, מרכז והתיישבותי (93% כ"א) ואילו השיעור הנמוך ביותר הוא במחוזות דרום ומנח"י (72% ו-80% בהתאמה).

במחוזות מגזר ערבי, דרום ומנח"י, קיים השיעור הגבוה ביותר של תלמידים שדיווחו כי הם היו מחליפים את מקום ההתנדבות שלהם, אם היית להם האפשרות לעשות זאת (37%, 37% ו-27% כ"א בהתאמה).

בהשוואה לפי מגדר עולה כי בנות יותר מרוצות ממקום ההתנדבות בהשוואה לבנים (87% לעומת 78% בהתאמה).

בהשוואה לפי ארץ הלידה של האם, עולה כי תלמידים ממוצא אתיופי פחות מרוצים ממקום ההתנדבות בהשוואה לתלמידים מארצות מוצא אחרות (71% לעומת ממוצע של 87% בהתאמה). הם גם מרגישים שהם פחות מצליחים בתפקידים ההתנדבותי (79% לעומת ממוצע של 90% בהתאמה) ופחות מצליחים לבטא את הכישרון והייחודיות שלהם במסגרת ההתנדבות (66% לעומת 77% בהתאמה) בהשוואה לתלמידים מארצות מוצא אחרות.

בהשוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד ניתן לראות כי חל שיפור משמעותי בעמדות התלמידים דוברי ערבית כלפי מקום ההתנדבות בכל הפרמטרים שנבדקו. בנוסף, קיימת ירידה משמעותית בשיעור התלמידים המעוניינים להחליף את מקום ההתנדבות שלהם. יצוין כי השיפור בעמדות התלמידים עשוי להיות מוסבר בחלקו בפרישה מהתוכנית בין כיתה י"א לי"ב של תלמידים ששביעות רצונם ממקום ההתנדבות היתה נמוכה יחסית. יחד עם זאת, בשל העובדה שמדובר בשינוי משמעותי ועקבי בכל הפרמטרים שנבדקו, ניתן להניח כי רובו נובע משיפור אמיתי בעשייה.

בהתייחס לתלמידים דוברי עברית, קיימת יציבות עם נטייה לשיפור קל בכל הפרמטרים שנבדקו, למעט שיפור משמעותי יחסית בפרמטרים של ביטוי עצמי, יוזמה ועצמאות בקבלת החלטות במקום ההתנדבות. יצוין כי גם במקרה זה, השיפור בעמדות התלמידים עשוי להיות מוסבר בחלקו בפרישה מהתוכנית בין כיתה י"א לי"ב של תלמידים ששביעות רצונם מהתכנית היתה נמוכה יחסית.

לוח 19: עמדות התלמידים כלפי מקום ההתנדבות – השוואה בין תשע"ג לתשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית		דוברי עברית		באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים? – סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מאד מסכים
תשע"ד n=539	תשע"ג n=422	תשע"ד n=1299	תשע"ג n=1489	
74%	54%	90%	87%	ברור לי מה אני צריך לעשות במסגרת ההתנדבות
82%	66%	89%	82%	באופן כללי אני מרגיש שאני מצליח בתפקידי
75%	59%	86%	83%	באופן כללי אני מרוצה ממקום ההתנדבות
68%	53%	79%	75%	אני מצליח לפתור בעיות שמתעוררות במסגרת מילוי תפקידי
67%	50%	79%	73%	אני מגיע למקום ההתנדבות באופן סדיר
72%	59%	77%	67%	אני מצליח לבטא את הכישרון והייחודיות שלי במסגרת ההתנדבות
63%	49%	76%	68%	במקום ההתנדבות מאפשרים לי ליזום ולהציע דברים חדשים
63%	50%	72%	67%	קיימת אפשרות להתפתח ולהתקדם במסגרת ההתנדבות
66%	54%	66%	57%	אני עצמאי בקבלת החלטות בהתנדבות
41%	57%	16%	20%	אילו יכולתי, הייתי מחליף את מקום ההתנדבות

3.3. הרצון של התלמידים להמשיך ולהתנדב בעתיד

השאלון בדק האם התלמידים רואים את עצמם מתנדבים גם בעתיד⁴⁰. הממצאים מלמדים שכ- 80% מהתלמידים דוברי עברית וכ- 66% מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי היו רוצים להמשיך להתנדב בעתיד. המשמעות של ממצאים אלה היא שרוב התלמידים המשתתפים בתוכנית הם בעלי מודעות רבה לנושא ההתנדבות.

לוח 19 א': עמדות התלמידים כלפי התנדבותם בעתיד

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			האם אתה רואה את עצמך מתנדב גם בעתיד?
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
64%	82%	87%	81%	כן
14%	4%	1%	5%	לא
22%	14%	12%	14%	לא יודע

בהשוואה לפי מחוז, נמצא כי השיעור הגבוה ביותר של תלמידים שהביעו רצון להמשיך ולהתנדב בעתיד היה במחוזות התיישבותי, מרכז וירושלים (90% ו- 88% כ"א בהתאמה). לעומת זאת, השיעור הנמוך ביותר היה במחוז הדרום ובמגזר הערבי (57% ו- 74% בהתאמה)⁴¹.

3.4. ההשפעות הנתפסות של התכנית

בפרק זה יוצגו ההשפעות הנתפסות של התוכנית מנקודת מבטם של התלמידים המשתתפים בתוכנית, כפי שניתן לראות בלוח 20. דיווחי התלמידים מלמדים, כי כשני שלישי מהתלמידים, תופסים את ההתנדבות במסגרת התוכנית כתורמת להם באופן אישי ("תרמה לפיתוח האישיות שלי", "הפכה אותי לאדם טוב יותר") וכיצרת אצלם חשק להמשיך ולהתנדב. ניכר כי ההבדלים בין תלמידים דוברי עברית לתלמידים דוברי ערבית בהיבטים אלה הם קטנים למדי.

יחד עם זאת, כשליש מהתלמידים דוברי עברית ומחצית מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי ההתנדבות במסגרת התוכנית מפריעה להם להתקדם בתחומים אחרים שחשובים להם. הדבר עולה בקנה אחד עם הממצאים שמלמדים כי הסיבה המרכזית לפרישה מהתוכנית קשורה לחוסר זמן פנוי וקושי בעמידה במטלות הלימודיות בקרב התלמידים.

בהשוואה לפי מדד טיפוח נמצא כי תלמידים דוברי ערבית בעלי מדד טיפוח בינוני מכירים יותר בתרומתה של ההתנדבות במסגרת התוכנית, בהשוואה לתלמידים בעלי מדד טיפוח

⁴⁰שאלה זו לא נשאלה בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין השנים תשע"ג ותשע"ד
⁴¹נתוני התלמידים המלאים בהשוואה לפי מחוז נמצאים בנספח 4

נמוך (87% לעומת 66% בהתאמה). בקרב תלמידים דוברי עברית, לא נמצאו הבדלים משמעותיים בהיבט זה.

בנוסף, למעלה משליש מהתלמידים דוברי ערבית לעומת שיעור נמוך בהרבה של תלמידים דוברי עברית, דיווחו כי לא ירצו להתנדב יותר בעתיד בגלל ההתנדבות במסגרת התכנית. נתון זה עולה בקנה אחד עם הממצאים, לפיהם תלמידים דוברי ערבית הם פחות שבעי רצון מהתוכנית וממקום ההתנדבות בהשוואה לתלמידים דוברי עברית.

בהשוואה לפי מדד טיפוח נמצא כי יותר תלמידים דוברי ערבית בבתי ספר בעלי מדד טיפוח נמוך ציינו כי בגלל ההתנדבות בתכנית לא ירצו להתנדב עוד בעתיד, בהשוואה לתלמידים מבתי ספר בעלי מדד טיפוח בינוני (39% לעומת 28% בהתאמה).

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי השיעור הנמוך ביותר של תלמידים, שציינו כי בגלל ההתנדבות בתכנית לא ירצו להתנדב עוד בעתיד היה במחוזות ירושלים, מרכז וחפיפה (6%, 8% ו- 9% בהתאמה) והשיעור הגבוה ביותר במחוזות דרום ומגזר ערבי (37% ו- 32% בהתאמה).

לוח 20: ההשפעות הנתפסות של התכנית מנקודת מבט התלמידים – תשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים? – סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מאד מסכים
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
68%	68%	67%	68%	ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית תרמה לפיתוח האישי שלי
66%	64%	66%	64%	ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית עשתה לי חשק להמשיך ולהתנדב
68%	60%	62%	60%	ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית גרמה לי להבין את חשיבותה של ההתנדבות בחברה
67%	58%	59%	58%	ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית הפכה אותי לאדם טוב יותר
50%	35%	32%	36%	ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית מפריעה לי להתקדם בתחומים אחרים שחשובים לי
38%	14%	12%	14%	בגלל ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית לא ארצה עוד להתנדב בעתיד

השוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד מלמדת כי ההכרה בתרומת ההתנדבות במסגרת התוכנית הלכה והתחזקה, הן בקרב תלמידים דוברי עברית והן בקרב תלמידים דוברי ערבית. בנוסף, בקרב תלמידים דוברי עברית נמצא כי חלה ירידה בתפיסה לפיה ההתנדבות מפריעה לתלמידים להתקדם בתחומים אחרים ובקרב תלמידים דוברי ערבית חלה עליה בתפיסה לפיה התלמידים לא ירצו להתנדב יותר בעתיד, בשל השתתפותם בתכנית.

בדומה לעמדות התלמידים כלפי הפעילות התנדבותית (ראה עמ' 37), לא ניתן לייחס את כל ההתחזקות בעמדות התלמידים לתכנית, היות שיתכן והיא נובעת בחלקה מפרישה של תלמידים בעלי עמדות חלשות יותר כלפי תרומת ההתנדבות.

לוח 21: ההשפעות הנתפסות של התכנית מנקודת מבט התלמידים – תשע"ג-תשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית		דוברי עברית		באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים? – סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מאד מסכים
תשע"ד n=539	תשע"ג n=422	תשע"ד n=1299	תשע"ג n=1489	
66%	50%	64%	51%	ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית עשתה לי חשק להמשיך ולהתנדב
68%	47%	60%	54%	ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית גרמה לי להבין את חשיבותה של ההתנדבות בחברה
67%	55%	58%	48%	ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית הפכה אותי לאדם טוב יותר
50%	52%	35%	43%	ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית מפריעה לי להתקדם בתחומים אחרים שחשובים לי
38%	29%	14%	11%	בגלל ההתנדבות במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית לא ארצה עוד להתנדב בעתיד

סיכום - שביעות הרצון מהתכנית וממקום ההתנדבות

שביעות הרצון מהתוכנית

למעלה משלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית ושלושת רבעי מהתלמידים דוברי ערבית שבעי רצון מהצטרפותם לתוכנית. בהשוואה לפי מחוז נמצא כי שביעות הרצון הרבה ביותר מההצטרפות לתכנית היא בקרב התלמידים במחוזות מגזר ערבי, חיפה, מרכז וצפון והנמוכה ביותר היא בקרב התלמידים במחוזות מנח"י, דרום והתיישבותי.

השוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד מלמדת כי שביעות הרצון מההצטרפות לתוכנית בקרב תלמידים דוברי ערבית גדלה באופן משמעותי ואילו בקרב תלמידים דוברי עברית נשארה כמעט ללא שינוי. יצוין כי ניתן לייחס רק חלק מעליה בשביעות הרצון לתכנית, בשל הפרישה מהתכנית של תלמידים, שניתן להניח שהיו פחות שבעי רצון ממנה.

למעלה משלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית וכ- 60% מהתלמידים דוברי ערבית טענו כי היו מתנדבים השנה בכל מקרה, ללא קשר לתוכנית. בנוסף, רק כ- 15% מהתלמידים דוברי עברית ורק כשליש מהתלמידים דוברי ערבית, דיווחו כי ללא התוכנית, סביר להניח שלא היו מתנדבים כלל. ניתן להסיק מכך שהתוכנית מהווה אלטרנטיבה לתלמידים שרוצים להתנדב, אך לחלק מהתלמידים יש גם אלטרנטיבות אחרות שהיו משתמשים בהן גם ללא קשר לתוכנית.

שביעות רצון ממקום ההתנדבות

דיווח התלמידים דוברי עברית מלמד כי רובם מרוצים ממקום ההתנדבות ומרגישים כי שהם מצליחים בתפקידם. לעומת זאת, דיווח התלמידים דוברי ערבית מלמד כי הם פחות מרוצים ממקום ההתנדבות שלהם, בהשוואה לתלמידים דוברי עברית. הדבר בא לידי ביטוי, בשיעור גבוה יותר של תלמידים דוברי ערבית, שהיו מעוניינים להחליף את מקום התנדבות שלהם אילו יכלו לעשות זאת, בהשוואה לתלמידים דוברי עברית.

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי התלמידים במחוזות צפון וחיפה הכי מרוצים ממקום ההתנדבות שלהם והתלמידים במחוזות דרום ומנח"י הכי פחות מרוצים. בנוסף, במחוזות מגזר ערבי, דרום ומנח"י, קיים השיעור הגבוה ביותר של תלמידים שדיווחו כי היו מעוניינים להחליף את מקום ההתנדבות שלהם, אם היית להם האפשרות לעשות זאת.

בהשוואה לתשע"ג חל שיפור משמעותי בעמדות התלמידים דוברי ערבית כלפי מקום ההתנדבות בכל הפרמטרים שנבדקו. למעשה, הפער בין תלמידים דוברי עברית לדוברי ערבית שנמצא בתשע"ג, הצטמצם משמעותית. יצוין כי ניתן לייחס רק חלק מהשיפור בעמדות לתכנית, בשל הפרישה של תלמידים, שניתן להניח שעמדותיהם כלפי מקום ההתנדבות היו חלשות יותר. יצוין כי השיפור בעמדות התלמידים עשוי להיות מוסבר בחלקו בפרישה מהתוכנית בין כיתה י"א לי"ב של תלמידים שעמדותיהם כלפי מקום ההתנדבות היו חלשות יחסית. יחד עם זאת, בשל העובדה שמדובר בשינוי משמעותי ועקבי בכל הפרמטרים שנבדקו, ניתן להניח כי רובו נובע משיפור בעשייה.

הרצון להמשיך ולהתנדב בעתיד

כ – 80% מהתלמידים דוברי עברית וכ – 66% מהתלמידים דוברי ערבית ציינו כי היו רוצים להמשיך ולהתנדב בעתיד, מה שמעיד על מודעות גבוהה לנושא בקרב המשתתפים בתוכנית. בהשוואה לפי מחוז, נמצא כי השיעור הגבוה ביותר של תלמידים שהביעו רצון להמשיך ולהתנדב בעתיד היה במחוזות התיישבותי, מרכז וירושלים. לעומת זאת, השיעור הנמוך ביותר היה במחוז הדרום ובמגזר הערבי.

השפעות הנתפסות של התכנית

כשני שלישי מהתלמידים, תופסים את ההתנדבות במסגרת התוכנית כתורמת להם באופן אישי וכיצרת חשק להמשיך ולהתנדב. יחד עם זאת, כשליש מהתלמידים דוברי עברית ומחצית מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי ההתנדבות במסגרת התוכנית מפריעה להם להתקדם בתחומים אחרים שחשובים להם. הדבר עולה בקנה אחד עם הממצאים שמלמדים כי הסיבה המרכזית לפרישה מהתוכנית קשורה לחוסר זמן פנוי וקושי בעמידה במטלות

הלימודיות בקרב התלמידים.

למעלה משליש מהתלמידים דוברי ערבית לעומת שיעור נמוך בהרבה של תלמידים דוברי עברית, דיווחו כי לא ירצו להתנדב יותר בעתיד בגלל ההתנדבות במסגרת התוכנית. הדבר עולה בקנה אחד עם הממצאים, לפיהם תלמידים דוברי ערבית הם פחות שבעי רצון מהתוכנית וממקום ההתנדבות בהשוואה לתלמידים דוברי עברית.

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי השיעור הנמוך ביותר של תלמידים, שציינו כי בגלל ההתנדבות בתוכנית לא ירצו להתנדב עוד בעתיד היה במחוזות ירושלים, מרכז וחיפה והשיעור הגבוה ביותר במחוזות דרום ומגזר ערבי (37% ו- 32% בהתאמה).

בהשוואה לתשע"ג, ניכר כי ההכרה בתרומת ההתנדבות במסגרת התוכנית הלכה והתחזקה, הן בקרב תלמידים דוברי עברית והן בקרב תלמידים דוברי ערבית. יצוין כי הדבר עשוי להיות מוסבר בחלקו בפרישה מהתוכנית בין כיתה י"א לי"ב של תלמידים שפחות הכירו בתרומתה של התוכנית.

מבט אינטגרטיבי

שביעות הרצון מהתוכנית היא גבוהה למדי ואף נמצאת השנה במגמת עליה בקרב תלמידים דוברי ערבית.

שביעות הרצון ממקום ההתנדבות היא גבוהה יחסית בקרב תלמידים דוברי עברית ונמוכה משמעותית בקרב תלמידים דוברי ערבית. הדבר מצביע על בעיה במקומות ההתנדבות ביישובים דוברי ערבית, שאומנם הצטמצמה ביחס לתשע"ג אך לא נפתרה כליל.

בהשוואה לתשע"ג קיימת ירידה משמעותית בשיעור התלמידים המעוניינים להחליף את מקום ההתנדבות שלהם.

רוב התלמידים טענו כי היו מתנדבים השנה בכל מקרה, ללא קשר לתוכנית ומיעוט טענו כי ללא התוכנית, סביר להניח שלא היו מתנדבים כלל. הדבר מצביע על כך, שהתוכנית מהווה אלטרנטיבה להתנדבות אבל עבור רוב התלמידים היא אינה היחידה.

רוב התלמידים תופסים את ההתנדבות במסגרת התוכנית כתורמת להם באופן אישי אך חלקם עדין תופסים אותה כמפריעה להם להתקדם בתחומים אחרים שחשובים להם.

בהשוואה לפי מחוז, ניכר ששביעות הרצון מהתוכנית וממקום ההתנדבות והתרומה הנתפסת הגבוהות ביותר הן מחוזות צפון, חיפה ומרכז והנמוכות ביותר במחוזות דרום ומנח"י.

4. יישום התוכנית

בפרק זה יוצגו עמדות התלמידים כלפי המרכיבים השונים של יישום התוכנית – מאפייני ההתנדבות, גורמים מעודדים ותומכים במתנדבים, הכשרה וליווי המתנדבים, תעוד ההתנדבות, דרישות וקריטריונים לתעודת בגרות חברתית ואירועים הקשורים להתנדבות.

4.1. מאפייני מקומות ההתנדבות

בפרק זה יוצגו המאפיינים של ההתנדבות בתוכנית – 5000 ההתנדבות השנה, תחומי ההתנדבות, התנדבות בבית הספר או מחוצה לו ותדירות ההתנדבות של התלמידים.

כשלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית וכשני שלישי מהתלמידים דוברי ערבית התנדבו השנה באותו מקום בו התנדבו בשנה שעברה, מה שמעיד על יציבות יחסית של מקום ההתנדבות. בנוסף, כ – 40% מהתלמידים דוברי עברית ורבע מהתלמידים דוברי ערבית, דיווחו כי הם מתנדבים באותו מקום ההתנדבות אך בתפקיד אחר או בתפקיד נוסף, מה שיכול להעיד על התפתחות בתפקידים.

תחומי ההתנדבות של התלמידים בתוכנית

מחקר ההערכה בדק מהם התחומים בהם מתנדבים התלמידים במסגרת התוכנית. לתלמידים הוצגה רשימה של 18 תחומים והם נתבקשו לציין באילו מהתחומים הם מתנדבים במסגרת התוכנית, כאשר ניתנה להם האפשרות לציין יותר מתחום התנדבות אחד, בהתאם לצורך.

הנתונים בלוח 22 מלמדים כי תחומי ההתנדבות השכיחים ביותר בבתי ספר דוברי עברית הם הדרכת ילדים / נוער, הדרכה בתנועות נוער ומנהיגות (34% ו – 20% כ"א בהתאמה). תחומי ההתנדבות השכיחים ביותר בבתי ספר דוברי ערבית הם פעילות עם קשישים, הדרכת ילדים ונוער והתנדבות עם אוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים (22%, 20% ו – 19% בהתאמה).

לוח 22: תחומי ההתנדבות של התלמידים – תשע"ד⁴²

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			באילו תחומים אתה מתנדב במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית? (אפשר לסמן יותר מתחום אחד)
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
20%	34%	30%	35%	הדרכת ילדים/נוער
11%	20%	16%	21%	הדרכה בתנועת נוער
11%	20%	12%	21%	מנהיגות (חברתית, מועצת תלמידים/נוער)
19%	14%	23%	12%	אוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים
18%	9%	9%	10%	בריאות (בתי חולים, מדא)
22%	8%	11%	7%	פעילות עם קשישים
16%	8%	13%	7%	חונכות בבית ספר
9%	7%	12%	5%	סיוע לנזקקים
4%	6%	3%	6%	הנצחה (ניצולי שואה/משפחות שכולות)
12%	6%	2%	6%	ספורט
5%	6%	7%	5%	ביטחון ובטיחות (משמר אזרחי, כבאות והצלה, משטרה)
6%	6%	6%	6%	אחר
17%	6%	2%	6%	איכות הסביבה
6%	2%	0%	2%	טכנולוגיה
2%	2%	1%	2%	בעלי חיים
8%	2%	0%	2%	אמנויות הבמה
7%	1%	1%	2%	ספריה/ארכיון
10%	1%	0%	1%	בטיחות בדרכים

השוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד מלמדת כי שיעור נמוך יותר של תלמידים עוסק בתשע"ד בהדרכה בתנועת נוער, בהשוואה לתשע"ג. בנוסף, שיעור נמוך יותר של תלמידים דוברי ערבית מתנדבים בתחומים בטיחון ובטיחות, איכות הסביבה ובעלי חיים, בהשוואה לתשע"ג.

⁴² ה - % בלוח מסתכמים ליותר מ - 100% כי חלק מהתלמידים ציינו כי הם מתנדבים ביותר מתחום אחד. דוברי העברית מסתכמים לכ- 160%, בעוד שדוברי הערבית מסתכמים לכ- 200%

לוח 23: תחומי ההתנדבות של התלמידים – תשע"ג-תשע"ד

דוברי ערבית		דוברי עברית		
תשע"ד n=539	תשע"ג n=422	תשע"ד n=1299	תשע"ג n=1489	
20%	22%	34%	28%	הדרכת ילדים/נוער
11%	16%	20%	18%	מנהיגות (חברתית, מועצת תלמידים/נוער)
11%	25%	20%	35%	הדרכה בתנועת נוער
19%	21%	14%	11%	אוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים
18%	22%	9%	11%	בריאות (בתי חולים, מד"א)
22%	14%	8%	6%	פעילות עם קשישים
16%	21%	8%	8%	חונכות בבית ספר
5%	17%	6%	7%	ביטחון ובטיחות (משמר אזרחי, כבאות והצלה)
17%	33%	6%	7%	איכות הסביבה
6%	8%	6%	18%	אחר
6%	7%	2%	3%	טכנולוגיה
2%	12%	2%	3%	בעלי חיים
8%	12%	2%	4%	אמנויות הבמה
10%	15%	1%	3%	בטיחות בדרכים

התנדבות בתוך או מחוץ לבית הספר

85% מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי הם מתנדבים במסגרת התוכנית מחוץ לבית הספר לעומת כשני שלישי בלבד מהתלמידים דוברי ערבית. הדבר מעיד על כך, שלבתי ספר ולרשויות דוברי ערבית קשה יותר למצוא מקומות התנדבות חיצוניים עבור המתנדבים⁴³.

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי השיעור הגבוה ביותר של תלמידים המתנדבים מחוץ לבית הספר הוא במחוזות ירושלים ותל-אביב (92% ו- 89% בהתאמה) והשיעור הנמוך ביותר הוא במחוזות דרום ומגזר ערבי (67% ו- 77% בהתאמה).

תדירות ההתנדבות

כפי שניתן לראות בלוח 24, כ- 60% מהתלמידים המשתתפים בתוכנית מתנדבים פעמיים בשבוע או יותר. בבתי ספר דוברי ערבית, תדירות ההתנדבות של התלמידים היא מעט גבוהה יותר מאשר בבתי ספר דוברי ערבית. בנוסף, תדירות ההתנדבות בבתי ספר דוברי עברית מהפיקוח הממלכתי היא מעט גבוהה יותר בהשוואה לבתי ספר מהפיקוח הממ"ד.

⁴³שאלה זו לא נשאלה בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין השנים תשע"ג ותשע"ד

לוח 24: תדירות ההתנדבות של התלמידים המשתתפים בתוכנית – תשע"ד

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			באיזו תדירות אתה מתנדב במסגרת התכנית לתעודת בגרות חברתית? – סולם: יותר מפעמיים בשבוע / פעמיים בשבוע / פעם בשבוע / פעם בשבועיים או פחות
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
66%	58%	51%	60%	פעמיים בשבוע או יותר
34%	42%	49%	40%	פעם בשבוע או פחות
100%	100%	100%	100%	סה"כ

השוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד מלמדת כי חלה עליה בשיעור התלמידים, שדיווחו כי הם מתנדבים בתדירות של פעם בשבוע או יותר.

לוח 25: תדירות ההתנדבות של התלמידים המשתתפים בתוכנית – תשע"ג-תשע"ד

דוברי ערבית		דוברי עברית		
תשע"ד n=539	תשע"ג n=422	תשע"ד n=1299	תשע"ג n=1,489	
66%	58%	58%	53%	פעמיים בשבוע או יותר
34%	42%	42%	47%	פעם בשבוע או פחות
100%	100%	100%	100%	סה"כ

4.2. גורמים מעודדים ותומכים במתנדבים

בשאלון לתלמידים הוצגו להם מספר גורמים והם נתבקשו לציין באיזו מידה כל אחד מגורמים אלה מעודד ותומך בהם בפעילותם ההתנדבותית. מדיווחי התלמידים המופיעים בלוח 26, עולה כי גורמי התמיכה הדומיננטיים ביותר בקרב תלמידים דוברי עברית הם: אנשים בארגון בו הם מתנדבים, משפחה וחברים. הגורמים הפחות דומיננטיים הם מורים מקצועיים ורכז ההתנדבות הרשותי. גורמי התמיכה הדומיננטיים בקרב תלמידים דוברי ערבית הם: רכז ההתנדבות הבית ספרי, אנשים בארגון בו הם מתנדבים, משפחה וחברים.

השוואה בין דיווחי התלמידים דוברי עברית לתלמידים דוברי ערבית מלמדת כי התמיכה שמקבלים תלמידים דוברי עברית במקום ההתנדבות היא רבה יותר בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית ואילו התמיכה שמקבלים תלמידים דוברי ערבית בבית הספר ומרכז ההתנדבות הרשותי היא רבה יותר בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית.

לוח 26: גורמים מעודדים ותומכים במתנדבים במהלך פעילותם ההתנדבותית – תשע"ד (שיעור העונים "במידה רבה" ו"במידה רבה מאד")

דוברי עברית n=539	דוברי עברית			באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים מעודד אותך ותומך בך במהלך פעילותך ההתנדבותית? – סולם: כלל לא / במידה מועטה / במידה בינונית / במידה רבה / במידה רבה מאד
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
61%	80%	78%	80%	האנשים בארגון שבו אני מתנדב
58%	60%	58%	60%	משפחה
58%	58%	56%	59%	חברים
42%	41%	51%	38%	המחנך
64%	41%	46%	40%	רכז התנדבות בבית הספר
49%	22%	23%	22%	מורים מקצועיים (שאינם המחנכים שלך)
47%	21%	24%	21%	רכז ההתנדבות ברשות המקומית

השוואה לפי מחוז, כפי שניתן לראות בלוח 27, מלמדת שהתמיכה הרבה ביותר שמקבלים התלמידים היא במחוזות מגזר ערבי והתיישבותי – מדובר בשיפור משמעותי ביחס לשנה שעברה בשני מחוזות אלה. לעומת זאת, במחוז מנח"י דיווחו התלמידים על התמיכה המעטה ביותר, בהשוואה למחוזות האחרים.

לוח 27: גורמים מעודדים ותומכים במתנדבים במהלך פעילותם ההתנדבותית, בהשוואה לפי מחוז – תשע"ד (שיעור העונים "במידה רבה" ו"במידה רבה מאד")⁴⁴

מגזר ערבי (n=338)	התיישבותי (n=158)	חיפה (n=232)	צפון (n=123)	דרום (n=437)	תל אביב (n=162)	ירושלים (n=104)	מרכז (n=197)	מנח"י (n=81)	
48%	42%	53%	35%	42%	31%	44%	32%	22%	המחנך
58%	27%	26%	23%	30%	20%	15%	19%	14%	מורים מקצועיים
73%	45%	47%	47%	46%	33%	33%	35%	44%	רכז התנדבות בית ספרי
72%	87%	79%	82%	60%	83%	78%	82%	59%	אנשים במקום ההתנדבות
52%	38%	15%	26%	33%	23%	13%	18%	14%	רכז התנדבות רשותי

השוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד מלמדת כי התמיכה שקיבלו התלמידים התחזקה בכל הגורמים שנבדקו. עם זאת, התמיכה שקיבלו התלמידים דוברי ערבית התחזקה יותר בהשוואה לתמיכה שקיבלו תלמידים דוברי עברית. בהקשר זה, יתכן כי העלייה בשיעור התלמידים המדווחים על קבלת תמיכה נובעת בחלקה מפרישה של תלמידים מהתכנית אשר דיווחו בשנת תשע"ג על תמיכה מועטה יחסית.

⁴⁴ מהטבלה הושטמו גורמי התמיכה "משפחה" ו"חברים" מפני שאין להם קשר למחוז

לוח 28: גורמים מעודדים ותומכים במתנדבים במהלך פעילותם ההתנדבותית, לפי דיווחי התלמידים – תשע"ג-תשע"ד (שיעור העונים "במידה רבה" ו"במידה רבה מאד")

דוברי ערבית		דוברי עברית		
תשע"ד n=539	תשע"ג n=422	תשע"ד n=1299	תשע"ג n=1,489	
61%	46%	80%	71%	האנשים בארגון שבו אני מתנדב
58%	47%	60%	52%	משפחה
58%	46%	58%	51%	חברים
42%	30%	41%	33%	המחנך
64%	45%	41%	31%	רכז התנדבות בבית הספר
49%	31%	22%	16%	מורים מקצועיים (שאינם המחנכים שלך)

4.3. הכשרת וליווי התלמידים

בחוברת התכנית מוגדרות בבירור מטרות ההכשרה הניתנת לתלמידים וקיים פירוט של מבחר הנושאים המומלץ⁴⁵. היקף ההכשרה הכולל בתכנית הוא 90 שעות הנפרסות על-פני שלוש שנים, בחלוקה לשלושה תחומים:

- א. הכשרה בהיבט החברתי-ערכי (30 שעות) – מיועדת לכלל המתנדבים במסגרת ימים מרוכזים, שיעורי חינוך ותחומי דעת. כלולים בהתכנים ערכיים, דילמות מוסריות, ואלמנטים שונים הקשורים לתכנית עצמה. הכשרה זו ניתנת ברובה בבתי הספר.
- ב. הכשרה במיומנויות התפקיד הנבחר (30 שעות) – הכשרה במיומנויות ספציפיות הקשורות לביצוע התפקיד. הכשרה זו ניתנת במסגרת מקומות ההתנדבות והרשות המקומית.
- ג. ליווי והדרכה במהלך הפעילות (30 שעות) - ליווי, הדרכה ורפלקציה על אודות ההתנסות, הפקת לקחים במהלך השנים, הדרכה בהכנת יומן מסע, ועוד. זאת במסגרת הדרכה אישית על ידי איש מצוות בית הספר או מחנך כיתה, ובמקומות ההתנדבות לפי תנאי התפקיד.

בפרק זה תיבדק מידת קיומן של הכשרה וליווי לתלמידים במסגרת התוכנית והתועלת הנתפסת שלהן.

4.3.1. הכשרת וליווי התלמידים בבית הספר

פרק זה יעסוק בהכשרה ובליווי של התלמידים בתוך בית הספר על-ידי הדמויות האמונות על כך במסגרת התוכנית – רכז התוכנית, מחנכים ומורים מקצועיים.

⁴⁵ שם. עמ' 27-28

עיסוק בנושא ההתנדבות בשיעורי חינוך

דיווחי התלמידים מלמדים כי 23% מהתלמידים דוברי עברית ו-50% מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי הם מסכימים עם כך, שבמסגרת שיעורי החינוך מדברים אתם הרבה על נושא ההתנדבות.⁴⁶ מדובר בנתונים דומים לאלה שהתקבלו בתשע"ג.

בהשוואה לפי מחוז, נמצא כי שיעור גבוה יחסית של תלמידים במחוזות מגזר ערבי ודרום (55% ו-40% בהתאמה) דיווחו על כך שמדברים איתם בשעות החינוך הרבה על נושא ההתנדבות, בהשוואה לתלמידים במחוזות אחרים (טווח 15%-31%).⁴⁷

השתתפות התלמידים בפעולות הכשרה וליווי בבית הספר

התלמידים נשאלו בשאלון האם השתתפו בפעולות ליווי והכשרה שונות במסגרת התוכנית.⁴⁸ הממצאים בלוח 29 מלמדים כי שיעור גבוה יותר של תלמידים דוברי ערבית קיבלו השנה ליווי מאיש / אשת צוות בית הספר, בהשוואה לתלמידים דוברי עברית. למעשה, לאחר שקלול שלושת השאלות המתייחסות לקבלת ליווי מאיש / אשת צוות בית הספר (רכזת התוכנית, מחנכת או מורה אחר/ת) עולה כי 74% מהתלמידים דוברי ערבית קיבלו ליווי מאיש צוות אחד לפחות לעומת 46% מהתלמידים דוברי עברית.

עוד עולה מלוח 29 כי שיעור גבוה יותר של תלמידים דוברי ערבית השתתפו בפעולות הכשרה בהשוואה לתלמידים דוברי עברית. הדבר בולט במיוחד בהדרכה להכנת עבודת הסיכום ובהשתתפות בפעילות חינוכית בנושא התנדבות ותרומה לקהילה.

לוח 29: השתתפות התלמידים בפעולות הכשרה וליווי במסגרת התוכנית בבית הספר – תשע"ד (שיעור העונים "כן")

דוברי עברית n=539	דוברי עברית			לפניך מספר שאלות על תוכנית 'תעודת בגרות חברתית'. סמן X במשבצת המתאימה – סולם: כן / לא / לא בטוח
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
66%	61%	65%	60%	קיבלתי הדרכה או הנחייה לגבי הקריטריונים לזכאות לתעודת בגרות חברתית
60%	44%	34%	46%	אני מקבל השנה הדרכה או הנחייה לגבי הכנת עבודת הסיכום (יומן מסע)
58%	33%	37%	32%	אני משתתף השנה בפעילות חינוכית בנושא התנדבות ותרומה לקהילה ביוזמת רכז תעודת בגרות חברתית
50%	31%	29%	32%	אני מקבל השנה במסגרת התכנית ליווי אישי או בקבוצה קטנה מרכז תעודת בגרות חברתית
54%	23%	23%	22%	אני מקבל השנה במסגרת התכנית ליווי אישי או בקבוצה קטנה ממורה אחר/ת בבית הספר
47%	19%	22%	18%	אני מקבל השנה במסגרת התכנית ליווי אישי או בקבוצה קטנה ממחנכת/הכיתה שלי

⁴⁶ השאלה שנשאלו התלמידים הייתה: "באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים: במסגרת שיעורי החינוך מדברים אִתנו הרבה על התנדבות". סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מסכים מאד

⁴⁷ נתוני התלמידים המלאים בהשוואה לפי מחוז מופיעים בנספח 4

⁴⁸ נושא זה לא נבדק בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין תשע"ג לתשע"ד

בהשוואה לפי מחוז, כפי שניתן לראות בלוח 30, נמצא כי תלמידים במחוזות מגזר ערבי והתיישבותי דיווחו על יותר השתתפות בפעילות הכשרה וליווי בהשוואה למחוזות האחרים ואילו תלמידים במחוזות ירושלים ומנח"י דיווחו על פחות השתתפות בפעילויות אלה, בהשוואה למחוזות האחרים.

לוח 30: הכשרת וליווי המתנדבים בבית הספר, לפי מחוז – תשע"ד (שיעור העונים "כן")

מנח"י (n=81)	ירושלים (n=104)	מרכז (n=197)	צפון (n=123)	תל אביב (n=162)	דרום (n=437)	חיפה (n=232)	התיישבותי (n=158)	מגזר ערבי (n=338)	
10%	18%	37%	48%	42%	46%	57%	61%	69%	הדרכה או הנחייה לגבי הכנת עבודת הסיכום
22%	29%	34%	27%	33%	41%	32%	32%	67%	פעילות חינוכית בנושא התנדבות ותרומה/לקהילה
8%	11%	17%	19%	17%	31%	22%	17%	54%	ליווי אישי או בקבוצה קטנה ממחנכת/הכיתה שלי
18%	14%	20%	22%	26%	30%	27%	30%	62%	ליווי אישי או בקבוצה קטנה ממורה אחרת
30%	19%	32%	33%	37%	32%	34%	38%	56%	ליווי אישי או בקבוצה קטנה מרכז תעודת בגרות חברתית
26%	56%	53%	66%	58%	58%	68%	79%	75%	הדרכה או הנחייה לגבי הקריטריונים לזכאות לתעודת בגרות חברתית

תדירות הליווי בבית הספר

השאלון בדק את תדירות הליווי שקיבלו התלמידים בבית הספר⁴⁹. כפי שניתן לראות בלוח 31, כשלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי קיבלו ליווי במסגרת בית הספר באופן לא קבוע ובמידת הצורך. לעומת זאת, תלמידים דוברי עברית דיווחו על ליווי בתדירות קבועה יותר – כמחצית מהם דיווחו כי הם מקבלים ליווי בבית הספר בהיקף של פעם בשבוע-שבועיים.

לוח 31: תדירות הליווי של התלמידים בבית הספר – תשע"ד

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			במידה וקיבלת השנה במסגרת התכנית ליווי אישי או בקבוצה קטנה מהמחנכת/ שלך, ממורה אחר מצוות בית הספר או מרכז התוכנית, באיזו תדירות הוא התקיים?
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
46%	15%	16%	14%	פעם בשבוע-שבועיים
19%	12%	9%	13%	פעם בשלושה שבועות-חודש
35%	73%	75%	73%	באופן לא קבוע במידת הצורך
100%	100%	100%	100%	סה"כ

⁴⁹ נושא זה לא נבדק בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין תשע"ג לתשע"ד

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי 51% מהתלמידים במחוז מגזר ערבי ו – 31% מהתלמידים במחוז דרום דיווחו כי הם קיבלו ליווי בבית הספר בתדיקות של פעם בשבוע-שבועיים. לעומת זאת, במחוזות האחרים רק 16%-11% מהתלמידים דיווחו כי קיבלו ליווי בתדירות זאת.

תרומת הליווי בבית הספר

השאלון בדק את מידת התרומה של הליווי שקיבלו התלמידים בבית הספר⁵⁰. הממצאים מלמדים כי 37% מהתלמידים דוברי עברית ו – 53% מהתלמידים דוברי ערבית, שקיבלו השנה ליווי אישי במסגרת בית הספר, דיווחו כי הליווי תרם להם במידה רבה-רבה מאד.

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי 59% מהתלמידים במחוז מגזר ערבי דיווחו כי הליווי תרם להם במידה רבה-רבה מאד לעומת המחוזות תל-אביב, ירושלים מרכז וצפון (31% כ"א ו – 32% כ"א בהתאמה).

4.3.2. הכשרת וליווי התלמידים במקום ההתנדבות

פרק זה יעסוק בהכשרה ובליווי של התלמידים במקומות ההתנדבות, האמורים על-פי התוכנית להכשיר וללוות אותם לאורך תקופת התנדבותם.

הכשרה וליווי במקום ההתנדבות

80% מהתלמידים בבתי ספר דוברי עברית ו – 70% מהתלמידים בבתי ספר דוברי ערבית דיווחו בשאלון שהם מסכימים עם כך שהם מקבלים ליווי והדרכה מספקים לביצוע תפקידם מהאנשים במקום ההתנדבות. מדובר בעליה של 6% בקרב תלמידים דוברי עברית ובעליה של 17% בקרב תלמידים דוברי ערבית, בהשוואה לתשע"ג. ראוי לציין כי ניתן לייחס חלק מהעלייה בדיווח של תלמידים דוברי ערבית לפרישה במעבר מכיתה י"א ל – י"ב של תלמידים שניתן לשער שקיבלו פחות הכשרה וליווי במקומות ההתנדבות.

בהשוואה לפי מחוז, נמצא כי שיעור גבוה יחסית של תלמידים במחוזות חיפה וצפון (85% ו – 82% בהתאמה) דיווחו על כך שהם מקבלים ליווי והדרכה מספקים לביצוע תפקידם מהאנשים במקום ההתנדבות, בהשוואה לתלמידים במחוזות אחרים (טווח 68%-80%)⁵¹.

השתתפות התלמידים בפעולות הכשרה וליווי במקום ההתנדבות

התלמידים נשאלו בשאלון האם השתתפו בפעולות הכשרה וליווי שונות במסגרת מקום ההתנדבות⁵². הממצאים בלוח 32 מלמדים כי כ – 90% מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי יש אדם מבוגר שיכול לפנות אליו, לעומת כשלושת רבעי בלבד מהתלמידים דוברי ערבית.

⁵⁰ השאלה שנשאלו התלמידים בשאלון הייתה: "במידה וקיבלת השנה במסגרת התכנית ליווי אישי או בקבוצה קטנה מהמחנכת שלך, ממורה אחר מצוות בית הספר או מרכז/ת התוכנית, באיזו מידה הוא תרם לך?"

⁵¹ נתוני התלמידים המלאים בהשוואה לפי מחוז מופיעים בנספח 4

⁵² נושא זה לא נבדק בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין תשע"ג לתשע"ד

בנוסף, כשלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי השתתפו בעבר בכשרה לתפקיד של מקום ההתנדבות, בהשוואה לכמחצית בלבד מהתלמידים דוברי ערבית.

כ – 60% מהתלמידים דיווחו על השתתפות בפעולות של ליווי אישי / בקבוצה קטנה וכ- 40% מהתלמידים דיווחו על השתתפות בהכשרת המשך של מקום ההתנדבות. לא נמצאו הבדלים בין תלמידים דוברי עברית לדוברי ערבית בהיבטים אלה.

לוח 32: השתתפות התלמידים בפעולות הכשרה וליווי במסגרת מקום ההתנדבות – תשע"ד (שיעור העונים "כן")

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			לפניך מספר שאלות על תוכנית 'תעודת בגרות חברתית'. סמן X במשבצת המתאימה – סולם: כן / לא / לא בטוח
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
74%	87%	84%	88%	יש במקום ההתנדבות אדם מבוגר שאני יכול לפנות אליו בכל נושא
51%	71%	57%	74%	השתתפתי בשנים קודמות בהכשרה (קורס / סמינר) לביצוע תפקידי במקום ההתנדבות
59%	58%	43%	61%	אני מקבל השנה ליווי אישי או בקבוצה קטנה מאדם מבוגר במקום ההתנדבות
40%	39%	21%	42%	אני משתתף השנה בהכשרת המשך (קורס / סמינר) לביצוע תפקידי במקום ההתנדבות

בהשוואה לפי מחוז, כפי שניתן לראות בלוח 33, נמצא כי תלמידים במחוזות התיישבותי ותל אביב דיווחו על יותר השתתפות בפעילות הכשרה וליווי במקום ההתנדבות בהשוואה למחוזות האחרים ואילו תלמידים במחוזות דרום ומנח"י דיווחו על פחות השתתפות בפעילויות אלה, בהשוואה למחוזות האחרים.

לוח 33: השתתפות התלמידים בפעולות הכשרה וליווי במסגרת מקום ההתנדבות, לפי מחוז – תשע"ד (שיעור העונים "כן")

מנח"י (n=81)	דרום (n=437)	צפון (n=123)	מגזר ערבי (n=338)	ירושלים (n=104)	חיפה (n=232)	מרכז (n=197)	תל אביב (n=162)	התיישבותי (n=158)	
41%	53%	68%	53%	68%	73%	78%	74%	83%	הכשרה (קורס / סמינר) לביצוע תפקידי במקום ההתנדבות
26%	30%	32%	43%	32%	41%	43%	49%	47%	הכשרת המשך (קורס / סמינר) לביצוע תפקידי במקום ההתנדבות
47%	48%	56%	66%	63%	58%	60%	63%	67%	ליווי אישי או בקבוצה קטנה מאדם מבוגר במקום ההתנדבות
79%	73%	89%	82%	88%	90%	90%	88%	85%	יש במקום ההתנדבות אדם מבוגר שאני יכול לפנות אליו בכל נושא

תדירות הליווי במקום ההתנדבות

השאלון בדק את תדירות הליווי שקיבלו התלמידים במקום ההתנדבות⁵³. כפי שניתן לראות בלוח 34, כמחצית מהתלמידים דוברי עברית וכשליש מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי קיבלו במקום ההתנדבות ליווי באופן לא קבוע ובמידת הצורך. בנוסף, תלמידים דוברי עברית מהפיקוח הממלכתי דיווחו על ליווי בתדירות גבוהה יותר בהשוואה לתלמידים מהפיקוח הממ"ד (42% לעומת 27% בהתאמה).

לוח 34: תדירות הליווי של התלמידים במקום ההתנדבות – תשע"ד

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			במידה וקיבלת השנה במסגרת התכנית ליווי אישי או בקבוצה קטנה מאדם מבוגר במקום ההתנדבות, באיזו תדירות הוא התקיים?
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
46%	39%	27%	42%	פעם בשבוע-שבועיים
23%	15%	17%	14%	פעם בשלושה שבועות-חודש
31%	46%	56%	44%	באופן לא קבוע במידת הצורך
100%	100%	100%	100%	סה"כ

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי 52% מהתלמידים במחוז מגזר ערבי ו-50% מהתלמידים במחוז התיישבותי ומרכז דיווחו כי הם קיבלו ליווי בבית הספר בתדירות של פעם בשבוע-שבועיים. לעומת זאת, במחוזות האחרים רק 30%-41% מהתלמידים דיווחו כי קיבלו ליווי בתדירות זאת.

תרומת הליווי במקום ההתנדבות

השאלון בדק את מידת התרומה של הליווי שקיבלו התלמידים במקום ההתנדבות⁵⁴. הממצאים מלמדים כי 67% מהתלמידים דוברי עברית ו-56% מהתלמידים דוברי ערבית, שקיבלו השנה ליווי אישי או בקבוצה קטנה במסגרת מקום ההתנדבות, דיווחו כי הליווי תרם להם במידה רבה-רבה מאד.

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי 74% מהתלמידים במחוזות התיישבותי וירושלים דיווחו כי הליווי תרם להם במידה רבה-רבה מאד לעומת המחוזות דרום ומנח"י (49% ו-58% בהתאמה).

⁵³ נושא זה לא נבדק בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין תשע"ג לתשע"ד

⁵⁴ השאלה שנשאלו התלמידים בשאלון הייתה: "במידה וקיבלת השנה במסגרת התכנית ליווי אישי או בקבוצה קטנה מאדם מבוגר במקום ההתנדבות, באיזו מידה הוא תרם לך?". שאלה זו לא נשאלה בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין תשע"ג לתשע"ד

תרומת ההכשרה של מקום ההתנדבות

השאלון בדק את מידת התרומה של ההכשרה שקיבלו המתנדבים במקום ההתנדבות לביצוע תפקידם⁵⁵. הממצאים מלמדים כי 72% מהתלמידים דוברי עברית ו- 52% מהתלמידים דוברי ערבית, שהשתתפו בהכשרה של מקום ההתנדבות, דיווחו כי היא תרמה להם במידה רבה-רבה מאד.

בהשוואה לפי מחוז נמצא כי 79% מהתלמידים במחוז מרכז, 77% מהתלמידים במחוז חיפה ו- 76% מהתלמידים במחוז תל אביב דיווחו כי ההכשרה של מקום ההתנדבות תרמה להם במידה רבה-רבה מאד לעומת לעומת 48% בלבד במחוז דרום ו- 60% כ"א במחוזות מגזר ערבי ומנח".

4.4. תיעוד ההתנדבות

התלמידים המשתתפים בתוכנית מחויבים להתנדב למען הזולת בקהילה בהיקף של 60 שעות פעילות לשנת לימודים במשך שלוש שנים (י"י"ב), סך הכול 180 שעות. במהלך תקופת ההתנדבות אמורים התלמידים בתיעוד לתעד את השתתפותם בתוכנית בשתי רמות:

א. תיעוד ברמה הטכנית של שעות ההתנדבות שלהם לצורך בחינת זכאותם לתעודת בגרות חברתית, הנמצאת באחריות הרכז הבית-ספרי⁵⁶.

ב. תיעוד ברמה החינוכית של החוויות שלהם באמצעות 'יומן מסע', שבמהותו הוא תיעוד-משוב: רפלקציה והערכה עצמית על פעילות התלמיד. התוכנית ממליצה לתלמיד לנהל יומן על אודות ההתנסות שלו במהלך שנות ההתנדבות כדי להקל עליו את הכנת עבודת הסיכום בשנת ההתנדבות האחרונה בכיתה י"ב⁵⁷.

מרכיב נוסף הוא "כרטיס התפקיד" - פרופיל תפקיד המתאר את הדרישות מהתלמיד המתנדב. בהגדרות התפקיד נכלל היבט התפתחותי של מידת האחריות שמגלה התלמיד ושל מורכבות העשייה שלו במהלך שלוש שנות הפעילות שלו בכיתות י"י"ב⁵⁸.

הנתונים בלוח 35 מלמדים כי התיעוד בקרב תלמידים דוברי עברית הוא חלקי למדי⁵⁹. רק 40% מהתלמידים דיווחו כי הם מתעדים את שעות ההתנדבות שלהם, 30% דיווחו כי יש להם כרטיס תפקיד, כשליש בלבד החלו בכתיבת עבודת הגמר שלהם ורק 13% כותבים עבודת חקר בנוסף לעבודת הגמר שלהם.

⁵⁵ השאלה שנשאלו התלמידים בשאלון הייתה: "במידה והשתתפת השנה או בשנים קודמות בהכשרה (קורס / סמינר) של מקום ההתנדבות, באיזו מידה היא תרמה לך בהבנת תפקידך והיכולת לבצע אותו?" שאלה זו לא נבדקה בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין תשע"ג לתשע"ד

⁵⁶ שם עמ' 4

⁵⁷ שם. עמ' 12

⁵⁸ שם. עמ' 7

⁵⁹ נושא זה לא נבדק בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין תשע"ג לתשע"ד

התמונה בקרב תלמידים דוברי ערבית היא חיובית הרבה יותר. 70% מהתלמידים דיווחו כי הם מתעדים את שעות ההתנדבות שלהם למעלה ממחצית דיווחו כי יש להם כרטיס תפקיד, כ- 60% החלו בכתיבת עבודת הגמר שלהם וכמחצית מהם כותבים עבודת חקר בנוסף לעבודת הגמר שלהם.

ראוי לציין כי שיעור התלמידים שדיווחו כי הם מתעדים את פעילותם ההתנדבותית, אינו שונה כמעט בהשוואה לתשע"ג, למעט עליה בקרב תלמידים דוברי ערבית מהפיקוח הממ"ד.

לוח 35: תיעוד ההתנדבות – תשע"ד (שיעור העונים "כן")

דוברי ערבית n=539	דוברי ערבית			לפניך מספר שאלות על תוכנית 'תעודת בגרות חברתית'. סמן X במשבצת המתאימה – סולם: כן / לא / לא בטוח
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
70%	40%	34%	41%	אני מתעד את שעות ההתנדבות שאני מבצע
54%	30%	25%	31%	יש לי כרטיס תפקיד המגדיר מהו תפקידי במסגרת ההתנדבות
59%	29%	23%	30%	התחלתי בכתיבת העבודה המסכמת (יומן מסע)
49%	13%	10%	14%	אני כותב עבודת חקר בנושא המתקשר לתחום ההתנדבות שלי, בנוסף לעבודה המסכמת (יומן מסע)

בהשוואה לפי מחוז, כפי שניתן לראות בלוח 36, נמצא כי תלמידים במחוזות מגזר ערבי ודרום דיווחו על יותר מרכיבים של תעוד בתוכנית, בהשוואה למחוזות האחרים ואילו תלמידים במחוזות ירושלים ומנח"י דיווחו על פחות מרכיבים של תעוד בתוכנית, בהשוואה למחוזות האחרים.

לוח 36: תיעוד ההתנדבות, לפי מחוז – תשע"ד (שיעור העונים "כן")

ירושלים (n=81)	מנח"י (n=104)	התישבותי (n=158)	מרכז (n=197)	תל אביב (n=162)	צפון (n=123)	חיפה (n=232)	דרום (n=437)	מגזר ערבי (n=338)	
17%	10%	25%	26%	34%	37%	39%	42%	56%	יש לי כרטיס תפקיד המגדיר מהו תפקידי במסגרת ההתנדבות
29%	11%	29%	46%	35%	43%	40%	60%	76%	אני מתעד את שעות ההתנדבות שאני מבצע
21%	11%	35%	25%	22%	34%	39%	40%	65%	התחלתי בכתיבת העבודה המסכמת (יומן מסע)
4%	7%	13%	9%	15%	13%	16%	30%	55%	אני כותב עבודת חקר בנושא המתקשר לתחום ההתנדבות שלי, בנוסף לעבודה המסכמת (יומן מסע)

4.5. היכרות התלמידים עם תעודת הבגרות החברתית

מחקר ההערכה בדק את מידת ההיכרות של התלמידים עם הקריטריונים לזכאות לתעודת בגרות חברתית ועם הזכויות שתעודה זו תקנה להם בעתיד⁶⁰.

הנתונים בלוח 37 מלמדים כי למעלה משני שלישי מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי ברורים להם הקריטריונים להשגת תעודת בגרות חברתית ו- 60% מהם דיווחו כי ברור להם אילו זכויות תקנה להם תעודה זו בעתיד. לעומת זאת, 55% מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי ברורים להם הקריטריונים להשגת תעודת בגרות חברתית ורק כ- 40% מהם דיווחו כי ברורות להם הזכויות שתעודה זו תקנה להם בעתיד.

לוח 37: היכרות עם תעודת הבגרות החברתית – תשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

דוברי ערבית n=539	דוברי עברית			באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מההיגדים הבאים? – סולם: מאד לא מסכים / לא כ"כ מסכים / קצת מסכים / מסכים / מסכים מאד
	סה"כ n=1299	ממ"ד n=291	ממלכתי n=1008	
68%	55%	53%	56%	ברורים לי הקריטריונים שעל פיהם נקבעת הזכאות לקבל תעודת בגרות חברתית
60%	43%	41%	44%	ברור לי אילו זכויות תקנה לי בעתיד תעודת הבגרות החברתית

בהשוואה לפי מחוז, כפי שניתן לראות בלוח 38, נמצא כי תלמידים במחוזות מגזר ערבי וחיפה דיווחו על בהירות רבה יותר של הקריטריונים לתעודת בגרות חברתית והזכויות שהיא תקנה להם בעתיד, בהשוואה לתלמידים במחוזות אחרים ואילו תלמידים במחוזות ירושלים ומנח"י דיווחו על פחות בהירות בנושא זה. מה עם תשע"ג?

לוח 38: היכרות עם תעודת הבגרות החברתית, לפי מחוז – תשע"ד (שיעור העונים "מסכים" או "מסכים מאד")

מנח"י (n=81)	ירושלים (n=104)	מרכז (n=197)	תל אביב (n=162)	התישבותי (n=158)	דרום (n=437)	צפון (n=123)	חיפה (n=232)	מגזר ערבי (n=338)	
31%	44%	47%	50%	60%	61%	67%	63%	75%	ברורים לי הקריטריונים לזכאות לתעודת בגרות חברתית
22%	30%	37%	41%	41%	51%	47%	50%	71%	ברור לי אילו זכויות תקנה לי בעתיד תעודת הבגרות החברתית

4.6. נקודות חוזק ותורפה והצעות לשיפור התוכנית

באחת השאלות בשאלון, נתבקשו התלמידים לכתוב במילים שלהם את דעתם על התכנית לתעודת בגרות חברתית, ובכלל זה את נקודות החוזק והתורפה של התכנית, כמו גם את

⁶⁰ נושא זה לא נבדק בשנה שעברה ולכן לא מתאפשרת השוואה בין תשע"ג לתשע"ד

הצעותיהם לשיפורה. לשאלה זו השיבו 1111 תלמידים – 60% מהתלמידים שדיווחו כי השתתפו בתכנית בתשע"ד.

בלוח 39 להלן מוצגות תשובות התלמידים, בסדר יורד של שכיחותן. חלק מהתלמידים ציינו יותר מהיבט אחד בתשובתם. לשם השוואה מוצגת גם שכיחות תשובות התלמידים בשנת הלימודים תשע"ג. עם זאת, ראוי לציון כי יש לייחס חלק מהפערים בין תשובות התלמידים בתשע"ג לתשע"ד לפרישה מהתכנית בין כתיב "א לכתה י"ב, ככל הנראה של תלמידים שהיו לא מרוצים מהתכנית.

לוח 39: דעתם של התלמידים על התוכנית במילים שלהם – תשע"ג-תשע"ד⁶¹

תלמידים בשנת הלימודים תשע"ג n=929	תלמידים בשנת הלימודים תשע"ד n=1055	
מתחת למחצית	כמחצית	דברי שבח כלליים והמלצה על התוכנית
חלק	מתחת למחצית	התוכנית תורמת לחברה וגם למתנדב עצמו
מיעוט	חלק	יש לשפר היבטים תפעוליים בתוכנית ואת ההסברה אודותיה
חלק	מיעוט	התוכנית משמשת כפלטפורמה להתנדבות ולערכים
מיעוט קטן	מיעוט	ההתנדבות לא נובעת מהתוכנית, אלא הייתה מתרחשת בכל מקרה
מיעוט	מיעוט קטן	ההצטרפות לתוכנית צריכה להיות מתוך בחירה, ולא מתוך חובה או למען מטרות רווח
מיעוט קטן	מיעוט קטן	היבטים הנוגעים למטלות הכתובות ולטפסים הנלווים
מיעוט	מיעוט קטן	היבטים הנוגעים למועד, לתדירות ולמכסת השעות הנדרשת להתנדבות ולמפגשי התוכנית
מיעוט קטן	מיעוט קטן	היבטים הנוגעים למקומות ההתנדבות
מיעוט קטן	מיעוט קטן	דברי שלילה כלליים
מיעוט קטן	מיעוט קטן	נקודות חוזק נוספות
מיעוט קטן	מיעוט קטן	התעודה לא נתפסת כחשובה או תורמת
מיעוט קטן	מיעוט קטן	הצעות נוספות
מיעוט קטן	מיעוט קטן	נקודות תורפה נוספות

כמחצית מהתלמידים על השאלון בשנת תשע"ד (ומתחת למחצית מהתלמידים בשנת תשע"ג), חלקו דברי שבח כלליים לתוכנית ו/או המליצו עליה. בכלל זה נאמר כי התוכנית היא מצוינת, מלאת אפשרויות, מהווה יוזמה מבורכת, משמעותית ובעלת ערך חינוכי חשוב. כמו כן ציינו התלמידים כי הם ממליצים על ההשתתפות בתוכנית, מקווים כי תמשיך להתקיים גם בעתיד, וסבורים כי יש להפוך אותה למחייבת עבור כולם.

⁶¹ הסולם: מיעוט קטן – 10% ומטה; מיעוט – 11%-20%; חלק – 21%-35%; מתחת למחצית – 36%-45%; כמחצית 46%-55%; מעל למחצית 56% ויותר

מתחת למחצית מהתלמידים בתשע"ד (ופחות מכך בתשע"ג), סבורים כי תוכנית בגרות חברתית תורמת לחברה ו/או לתלמיד המתנדב. התלמידים ציינו מגוון רחב של היבטים בהם נתרמו בעצמם מהתוכנית וממעשה ההתנדבות. כך למשל, נטען כי התוכנית מפתחת ומחזקת תכונות אישיות כדוגמת ביטחון עצמי, עמידה במצבי לחץ, כושר הדרכה, מנהיגות, עמידה מול קהל, אחריות, נקיטת יוזמה, יכולות רגשיות שונות ובגרות נפשית. בנוסף, התוכנית מאפשרת לפגוש אנשים וחברים חדשים ולהכיר פלגים שונים בחברה הישראלית. עוד נאמר כי ההתנדבות מעניקה למתנדב הנאה, סיפוק אישי וניצול מספק של הזמן הפנוי, וכן, מקדמת מימוש עצמי והרחבת אופקים. במישור אחר צוין כי התעודה המוענקת בסיום התוכנית פותחת דלתות, תורמת בעתיד ומקנה יתרון בעת הפנייה למוסדות להשכלה גבוהה. להלן מספר ציטוטים לדוגמה:

"אני חושבת שהתוכנית הזאת מאפשרת לתלמידים למצוא את עצמם במקום בו הם מתנדבים. אישית המקום בו אני מתנדבת צולק לי מאוד. אני מרגישה שם שזה הבית שלי שלי והמשפחה הנוספת שלי"

"התוכנית תרמה לי בצורה ותצורה לי להתקבל למקומות שאני ארצה. בנוסף יהיה לי יתרון על כני מתמודדים שאין להם בטרות חברתיות"

"אני חושבת שתוכנית כזו יכולה לשנות האופן נקודות מחשבה בחיי, לפתח אישיות ומרחבים אישיים ולתרום ליכולת מימוש עצמי ולהשגת חלומות ואף להצלחות את הבטחון העצמי ולהרחיב אופקים רבים"

חלק מהתלמידים בתשע"ד (ומיעוט מהם בתשע"ג), ציינו היבטים אשר לדעתם טעונים שיפור בנוגע לתפעול התוכנית וההסברה אודותיה. התלמידים ציינו כי חסרים להם ידע, הדרכה והכוונה אודות התוכנית. הדבר בא לידי ביטוי בחוסר ידע אודות עצם קיום התוכנית, במידע חסר על הקריטריונים לקבלת התעודה והמטלות שהתלמיד מחויב בהן (לרבות אי ידיעה על חובת הכתיבה של יומן המסע), וכן, באי בהירות לגבי ההטבות שמעניקה תעודת הבגרות החברתית.

תלמידים נוספים ציינו כי חסר להם מערך תמיכה לתוכנית בבית הספר וקבלו על היעדר ליווי והדרכה מתאימים ועקביים, לצד מה שהוגדר כחוסר מעורבות ושיתוף פעולה של המורים המקצועיים עם התוכנית. עוד צוין כי יש לחזק את הקשר שלרכזי התוכנית עם התלמידים. עוד נטען כי אין מספיק דגש לתוכנית בבית הספר וכי מסגרת התוכנית אינה מורגשת דייה במהלך שנות ההתנדבות. כמו כן, לדברי כמה תלמידים התוכנית אינה מאורגנת די הצורך בבית הספר.

לבסוף, נטען כי יש לפתח את התוכנית ברמה הארצית כך שיותר תלמידים מיותר בתי ספר ייחשפו אליה מחד, ולהרחיב את הלגיטימציה שמקנה תעודת הבגרות החברתית בקרב המוסדות להשכלה גבוהה מאידך. להלן מספר ציטוטים בנושא:

"לדעתי התוכנית לא ברורה כלכך, ובית הספר לא מסביר כמו שצריך מה צריך לעשות והנושא לא צומד על הרגליים כמו שצריך"

"לא כל כך הבנתי איך התוכנית צוּרַת ותורמת למתנדב. למעשה במהלך שנות ההתנדבות שלי לא הרגשתי שאני בתוך התוכנית מכיוון שהתוכנית לא נותנת כלום במהלך ההתנדבות"

"בבית הספר שלנו התוכנית היא לא יותר ממילוי. אין מפגשים מסודרים. רק ממלאים כמה טפסים מדי פעם לדעתי התוכנית צריכה להיות יותר מזה"

"אנחנו לא קיבלנו מספיק הדרכה על הפרטים החברתית וככלל לא היינו מודעים לתוכנית שהתרחשה באופן די מוסתר מאחורי הקלעים... לא ברור לי מה מטרת התוכנית"

"לעשות את זה יותר רציני ועם ליווי מתחילת ההתנדבות ולא רק בסוף ההתנדבות. במפגשים של התוכנית לא עושים הרבה ונותנים לכל אחד לעסוק בשלו"

"לדעתי אנו צריכים יותר ליווי אישי, אני לא מכירה את רכזת המחויבות האישיה בבית הספר שלי"

מיעוט מהתלמידים בשנת תשע"ד (ויותר מכך בתשע"ג), סבורים כי התוכנית לתעודת בגרות חברתית משמשת כפלטפורמה להתנדבות ולהטמעת ערכים חיוביים בקרב התלמידים. כך התבטאו חלק מהתלמידים:

"לפי דעתי תצורת הפרטים היא מדהימה ולאורמת לנו פתח לבוא ולעזור לקהילה שלנו. התצורה הזאת בצבע צוּרַת לנו לפתוח דלת שאולי לא היינו רואים אותה ללא התוכנית הזאת"

"תכנית מצויינת, מדרבנת ילדים להתנדב ומכריחה אותם להתנדב באופן רציף ובצורה משמעותית..."

"התכנית טובה, היא נותנת מוטיבציה להשפיע בחברה ולהפוך אותה למקום טוב לחיות בו"

היו תלמידים שהתייחסו בתשובתם למניעים העומדים בבסיס ההתנדבות: מיעוט מהתלמידים בשנת תשע"ד (ופחות מכך בתשע"ג), ציינו כי ההתנדבות שלהם או של

חבריהם לא נובעת מהתוכנית, אלא הייתה מתרחשת ממילא. כך התבטא אחד התלמידים:

"התוכנית היא לא מה שארמא להתנדב, רוב המשתתפים בתוכנית אצלנו מתנדבים ממילא. ההתנדבות הופכת אותם לאנשים טובים יותר שיתנדבו בעתיד, ולא התוכנית על תצודת פטרות חברתית"

"אני מצופים ומעט קיבלתי את כל הידע שלי, רק עט פיתחתי את האישיות שלי ורק בזכות מקום זה רכשתי צרכים מוסרי והבנת חשיבותה של ההתנדבות. זה שטויות בבית הספר ואני אתקומם אם יקפו זאת לזכותו של בית הספר"

מיעוט קטן מהתלמידים בתשע"ד (ומעט יותר מכך בתשע"ג), ציינו כי ההצטרפות לתוכנית צריכה להיות מתוך בחירה, ולא מתוך חובה או למען מטרות רווח. לדבריהם, התנדבות צריכה להתבצע מתוך מניע של רצון אמיתי לנתינה. הפיכת המעשה לפעולה מתוך חובה או לשם תועלת מוזילים את ערך ההתנדבות, ועשויים להוביל לעשייה נטולת השקעה ורגש, כמו גם להתחמקות מפעילות או לחוסר סיפוק. אחד התלמידים השיב כך:

"אני מאוד לא מאמין בתצודת הפטרות ובתצודת פטרות חברתית כפרט. לדעתי, צדק ההפוכה של הדבר הזה של ההתנדבות לאמלאכותית היא לזלזל בערך ההתנדבות וכפיצה בחשק הטבעי לתת ולתרום. הכוונות הן טובות, אך מדובר במצב שיותר מפריע לתרום, ולא מצודת תרומה"

שיעור נמוך יחסית מהתלמידים בשנת תשע"ד (לעומת תלמידים בודדים בשנת תשע"ג), בחרו להתייחס להיבטים הנוגעים למטלות הכתובות הנדרשות כחלק מהתוכנית, ובכלל זה לכתיבת "יומן המסע" ולטפסים אותם נדרשים התלמידים למלא במקביל להתנדבות. רבים מהם קבלו על עצמם החובה לכתוב את יומן המסע כתנאי לקבלת התעודה. לדבריהם, זוהי עבודה מכבידה הדורשת משאבי זמן ומאמץ נרחבים, ולפיכך עשויה אפילו להוביל לפרישה מהתוכנית או לגרום לתלמידים להימנע מלהשתתף בה מלכתחילה. עוד נטען כי מידת ההשקעה בעבודה לא משקפת את רמת הרצינות וההשקעה במעשה ההתנדבות עצמו. בהקשר זה נאמר גם כי מתן ציון על עבודה זו הופך את ההתנדבות לאלמנט תחרותי וכי יש טעם לפגם בעצם הצורך להגיש עבודה על התנדבות הנעשית מתוך רצון לנתינה. עוד נטען כי העבודות אינן ברורות ומובנות דיין.

במישור אחר קבלו התלמידים על הצורך למלא טפסים רבים במהלך העשייה ההתנדבותית, לרבות הצורך בהצגת אישור אודות מספר שעות ההתנדבות. נטען כי ניתן להסתפק באישור מהרכז על ההתנדבות או במכתב מהאחראי. להלן מספר היגדים לדוגמא:

"אני חושבת שזה מיותר להגיש צבודה / יומן מסע לפע קבלת התצודה – הדבר מציק ומכביד על התלמידים ולרוב אין מתייחסים לכך ברצינות"

"לדעתי זה לא בסדר שנותנים לנו להגיש צבודה אחרי כל ההשקעה שלנו בהתנדבות, זה מוריד את החשק ואת האין זמן. יכול להיות שבאצל זה אני לא אעשה תצודת בזרות חברתית"

"אני חושבת שהתוכנית לא באה לקראת המתנדב. אפשר להתמיד ולצעות את בלי להראות הוכחה כל פרק זמן תכופ. אני חושבת שאפשר להחתיים על השעות בסוף השנה וזה לא יהפוך שום דבר בתוכנית לפחות משמעותי. אני את חושבת שצבודה הזמר כאילו מנסה כח לצרום לאנשים לפעם את עצמם"

מיעוט קטן מהתלמידים בשנת תשע"ד (ובדומה לכך בתשע"ג), ציינו היבטים הנוגעים למועד, לתדירות ולמכסת השעות הנדרשת להתנדבות. רבים מהם הציעו לצמצם את מספר שעות ההתנדבות הנדרשת ככלל, ואת המכסה הנדרשת במהלך כיתה י"ב בפרט. עוד נטען כי ההתנדבות יוצרת עומס ומקשה על הלימודים. בהקשר זה עלתה גם הבקשה לאפשר גמישות במקרים בהם פעילות ההתנדבות מתקיימת בתקופות לחץ בלימודים (מבחנים, בגריות וכדומה).

התלמידים העלו מגוון הצעות הנוגעות למועד שעות הפעילות ולהיקפן: יש שהציעו לרכז את מכסת שעות החובה בפרק זמן קצר (למשל כמה ימים מרוכזים במקום שעה בשבוע, או לרכז את השעות בפחות משלוש שנים). אחרים הציעו לאפשר התנדבות של יותר מפעם בשבוע, כדי לאפשר חיבור יותר משמעותי של התלמיד למקום ולאנשים להם הוא מסייע. בנוסף, עלתה ההצעה שלא לחייב מסגרת שעות, אלא לוודא כי התלמיד מתנדב באופן עקבי.

באשר לכיתות בהן יש לקיים את התוכנית עלו מגוון דעות: כאמור, היו תלמידים שהציעו לצמצם (או לבטל) את הפעילות בכיתה י"ב עקב העומס על הלומדים לבחינות הבגרות. לעומתם, עלתה ההצעה לקיים את ההתנדבות דווקא בכיתה י"ב, בכדי לאפשר לתלמידים שלא התנדבו בכיתות י' וי"א להשיג את תועדת הבגרות החברתית. אחרים הציעו להקדים את תחילת התוכנית לכיתות נמוכות יותר מאשר במתכונת הנוכחית, מפאת חשיבות הנושא. בנוסף, היו שהציעו לעגן את ההתנדבות במסגרת רק בכיתה ט' ו/או י' ולאחר מכן לאפשר בחירה. להלן מספר היגדים לדוגמה:

"מחויבות אישית בכיתה יב מאוד קשה למיילוי. זו שנה המסכמת על 12 שנות לימוד ומאוד קשה לעלף את ההתנדבות בתוך שנת הלימודים. אשמח שעות ההתנדבות בכיתה זו (ואם בכיתות נמוכות יותר) יוצמט".

"הכל מצויין, צריך להפחית את השעות שצריך להתנדב על מנת לקבל תעודת בשרות חברתית כי אין לנו זמן".

מיעוט קטן מהתלמידים בתשע"ד (ושיעור דומה בתשע"ג), התייחסו להיבטים הנוגעים למקומות ההתנדבות. עיקר הדברים נגעו לצורך להרחיב את מגוון אפשרויות ההתנדבות, באופן שיאפשר מרחב בחירה לתמידים, והלימה בין תחומי העניין ויכולותיהם למקום ההתנדבות. בכדי להשיג התאמה מקסימאלית בין התלמיד למקום ההתנדבות הוצע לקיים חשיפה מסודרת מטעם בית הספר למקומות התנדבות שונים, וכן, ללוות את התלמידים ולסייע להם בבחירה. כמו כן, נאמר כי באחריות בית הספר לוודא כי מקומות ההתנדבות מתאימים מבחינת היחס כלפי התלמידים מחד, ומיצוי פוטנציאל התרומה מאידך. חלק מהתלמידים הציעו יוזמות שונות להתנדבות כדוגמת שילוב התלמידים בהקמת מקומות בילוי לנוער, או התנדבות במסגרות ספורט שונות. להלן מספר היגדים לדוגמה:

"לדעתי כדאי להוסיף אפשרויות נוספות. מאוון רחב יותר ייתן לתלמידים אפשרות לבחור בתחום שמצויין אותם שם יוכלו ללמוד את הפוטנציאל שלהם".

"יש לשנות בכל תוקף את הסמכות של המנהלים של מקומות ההשמה שחובטים שהילדים שבאים להתנדב ולתרום הם הצעירים שלהם. יש לבקר במקומות ההשמה ולבדוק את הנושא על מנת שילדים שבאים מרצון ומכל הלב להתנדב לא יחזרו הביתה מדוכאים וצובאים".

מיעוט קטן מהתלמידים בשנת תשע"ד (ושיעור דומה בתשע"ג), הביעו דברי שלילה כלליים אודות התוכנית. בין היתר, נאמר כי התוכנית אינה תורמת, מיותרת, לא מעניינת ומהווה זילות של העשייה החברתית. להלן מספר היגדים לדוגמה:

"לפי דעתי התוכנית לתעודת בשרות חברתית היא בלתי. מי שהתנדב ונתן מוצא את השעות הללו לרוב עשה הרבה מעבר לזה וללא שום של קשר לתוכנית אלא מרצונו האישי בלבד בצד שמי שלא רצה מלכתחילה להתנדב, לא באמת עשה מאמץ יותר מדי גדול על מנת להאיץ למספר השעות הרצויות".

"לדעתי התוכנית מיותרת. יש דברים שלא צריך למדוד ולקבל עליהם תאומי חיצוני. מתן הבשרות תוק תמריץ בהצדפה לקבלה לאוניברסיטה הוא פסול. אסור לקשר בין התנדבות לבין קידום אישי בעתיד".

לעומתם, מיעוט קטן בשנת תשע"ד (כמו גם בתשע"ג), ציינו דווקא נקודות חוזק נוספות, כמפורט להלן: כמה תלמידים ציינו לטובה את ההכשרות, המפגשים והסמינרים של התוכנית, אשר נתפסים כמחזקים, מפתחים את האישיות, מעשירים ומחדירים מוטיבציה בתלמידים. גם בית הספר, ובעיקר רכזי התוכנית נתפסים כנקודת חוזק בכך שמהווים

גורם מוטיבציוני להתנדבות. נקודות חוזק נוספות הן העשייה המשותפת עם חברים המהווה מקור להנאה, מגוון מקומות ההתנדבות, ומסגרת ההתנדבות בכיתה י' אשר נטען כי בזכותה תלמידים התמידו בהתנדבות גם בשנים הבאות. להלן מספר ציטוטים המציגים נקודות חוזק נוספות שצינו:

"התוכנית מתוכננת טוב, מסביריט טוב לתלמידים מה לעשות, הצבודה ברורה לתלמידים ויש עזרה מבית הספר כעצריק".

"לדעתי התוכנית היא תוכנית חשובה, מצויה שפותחת לפני הנוצר צוהר לצולט חדש. אחת מנקודות החוזק של התוכנית היא האנשים המלויט אותה, בעיקר הרכזת בבית הספר שלנו. אני חושבת שצושר המקומות המוציט בתוכנית הוא מאיר צינייט ומפתח את בני הנוצר בחברה הישראלית"

"זה מצויע משהו אחר חוץ מהרדיפה אחרי ציוניט בבית הספר"

מיעוט קטן בשנת תשע"ד (בדומה לשנת תשע"ג), סבורים כי התעודה הניתנת בסיום התוכנית אינה חשובה, או שאינה תורמת בעתיד. תלמידים אלו סבורים כי התעודה לא מקנה לבעליה יתרון של ממש על פני אחרים. כך התבטאו כמה מהתלמידים:

"אני לא חושבת שיש עליה מספיק מודעות ציבורית. כלומר, בהרבה מקומות צבודה דורשים לעלות תצודת בצרות ולא שמעתי על עליחת בצרות חברתית ואט היו אומרים לי לספר על צמחי הייתי מספרת מילא על ההתנדבות שלי"

"קצת קשה לי להבין איך הוצרות החברתית יכולה לסייע לי בשניט הקרובות, אני חושבת שיקח לזה זמן להשפיע ולהוציא, מפני שזאת תכנית חדשה וצדיין לא מוכרת לכולט"

מיעוט קטן מהתלמידים בשנת תשע"ד (בדומה לתשע"ג), העלו הצעות נוספות על אלו שהזכרו לעיל, כמפורט להלן:

חלק מהתלמידים הדגישו כי חשיבות התוכנית נעוצה בעצם ההתנדבות ולא בתעודה המתקבלת כתגמול. על כן, יש לחנך להתנדבות ללא תמורה, ולהתנדבות גם שלא במסגרת התוכנית. כמו כן, הציעו התלמידים הצעות להטמעת ערך ההתנדבות ולקידום התוכנית, כדוגמת קיום שיעורים מתאימים בנושא, שיחות עם אנשי חינוך ושיחות עם גורמים שיעידו על תרומת התוכנית כפי שחוו בעצמם. כמו כן, הומלץ להתחיל את ההסברה בנושא בחטיבת הביניים ואפילו בבית הספר היסודי ולשים דגש על עידוד התנדבות בקרב תלמידים שלא משתייכים לתנועת נוער.

מספר תלמידים העלו הצעות הנוגעות לכתיבת יומן המסע. בין היתר הוצע לאפשר הקלות לתלמידים המתקשים בכתיבה, למשל במתן אפשרות לקיום "ראיון" בנושא במקום

הכתיבה. כמו כן הוצע לקיים בבית הספר ליווי אישי או קבוצתי לכתיבה ואפילו להקדיש שעה קבועה בבית הספר למטרה זו.

תלמידים אחרים המליצו על קיום פעילויות למשתתפים בתוכנית כדוגמת מפגשי העשרה, ביקור של מתנדבים באתרי השמה אחרים וטיולים.

באשר לתעודה המתקבלת, הוצע להנפיק תעודות שונות כפונקציה של מספר שעות ההתנדבות, וכן, לפעול לכך שתוכנית הבגרות החברתית תעלה את ממוצע תעודת הבגרות העיונית.

בקשות נוספות שעלו הן לפתוח את התוכנית ליוזמות של התלמידים וכן, לא לערוך מבחנים בבית הספר בימים שלאחר יום הפעילות בתנועות הנוער.

סיכום – יישום התוכנית

מאפייני מקומות ההתנדבות

כשלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית וכשני שלישי מהתלמידים דוברי ערבית התנדבו השנה באותו מקום בו התנדבו בשנה שעברה, מה שעשוי להעיד על יציבות יחסית של התלמידים מקום ההתנדבות.

כ – 40% מהתלמידים דוברי עברית ורבע מהתלמידים דוברי ערבית, שנשארו להתנדב באותו מקום כמו בשנה שעברה, דיווחו כי הם מתנדבים בתפקיד אחר או בתפקיד נוסף, מה שעשוי להעיד על התפתחות בתפקידם.

תחומי ההתנדבות השכיחים ביותר בבתי ספר דוברי עברית הם הדרכת ילדים / נוער, הדרכה בתנועות נוער ומנהיגות ובבתי ספר דוברי ערבית הם פעילות עם קשישים, הדרכת ילדים ונוער והתנדבות במוסדות בריאות.

בהשוואה לתשע"ג, שיעור נמוך יותר של תלמידים מתנדבים בהדרכה בתנועת נוער, ושיעור נמוך יותר של תלמידים דוברי ערבית מתנדבים בתחומים בטיחון ובטיחות, איכות הסביבה ובעלי חיים.

85% מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי הם מתנדבים במסגרת התוכנית מחוץ לבית הספר לעומת כשני שלישי בלבד מהתלמידים דוברי ערבית. דבר העשוי להעיד על כך, שלבתי ספר ולרשויות דוברי ערבית קשה יותר למצוא מקומות התנדבות חיצוניים עבור המתנדבים. השיעור הגבוה ביותר של תלמידים המתנדבים מחוץ לבית הספר הוא במחוזות **ירושלים ותל-אביב** והנמוך ביותר הוא במחוזות **דרום ומגזר ערבי**.

כ – 60% מהתלמידים המשתתפים בתוכנית מתנדבים פעמיים בשבוע או יותר והיתר בתדירות נמוכה יותר. תדירות ההתנדבות בבתי ספר דוברי ערבית היא מעט גבוהה יותר בהשוואה לבתי ספר דוברי עברית.

בהשוואה לתשע"ג, חלה עליה בשיעור התלמידים, שדיווחו כי הם מתנדבים בתדירות של פעם בשבוע או יותר.

גורמים מעודדים ותומכים בתלמידים

גורמי התמיכה הדומיננטיים ביותר בקרב תלמידים דוברי עברית הם אנשים במקום ההתנדבות, משפחה וחברים ובקרב תלמידים דוברי ערבית הם רכז ההתנדבות הבית ספרי, אנשים במקום ההתנדבות, משפחה וחברים.

השוואה בין דיווחי התלמידים דוברי עברית לדוברי ערבית מלמדת כי התמיכה שמקבלים דוברי עברית במקום ההתנדבות היא רבה יותר ואילו התמיכה שמקבלים דוברי ערבית בבית הספר ומרכז ההתנדבות הרשותי היא רבה יותר.

השוואה לפי מחוז מלמדת שהתמיכה הכוללת הרבה ביותר שמקבלים התלמידים היא במחוזות מגזר **ערבי והתיישבותי**, לעומת מחוז **מנח"י** בו מקבלים התלמידים את התמיכה המעטה ביותר.

השוואה בין השנים תשע"ג לתשע"ד מלמדת כי התמיכה שקיבלו התלמידים, בעיקר דוברי ערבית, התחזקה בכל הגורמים שנבדקו. ראוי לציון כי לא ניתן לייחס מגמה זו רק לשיפור התמיכה בתלמידים, בגלל פרישה של תלמידים בין כיתה י"א ל – י"ב של תלמידים, שניתן לשער שלא היו מרוצים מהתמיכה שקיבלו.

הכשרת וליווי התלמידים בבית הספר

כרבע מהתלמידים דוברי עברית ומחצית מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי בשיעורי החינוך מדברים איתם הרבה על נושא ההתנדבות. מדובר בנתונים דומים לאלה שהתקבלו בתשע"ג. הדבר בלט יחסית בקרב תלמידים במחוזות מגזר ערבי ודרום, בהשוואה לתלמידים במחוזות אחרים.

שיעור גבוה יותר של תלמידים דוברי ערבית דיווחו כי השתתפו בפעולות הכשרה וליווי בבית הספר, בהשוואה לתלמידים דוברי עברית. הדבר עולה בקנה אחד עם הממצאים, לפיהם תלמידים דוברי ערבית דיווחו כי הם מקבלים תמיכה רבה יותר מגורמים פנים בית-ספריים בהשוואה לתלמידים דוברי עברית. תלמידים במחוזות **מגזר ערבי והתיישבותי** דיווחו על יותר השתתפות בפעילות הכשרה וליווי בהשוואה למחוזות האחרים ואילו תלמידים במחוזות **ירושלים ומנח"י** דיווחו על פחות השתתפות בפעילויות אלה.

כשלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי קיבלו בבית הספר ליווי אישי / קבוצתי באופן לא קבוע ורק במידת הצורך. לעומת זאת, כמחצית מהתלמידים דוברי ערבית מהם דיווחו כי קיבלו ליווי בבית הספר בהיקף של פעם בשבוע-שבועיים. בהשוואה לפי מחוז נמצא כי כמחצית מהתלמידים במחוז **מגזר ערבי וכשליש מהתלמידים במחוז דרום** דיווחו כי קיבלו ליווי בבית הספר בתדירות של פעם בשבוע-שבועיים, לעומת כ – 15% מהתלמידים

במחוזות האחרים.

למעלה משליש מהתלמידים דוברי עברית ולמעלה ממחצית מהתלמידים דוברי ערבית, שקיבלו השנה ליווי אישי במסגרת בית הספר, דיווחו כי הליווי תרם להם במידה רבה-רבה מאד. כ – 60% מהתלמידים במחוז מגזר ערבי דיווחו כי הליווי תרם להם במידה רבה-רבה מאד לעומת כשליש מהתלמידים בחוזות תל-אביב, מרכז וצפון.

הכשרת וליווי התלמידים במקום ההתנדבות

80% מהתלמידים בבתי ספר דוברי עברית ו – 70% מהתלמידים בבתי ספר דוברי ערבית דיווחו בשאלון שהם מסכימים עם כך שהם מקבלים ליווי והדרכה מספקים לביצוע תפקידם מהאנשים במקום ההתנדבות. מדובר בעליה בהשוואה לתשע"ג. בהשוואה לפי מחוז, נמצא כי למעלה מ – 80% מהתלמידים במחוזות חיפה וצפון דיווחו על כך שהם מקבלים ליווי והדרכה מספקים לביצוע תפקידם מהאנשים במקום ההתנדבות, בהשוואה ל – 70%-80% מהתלמידים במחוזות אחרים.

כ – 90% מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי יש אדם מבוגר שיוכלו לפנות אליו, לעומת כשלושת רבעי בלבד מהתלמידים דוברי ערבית. בנוסף, כשלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי השתתפו בעבר בכשרה לתפקיד של מקום ההתנדבות, בהשוואה לכמחצית בלבד מהתלמידים דוברי ערבית.

כ – 60% מכלל התלמידים דיווחו כי השתתפו בליווי אישי / בקבוצות קטנות במקום ההתנדבות וכ – 40% דיווחו כי השתתפו בהכשרת המשך של מקום ההתנדבות, ללא הבדל בין תלמידים דוברי עברית לדוברי ערבית. במחוזות התיישבותי ותל אביב דיווחו התלמידים על יותר השתתפות בפעילות הכשרה וליווי במקום ההתנדבות בהשוואה למחוזות האחרים ואילו תלמידים במחוזות דרום ומנח"י דיווחו על פחות השתתפות בפעילויות אלה.

כמחצית מהתלמידים דוברי עברית וכשליש מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי קיבלו במקום ההתנדבות ליווי לא קבוע ובמידת הצורך. בנוסף, תלמידים דוברי עברית מהפיקוח הממלכתי דיווחו על ליווי בתדירות גבוהה יותר בהשוואה לתלמידים מהפיקוח הממ"ד. כמחצית מהתלמידים במחוז מגזר ערבי ומחצית מהתלמידים במחוזות התיישבותי ומרכז דיווחו כי הם קיבלו ליווי בבית הספר בתדירות של פעם בשבוע-שבועיים, לעומת 30%-40% במחוזות האחרים.

כשני שלישי מהתלמידים דוברי עברית ולמעלה ממחצית מהתלמידים דוברי ערבית, שקיבלו השנה ליווי אישי או בקבוצה קטנה במסגרת מקום ההתנדבות, דיווחו כי הליווי תרם להם במידה רבה-רבה מאד. כשלושת רבעי מהתלמידים במחוזות התיישבותי וירושלים דיווחו כי הליווי תרם להם במידה רבה-רבה מאד לעומת כמחצית ומעלה מהתלמידים במחוזות דרום ומנח"י.

כשלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית וכמחצית מהתלמידים דוברי ערבית, שהשתתפו

הכשרה של מקום ההתנדבות, דיווחו כי היא תרמה להם במידה רבה-רבה מאד. כ – 80% מהתלמידים במחוזות מרכז, חיפה ותל אביב דיווחו כי ההכשרה של מקום ההתנדבות תרמה להם במידה רבה-רבה מאד לעומת לעומת כמחצית מהתלמידים במחוז דרום ו – 60% בחוזות מגזר ערבי ומנח"י.

תיעוד ההתנדבות

יישום מרכיבי התיעוד בקרב תלמידים דוברי עברית הוא חלקי למדי בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית. בדומה לתשע"ג, רק 40% מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי הם מתעדים את שעות ההתנדבות שלהם לעומת 70% מהתלמידים דוברי ערבית. 30% דיווחו כי יש להם כרטיס תפקיד לעומת למעלה ממחצית מהתלמידים דוברי ערבית וכשליש בלבד החלו בכתיבת עבודת הגמר שלהם לעומת 60% מהתלמידים דוברי ערבית. במחוזות **מגזר ערבי ודרום** דיווחו יותר תלמידים על יישום מרכיבים של תיעוד בתוכנית ובמחוזות **ירושלים ומנח"י** דיווחו פחות תלמידים על יישום מרכיבים של תיעוד בתוכנית, בהשוואה למחוזות האחרים.

היכרות התלמידים עם תעודת הבגרות החברתית

למעלה משני שלישי מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי ברורים להם הקריטריונים להשגת תעודת בגרות חברתית ו – 60% מהם דיווחו כי ברור להם אילו זכויות תקנה להם תעודה זו בעתיד. לעומת זאת, 55% מהתלמידים דוברי עברית דיווחו כי ברורים להם הקריטריונים להשגת תעודת בגרות חברתית ורק כ – 40% מהם דיווחו כי ברורות להם הזכויות שתעודה זו תקנה להם בעתיד. במחוזות מגזר ערבי וחיפה דיווחו יותר תלמידים על בהירות רבה יותר של הקריטריונים לתעודת בגרות חברתית והזכויות שהיא תקנה להם בעתיד ובמחוזות ירושלים ומנח"י דיווחו פחות תלמידים על בהירות נושאים אלה, בהשוואה למחוזות האחרים.

נקודות חוזק ותורפה והצעות לשיפור התכנית

מרבית התייחסויותיהם של התלמידים כלפי התוכנית הינן חיוביות. רבים מהתלמידים מזדהים עם ערכי התוכנית ותכניה, חשים כי הם תורמים תרומה של ממש ומזהים את היתרונות שהם עצמם מפיקים. במקביל, שיעור לא מבוטל של התלמידים הציגו היבטים הדורשים בחינה והתייחסות, בעיקר בכל הנוגע להטמעת התוכנית בבתי הספר בצורה מיטבית ובמתן מענה לכשלים לוגיסטיים. בכלל זה יש להבטיח כי כל התלמידים יכירו מבעוד מועד את התוכנית על חובותיה וזכויותיה. יש לברך על כך כי רבים מהתלמידים בחרו להתנדב גם ללא קשר לתוכנית, אך יש לחדד בפני התלמידים את יתרונותיה.

ראוי לציון כי יש לייחס חלק מהפערים בין תשובות התלמידים בתשע"ג לתשע"ד לפרישה מהתכנית בין כתה י"א לכתה י"ב, ככל הנראה של תלמידים שהיו לא מרוצים מהתכנית.

מבט אינטגרטיבי

הממצאים בפרק זה מלמדים מספר דברים על התמיכה שמקבלים התלמידים בתוכנית בבתי

הספר ובמקומות ההתנדבות:

רוב ברור של התלמידים המשיכו להתנדב השנה באותו מקום התנדבות מה שמעיד על יציבות במקום ההתנדבות. בנוסף, ניכר כי חלק מהתלמידים שהמשיכו להתנדב באותו מקום, התפתחו בתפקידם ההתנדבותי.

שיעור התלמידים דוברי ערבית המתנדבים בתוך בתי הספר הוא גדול משמעותית בהשוואה לתלמידים דוברי עברית, מה שמעיד על קושי באיתור מקומות התנדבות ראויים ברשויות דוברות ערבית.

תלמידים דוברי ערבית מקבלים את התמיכה הרבה ביותר במקום ההתנדבות ואילו תלמידים דוברי ערבית מקבלים את התמיכה הרבה ביותר בבית הספר ומרכז ההתנדבות הרשותי. באופן כללי, התמיכה שמקבלים התלמידים השנה התחזקה בהשוואה לתשע"ג.

תלמידים דוברי ערבית מקבלים יותר הכשרה וליווי במסגרת בית הספר והם יותר מרוצים ממה שקיבלו, בהשוואה לתלמידים דוברי עברית. כמו כן, תלמידים דוברי עברית מקבלים יותר הכשרה וליווי במקומות ההתנדבות והם יותר מרוצים ממה שקיבלו, בהשוואה לתלמידים דוברי ערבית.

בדומה לתשע"ג, התייעוד בתוכנית על כל מרכיביו הוא חלקי בקרב תלמידים דוברי עברית וגבוה יותר בקרב תלמיידם דוברי ערבית.

בהשוואה לפי מחוז ניכר כי התלמידים מקבלים את התמיכה הרבה ביותר בבתי הספר ובמקומות ההתנדבות במחוז התיישבותי ואת התמיכה הרבה ביותר בבית הספר במחוז מגזר ערבי. ליומת זאת, הם מקבלים את התמיכה הנמוכה ביותר במחוז מנח"י.

5. סיכום שלוש שנות הערכה

שנת הלימודים **תשע"ב** הייתה שנת ההיערכות לתכנית, שהחלה לקלוט תלמידים באופן מעשי רק בשנת הלימודים תשע"ג. לפיכך, התמקד מחקר ההערכה בשנה זו בעמדות של בעלי תפקידים שונים בבתי הספר, ברשויות המקומיות ובמשרד החינוך, כלפי תרומתה הפוטנציאלית של התכנית לחינוך החברתי-ערכי בבית הספר ולתלמידים שעתידים להשתתף בה ובהבניית תהליכי ההכשרה, היישום וההפעלה שלה.

מכלול ממצאי ההערכה בשנת הלימודים תשע"ב הראו כי התכנית נתפסה כנכונה וראויה מבחינה חברתית-ערכית על-ידי רוב בעלי התפקידים שרואיינו, שאף המליצו להרחיבה לבתי ספר נוספים, שלא נכללו בתכנית החלוץ. החלה להיבנות הכשרה לתלמידים בהיבט החברתי-ערכי ובהקניית המיומנויות לתפקיד והתקיים מערך השתלמויות והדרכה של מינהל חברה ונוער לרכזים הבית-ספריים ולרכזים הרשותיים. תפקודם של הרכז הרשותי והרכז הבית-ספרי ושיתוף הפעולה ביניהם נמצא תקין.

עם זאת, ברבים מבתי הספר לא הוקמו צוותי היגוי ייעודיים לתכנית והיה קושי לגייס ולהכשיר מחנכים ומורים מקצועיים למילוי משימות הקשורות בליווי התלמידים. בנוסף, מקצת המרואיינים תפסו את התכנית כבעלת דרישות "מכבידות" על התלמידים, על הרכזים הבית-ספריים ועל הרכזים הרשותיים. בפן הארגוני מדובר בדרישות התייעוד ובאכיפת נוהל ההסדרה, ובפן הפדגוגי מדובר בדרישה מהתלמידים להגיש עבודת סיכום, "יומן מסע".

המחקר שהתקיים בשנת הלימודים **תשע"ג** התמקד ביישום בפועל של התכנית בבתי הספר ובמקומות ההתנדבות, בשביעות הרצון ממנה ובהשפעותיה הנתפסות, מנקודת מבטם של התלמידים, הרכזים הבית-ספריים ומנהלי בתי הספר המשתתפים בתכנית.

מכלול ממצאי ההערכה בשנת הלימודים תשע"ג חיזקו ממצאים מהמחקר שהתקיים בתשע"ב, לפיהם רוב בעלי התפקידים מרוצים מהתכנית וסבורים שיש להרחיבה לבתי ספר נוספים. בנוסף, התפקוד של הרכזים הבית-ספריים נמצא בהלימה לדרישות התכנית אך הם נתקלו בקשיים לרתום את צוות המורים להשתתף בהשתלמות מוסדית ובהדרכה כנדרש, ובשל כך המחנכים ומהמורים המקצועיים בחלק ניכר מבתי הספר, טרם החלו ללוות תלמידים מתנדבים כנדרש בתכנית. כמו כן, בדומה לממצאי המחקר בתשע"ב, ברוב בתי הספר היה צוות שעסק ביישום התכנית, אך בניגוד לנדרש, רוב הצוותים לא היו ייעודיים לתכנית אלא פעלו במסגרות קיימות, מה שהביא למחויבות חלקית שלהם ליישום התכנית.

עוד עלה ממצאי ההערכה בתשע"ג כי היקף ההכשרה של התלמידים ותכניה שונים מאוד בין בית ספר אחד למשנהו וכי חלק ניכר מהתלמידים דיווחו כי בשעות החינוך בכיתתם אין מרבים לעסוק בנושא ההתנדבות והתרומה לקהילה. בנוסף, עלה כי תיעוד ההתנדבות

המתחייב בתכנית (תיעוד שעות ההתנדבות ותהליך ההתנדבות) אינו מתקיים כסדרו בחלק מבתי הספר.

ממצא חשוב נוסף, הצביע על כך ש"נוהל ההסדרה למקומות התנדבות", שנכנס לתוקפו בשנת הלימודים תשע"ג, ניפה מקומות התנדבות שנחשבו למקומות לגיטימיים להתנדבות נוער, מה שהביא למחסור בהיצע ובמגוון של מקומות התנדבות ולקושי באיתור מקומות התנדבות חדשים.

בהתייחס לשביעות הרצון של התלמידים וההשפעות הנתפסות של התכנית, עלה שכ - 75% מדוברי העברית וכ - 66% מדוברי הערבית שבעי רצון מהצטרפותם לתכנית וכ - 80% מדוברי העברית וכ - 60% מדוברי הערבית שבעי רצון ממקום ההתנדבות שלהם. בנוסף, כ - 50% מדוברי העברית ומדוברי הערבית הכירו בהשפעות החיוביות של התכנית עליהם בתחומים שנבדקו.

המחקר שהתקיים בשנת הלימודים תשע"ד, התמקד ביישום בפועל של התכנית בבתי הספר ובמקומות ההתנדבות, בשביעות הרצון ממנה ובהשפעותיה הנתפסות, מנקודת מבטם של תלמידי כיתה י"ב, שהשיבו לשאלון בשנה שעברה, עת היו בכיתה י"א.

מכלול ממצאי ההערכה בשנת הלימודים תשע"ד מלמדים כי בהשוואה לתשע"ג חלה עליה במידת התמיכה שקיבלו התלמידים המשתתפים בתוכנית, הן בבתי הספר והן במקומות ההתנדבות. עם זאת, ראוי לציון כי ניתן לייחס חלק מעליה זו לפרישה מהתכנית בין כיתה י"א ל - י"ב של תלמידים שקיבלו פחות תמיכה בבתי הספר ו/או במקומות ההתנדבות.

בבתי הספר, הדבר בא לידי ביטוי בהגברת התמיכה מצד הרכזים, המחנכים והמורים המקצועיים וביישומם של מנגנוני הכשרה וליווי של התלמידים. עם זאת, הממצאים בתשע"ד מלמדים כי יש עדין מקום לשיפור בנושא, היות ורק כ - 50% מהתלמידים דוברי עברית דיווחו על קיומם של מנגנונים אלה, לעומת כ - 75% מדוברי הערבית.

במקומות ההתנדבות, הדבר בא לידי ביטוי בקיומו של גורם מבוגר שניתן לפנות אליו, בהשתתפות בהכשרות ובקבלת ליווי אישי או קבוצתי. עם זאת, הממצאים בתשע"ד מלמדים כי יש עדין מקום לשיפור בנושא, היות ורק כ - 50% מהתלמידים דוברי הערבית וכ - 66% מהתלמידים דוברי העברית דיווחו כי קיבלו תמיכה זאת.

בהתייחס לשביעות הרצון של התלמידים וההשפעות הנתפסות של התכנית, עלה כי חל שיפור בתשע"ד, בהשוואה לממצאים שנמצאו בתשע"ג. כ - 75% מהתלמידים דוברי ערבית הביעו שביעות רצון מהתכנית וממקום ההתנדבות לעומת כ - 66% בתשע"ג. בנוסף, כ - 66% מהתלמידים דוברי העברית ודוברי הערבית הכירו בהשפעות החיוביות של התכנית עליהם בתחומים שנבדקו, בהשוואה לכ - 50% בלבד בתשע"ג. גם במקרה זה, ראוי לציון

כי ניתן לייחס חלק מהעליה בשביעות הרצון לפרישה מהתכנית בין כתיב י"א ל – י"ב של תלמידים שהיו פחות שבעי רצון מהתכנית.

הדגשים העיקריים שניתן להפיק מממצאי ההערכה התלת-שנתית בשנים תשע"ב-תשע"ד, אשר עשויים לתרום לחיזוק התנדבות והמעורבות החברתית בכיתות י"ב בשנת הלימודים תשע"ה הם:

- יש מקום לפעול בצורה אינטנסיבית להגדלת ההיצע של מקומות התנדבות העומדים בדרישות "נוהל ההסדרה" ולסייע בידם לקלוט תלמידים, בעיקר לאור חובת ההתנדבות לכל תלמיד החל משנת הלימודים תשע"ה.
- יש מקום לסייע למקומות ההתנדבות להתמקצע בעבודה עם תלמידים, בעיקר בכל הנוגע להכשרה ולליווי שוטף. הדבר ראוי שבעתיים ברשויות דוברות ערבית.
- ראוי ליישם את תכנית ההכשרה העיונית בנושא התנדבות ומעורבות חברתית בבתי הספר ולפקח על כך.
- ראוי להמשיך ולפתח מנגנונים וכלים פדגוגיים לצוות בית הספר לצורך ליווי התלמידים המתנדבים ולפקח שהדבר נעשה בהיקפים ובאיכות הנדרשים.

6. המלצות

בפרק זה יוצגו המלצות המבוססות על הממצאים המופיעים בדו"ח זה, תוך התייחסות לממצאים מדו"חות קודמים, במידת הצורך. ההמלצות יתייחסו לעובדה, שההתנדבות והמעורבות החברתית בחינוך העל-יסודי עומדות לעבור שינוי במסגרת תוכנית "התפתחות אישית ומעורבות חברתית", שעיקרו חובת התנדבות של כל התלמידים בכיתות י"ב' במסגרת אישית ובמסגרת קבוצתית⁶².

1. הממצאים במחקר ההערכה מלמדים כי קיימת פרישה מהתוכנית בין כיתה י"א לכיתה י"ב ולכן מומלץ כי בתי הספר ומקומות ההתנדבות ישמרו על קשר עם התלמידים בזמן חופשת הקיץ כדי לשמר את המחויבות שלהם לנושא.
2. הממצאים במחקר ההערכה מלמדים כי תלמידים ממוצא חבר המדינות (ברה"מ לשעבר) פחות נוטים להשתתף בתוכנית בהשוואה לתלמידים מארצות מוצא אחרות ולכן מומלץ לשים דגש על עידוד אוכלוסייה זו להתנדב ולקחת חלק בתוכנית.
3. ממצאי מחקר ההערכה מלמדים שתלמידים ממוצא אתיופי⁶³ פחות מרוצים מהתוכנית ופחות מרוצים ממקום ההתנדבות בהשוואה לתלמידים מארצות מוצא אחרות. לפיכך, מומלץ לבדוק לעומק כיצד ניתן לשפר את ההרגשה של אוכלוסייה זו בנוגע לתוכנית בפרט ולהתנדבות בכלל.
4. ממצאי מחקר ההערכה מלמדים כי הגורמים המשפיעים העיקריים על ההשתתפות בתוכנית הם גורמים פנימיים ("הרגשה טובה", "עזרה לחברה", "סיפוק לתרום") בנוסף, רוב ברור של התלמידים סבורים כי ההתנדבות צריכה להיות מתוך בחירה של המתנדב. המשמעות של ממצאים אלה היא, שהתוכנית החדשה של משרד החינוך, במסגרתה ההתנדבות בכיתות י"ב' תהיה חובה על כל תלמיד, עלולה לעורר התנגדויות וחוסר מוטיבציה בקרב חלק מהתלמידים. אי לכך, מומלץ להיערך לכך מבעוד מועד על-ידי הבלטת ההיתרנות שמציבה ההתנדבות, מעבר לפן הפילנתרופי, כגון: האתגר שמציבה ההתנדבות, ההתפתחות האישית, עבודת הצוות, ההנאה שבעשייה למען הזולת ועוד.
5. ממצאי מחקר ההערכה מלמדים כי שני הגורמים שהכי מקשים על תלמידים להתנדב הם היעדר זמן פנוי ורצון להקדיש יותר זמן ללימודים. לפיכך, בהתחב בעובדה כי ההתנדבות עומדת להיות חובה לכלל התלמידים בכיתות י"ב', מומלץ לאפשר לתלמידים לעשות חלק משעות ההתנדבות שלהם בשעות הלימודים כדי לצמצם את הפגיעה בעיסוקיהם האחרים, לרבות המטלות הלימודיות שלהם. בנוסף, מומלץ

⁶² ראה מצגת התוכנית באתר מינהל חברה ונוער בקישור:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Noar/TochniothUmifalim/meoravutchev.htm>

⁶³ בנות ובנים לאימהות שנולדו באתיופיה

- להתחשב בתלמידים באופן כזה, שיהיו כמה שפחות התנגשויות בין פעילותם ההתנדבותית לבין המטלות הלימודיות שהם מקבלים בבית הספר.
6. הממצאים של דו"ח תשע"ג, מלמדים על מחסור במקומות התנדבות ראויים שעומדים בקריטריונים של "נוהל ההסדרה" של משרד החינוך. לפיכך, מומלץ כי לאור הרחבת ההתנדבות בכיתות י"ב' לכל התלמידים, יש להיערך להכשרת מקומות התנדבות נוספים בעבור התלמידים.
7. ניתוח תחומי ההתנדבות של התלמידים בתשע"ד מלמד כי מומלץ להרחיב לתלמידים דוברי עברית את ההתנדבות בתחומים: בריאות, פעילות עם קשישים, חונכות בבית הספר, איכות הסביבה ובטיחות בדרכים ומומלץ להרחיב לתלמידים דוברי ערבית את ההתנדבות בתחומים: הדרכת ילדים ונוער ומנהיגות (מועצת תלמידים / מועצת נוער וכו').
8. מכלול הממצאים הנוגעים למקומות ההתנדבות מלמדים כי קיים פער בין בהיבט זה בין תלמידים דוברי עברית לתלמידים דוברי עברית. הפער בא לידי ביטוי בדברים הבאים:
- היצע מקומות ההתנדבות ברשויות דוברות ערבית הוא נמוך יותר בהשוואה לרשויות דוברות עברית. כפועל יוצא, שיעור התלמידים דוברי ערבית המתנדבים בתוך בית הספר הוא גבוה משמעותית בהשוואה לתלמידים דוברי עברית.
 - שביעות הרצון של תלמידים דוברי ערבית ממקומות ההתנדבות היא נמוכה יותר בהשוואה לתלמידים דוברי עברית, הם מדווחים על הגעה פחות סדירה למקום ההתנדבות והיו רוצים יותר להחליף את מקום ההתנדבות שלהם אם היה מתאפשר להם.
 - פחות תלמידים דוברי ערבית השתתפו בהכשרה של מקום ההתנדבות ופחות תלמידים דוברי ערבית ציינו שיש להם דמות בוגרת שניתן לפנות אליה במקום ההתנדבות, בהשוואה לתלמידים דוברי עברית.
 - התרומה של הליווי ושל ההכשרה שקיבלו במקום ההתנדבות, נתפסת כנמוכה יותר בקרב תלמידים דוברי ערבית בהשוואה לתלמידים דוברי עברית.
 - למרות האמור לעיל, ניכרת במחקר ההערכה בתשע"ד מגמת שיפור ברורה במקומות ההתנדבות ברשויות דוברות ערבית בהשוואה לתשע"ג, ברוב הנושאים שנבדקו.
- לאור האמור לעיל, מומלץ להמשיך ולחזק את מקומות ההתנדבות ביישובים דוברי ערבית, מבחינת העבודה עם תלמידים, הכשרתם וליווים ועל-ידי כך לסייע בידם לקלוט מתנדבים נוספים. בנוסף, מומלץ לסייע לרשויות אלה ליזום מקומות התנדבות חדשים, שיאפשרו קליטה באיכות גבוהה של מתנדבים נוספים.

9. מכלול הממצאים במחקר ההערכה בתשע"ד מלמדים כי התלמידים המשתתפים בתוכנית במחוזות מנח"י ודרום מקבלים את התמיכה (עידוד ותמיכה במתנדבים, הכשרה וליווי של המתנדבים ותרומתם) המעטה ביותר ממקומות ההתנדבות, בהשוואה למחוזות אחרים. לפיכך, יש לחזק התמיכה שמקבלים התלמידים ממקומות ההתנדבות במחוזות אלה.

10. מכלול הממצאים במחקר ההערכה בתשע"ד מלמדים כי התמיכה שמקבלים התלמידים ובפרט תלמידים דוברי עברית בבית הספר היא נמוכה יחסית ומצריכה שיפור, למרות שהיא נמצאת במגמת עליה בהשוואה לממצאי המחקר בתשע"ג. הדבר בא לידי ביטוי בהיבטים הבאים:

- פחות ממחצית מהתלמידים בתשע"ד תופסים את המחנך, מורים מקצועיים ורכז ההתנדבות הבית-ספרי כתומכים בפעילותם ההתנדבותית. עם זאת, רכז ההתנדבות הבית-ספרי נתפס כדמות משמעותית יותר בבתי ספר דוברי ערבית.
- פחות ממחצית מהתלמידים דוברי עברית ומעט יותר ממחצית מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי הם מקבלים השנה הכשרה בבית הספר בנושא התנדבות ותרומה לקהילה.
- פחות משליש מהתלמידים דוברי עברית וכמחצית מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי הם מקבלים ליווי אישי או בקבוצה קטנה במסגרת התוכנית.
- כשלושת רבעי מהתלמידים דוברי עברית וכשליש מהתלמידים דוברי ערבית דיווחו כי תדירות הליווי שהם מקבלים אינה קבועה ונעשית במידת הצורך בלבד. תרומת הליווי נתפסת אף היא כנמוכה יחסית – רק כשליש מהתלמידים דוברי עברית וכמחצית מהתלמידים דוברי ערבית תפסו את הליווי שקיבלו בבית הספר כתורם במידה רבה-רבה מאד.

לאור האמור לעיל, מומלץ להמשיך ולחזק את ההכשרה והליווי שמקבלים התלמידים המתנדבים בבתי הספר ולהקצות לכך את מסגרות הזמן המתאימות.

11. מכלול הממצאים במחקר ההערכה בתשע"ד מלמדים כי התמיכה הבית-ספרית (עידוד ותמיכה במתנדבים, קיום פעולות הכשרה וליווי ותרומתן) המעטה ביותר שמקבלים התלמידים המשתתפים בתוכנית היא במחוזות מרכז, ירושלים ומנח"י. לפיכך, יש לפעול לחיזוק התמיכה הבית ספרית בתלמידים המתנדבים במחוזות אלה.